

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

**Vliv politické situace na identitu Rusínů na Slovensku a
Ukrajíně**

Bc. Jakub Kovář

© 2020 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Jakub Kovář

Hospodářská politika a správa
Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Vliv politické situace na identitu Rusínů na Slovensku a Ukrajině

Název anglicky

The influence of the political situation in Slovakia and Ukraine on the identity of Rusyns

Cíle práce

Cílem práce je zjistit, zda může mít politická situace na Slovensku a Ukrajině nějaký vliv na identitu rusínské minority. V druhé řadě se pak snaží objasnit, zdali existují rozdíly v chápání rusínské identity těchto dvou zemích a čím je to způsobeno. V neposlední řadě autor bude zkoumat, co dále hraje roli v chápání těchto identit.

Výzkumná otázka: Jakým způsobem ovlivňuje politická situace na Slovensku a Ukrajině identitu Rusínů?

Podotázky:

Jak politická situace na Slovensku ovlivňuje identitu Rusínů?

Jak politická situace na Ukrajině ovlivňuje identitu Rusínů?

Jaký je rozdíl mezi chápáním rusínské identity v těchto dvou státech?

Co dále hraje roli v chápání rusínské identity?

Metodika

Práce bude vycházet zejména z dat shromážděných během dvou výzkumných cest, při kterých bude využito kvalitativního přístupu, v rámci kterého autor zvolí jednak polostrukturované rozhovory a také rozhovory skupinové.

Doporučený rozsah práce

cca 70 stran

Klíčová slova

identita, politická situace, Rusíni, minorita, Slovensko, Ukrajina.

Doporučené zdroje informací

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.

KIRSCHBAUM, Stanislav J. A history of Slovakia: the struggle for survival. 2nd ed. New York, N.Y.: Palgrave Macmillan, 2005. ISBN 978-1403969293.

MAGOCSI, Paul R. a Ivan POP, ed. Encyclopedia of Rusyn history and culture. Revised and expanded edition. Toronto: University of Toronto Press, 2005. ISBN 0802035663.

MAGOCSI, Paul R. The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus', 1848-1948. Cambridge: Harvard University Press, 1978. ISBN 978-0674805798.

REID, Anna. Borderland: a journey through the history of Ukraine. Revised and updated edition. New York, NY: Basic Books, A Member of the Perseus Books Group, [2015]. ISBN 978-0465055890.

RUSINKO, Elaine. Straddling borders: literature and identity in Subcarpathian Rus'. Toronto: University of Toronto Press, 2003. ISBN 0802037119.

Předběžný termín obhajoby

2019/20 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D., prof.h.c.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 22. 1. 2020

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 23. 1. 2020

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 06. 04. 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Vliv politické situace na identitu Rusínů na Slovensku a Ukrajině" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 6. 4. 2020

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval panu doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, Ph.D., prof. h. c. za veškerou pomoc a ochotu, které mi během vedení výzkumu a následného kompletování diplomové práce poskytl. Dále bych rád poděkoval panu Ing. Janu Čopíkovi, Ph.D. za propůjčení literatury a za přínosné konzultace. Velký dík také patří Rusínům, se kterými jsem měl tu čest hovořit. Opomenout nesmím také svoji rodinu a přátele, kteří při mně vždy stáli, věřili mi a podporovali mě.

Vliv politické situace na identitu Rusínů na Slovensku a na Ukrajině

Abstrakt

Tato práce pojednává o minoritách Rusínů na Slovensku a na Ukrajině, přičemž zkoumán je především potenciální vliv politických situací v obou těchto státech na identitu tamějšího rusínského obyvatelstva. Za cíl si práce pokládá zjistit, zdali skutečně může politická situace ovlivnit identitu těchto lidí a také to, jakým způsobem k tomu dochází. V první řadě seznamuje čtenáře s Rusíny a jejich identitou a posléze rozebírá některé faktory, které ji mohou ovlivňovat. Jedná se zejména o náboženství, kulturu a rusínské spolky či organizace. Zkoumáno je mimo jiné také to, jakou roli hrají tyto fenomény právě v rámci rusínské identity. Může politická situace ve zkoumaných státech ovlivňovat identitu Rusínů skrze tyto fenomény? Práce se také snaží zjistit, k čemu díky vlivům těchto politických situací dochází. Čtenáři je nabídnuta jednak komparace současné situace s minulostí, a také komparace situací v obou zkoumaných státech. Ke sběru dat bylo použito metody rozhovoru a také zúčastněného pozorování v rámci dvou výzkumných cest na Slovensko, Ukrajinu a do Polska.

Klíčová slova: identita, politická situace, kultura, náboženství, minorita, Rusíni, Slovensko, Ukrajina.

The Influence of the Political Situation in Slovakia and Ukraine on the Identity of Rusyns

Abstract

The main topic of this thesis is the influence of the political situation in Slovakia and Ukraine on the identity of the Rusyn minority. The purpose of this thesis is to clarify if the political situation in these countries can influence the identity of these people and how. Firstly, the Rusyn people and their identity are discussed. Which factors influence the identity of these people? The author focuses on the phenomena such as culture, religion and Rusyn organizations and their influence on the Rusyn identity. Is it possible that the political situation can somehow influence this identity through these factors? The current situation of the Rusyn minorities in Slovakia and Ukraine is compared with situation in the past. Also, the situations in both countries are compared with each other. The methods used during the field research in Slovakia, Ukraine and Poland were the interview and the participant observation.

Keywords: identity, political situation, culture, religion, minority, Rusyns, Slovakia, Ukraine.

Obsah

Úvod a cíl práce	10
Literární rešerše	12
Metodika	16
Pasportizační údaje dotazovaných	21
Reflexe výzkumu	22
Etická stránka výzkumu	25
Teoretická východiska	26
Identita.....	26
Etnická identita.....	27
Kultura.....	29
Vliv politické situace na identitu lidí	31
Praktická část práce (vlastní práce)	33
Kdo jsou to Rusíni.....	33
Identita Rusínů	43
Vliv náboženství na identitu Rusínů	48
Vliv kultury na identitu Rusínů.....	54
Rusínské spolky a organizace	60
Politická situace a identita Rusínů	68
Minulost, současnost a problémy, se kterými se Rusíni setkávají	87
Závěr	98
Seznam použité literatury	102

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Místa, na kterých byl prováděn výzkum na území Slovenska a Ukrajiny.

Zdroj: maps.google.com

Obrázek č. 2: Místa, na kterých byl prováděn výzkum na území Polska.

Zdroj: maps.google.com

Seznam tabulek

Tab. č. 1. Dotazování na území Slovenské republiky.

Tab. č. 2. Dotazování na území Ukrajiny.

Tab. č. 3. Dotazování na území České republiky.

Tab. č. 4. Obyvatelstvo Slovenské republiky podle národnosti – sčítání obyvatel 2011, 2001, 1991.

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Tab. č. 5. Obyvatelstvo Zakarpatské oblasti Ukrajiny podle národnosti – sčítání obyvatel 2001.

Zdroj: Státní statistický výbor Ukrajiny

Úvod a cíl práce

Rusíni žijí mimo jiné na území několika evropských států. Tato práce pojednává zejména o Rusínech na Slovensku a na Ukrajině. Domovina těchto lidí bývá často spojována se svahy karpatského oblouku. Oba tyto státní útvary prošly složitým historickým a politickým vývojem. Rusíni na tomto území žili v dobách Rakouska-Uherska, Československa a Sovětského svazu a žijí zde také nadále, kdy se oba zkoumané státy těší samostatnosti. Může mít současná či minulá politická situace v daném státě vliv na identitu Rusínů?

Téma etnické identity Rusínů je přinejmenším komplexní a v některých případech až problematické. Někteří lidé jsou přesvědčeni o tom, že se jedná o samostatnou národnost. Existují ale také názory, že Rusíni jsou pouhou podskupinou národa ukrajinského. Doufá-li pozorovatel či výzkumník v porozumění tomuto tématu, je nutné, aby se pokusil zachovat si co nejvíce kritický přístup a pokud možno byl seznámen s více různými přístupy k dané problematice.

Nabízí se otázka, proč vlastně má smysl zabývat se tím, jak může politická situace určitého státu ovlivnit identitu jakési etnické minority. Autor na lidskou identitu nahlíží jako na fenomén, který je konstantně ovlivňován mnoha faktory a tato práce se pokouší objasnit, zdali může být politická situace v daném státě jedním z nich. Výpovědi dotazovaných mimo jiné nabízí určitou komparaci současných podmínek s minulostí. Území východního Slovenska a Podkarpatské Rusi prošla od rozpadu Rakouska-Uherska některými signifikantními politickými změnami, které se dotkly mimo jiné také rusínského obyvatelstva.

Rozpad Sovětského svazu a Sametová revoluce umožnily demokratické změny na území Slovenska i Ukrajiny a nasměrovaly rusínské obyvatelstvo do dnešní doby globalizace. Rusíni nedisponují vlastním státem, nicméně obohatili státy, na jejichž území žijí, o světoznámé umělce, spisovatele, vědce i jiné významné osobnosti. O osudu rusínského obyvatelstva mnohokrát v historii rozhodovaly politické elity různých státních útvarů, a proto v dnešní době, kdy velké množství etnických skupin prochází procesem asimilace, mají právě politické elity vůči Rusínům odpovědnost. Je jisté, že Rusíni napříč historií zažili rozdílné politické a ekonomické podmínky, tito lidé však obývají svahy Karpat nadále.

Já Rusín byl, jsem i budu...

Alexandr Duchnovič

Hlavním cílem práce je poskytnout odpověď na výzkumnou otázku a její podotázky, a to na základě terénního výzkumu a sekundárních údajů v relevantní literatuře.

Jakým způsobem ovlivňuje politická situace na Slovensku a Ukrajině identitu Rusínů?

- Jak Rusíni chápou svoji identitu na Slovensku a jak na Ukrajině?
- Čím se vyznačuje identita Rusínů na Slovensku a na Ukrajině?
- Co ovlivňuje identitu Rusínů na Slovensku a na Ukrajině?
- Jak politická situace na Slovensku ovlivňuje identitu Rusínů?
- Jak politická situace na Ukrajině ovlivňuje identitu Rusínů?

Čtenář je v rámci kapitoly Literární rešerše nejprve obeznámen s literaturou zabývající se tématy, které souvisí s touto prací. Následuje kapitola o metodice samotného terénního výzkumu na Slovensku, Ukrajině a v Polsku a jeho průběhu. Kapitola Teoretická východiska přináší jakýsi souhrn pojetí, teorií a náhledů na pojmy jako identita, kultura či vliv politické situace na identitu lidí, což jsou pojmy, se kterými autor často pracuje. Praktická část práce se v první řadě zabývá tím, kdo jsou to vlastně Rusíni, čím se vyznačuje jejich identita a tím, co ji ovlivňuje. Příložený jsou také kvantitativní údaje ze sčítání obyvatel na Slovensku, ve kterých je možné najít také kolonku Rusíni. Sledován je zejména vývoj počtu této minority. Neoficiální počty Rusínů na Ukrajině jsou taktéž rozebírány.

Zvýšená pozornost je věnována kultuře, náboženství a rusínským spolkům a organizacím. Zkoumán je především jejich vliv na identitu rusínského obyvatelstva. Samostatná kapitola je také věnována hlavnímu tématu práce, a to vlivu politické situace na identitu Rusínů, přičemž pozornost je věnována také historickému vývoji na území dnešního Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Literární rešerše

Vztahem mezi politikou a etnickou identitou, potažmo jejím formováním se mimo jiné zabývá Anton L. Allahar z *University of Western Ontario* ve svém článku s názvem *The Politics of Ethnic Identity Construction* z roku 2001. Allahar ve své práci vysvětluje, že otázka identity a jejího formování je zároveň psychologická i politická. Psychologická je proto, že identita jedince subjektivně vyjadřuje to, kým se cítí a také jeho pozici v sociálním kontextu. Tyto jedincovy subjektivní představy se však vždy nemusejí shodovat s představami ostatních, a tedy zde vyvstává prostor pro nepochopení či dokonce nesouhlas ohledně kritérií, podle kterých různé skupiny budou chápat něčí identitu. Zde vstupuje do „hry“ ona politická dimenze. Podle Allahara totiž prý, pokud budou nějaké sociální identity spolu vyjednávat, tak logicky vzniknou minimálně dvě protichůdné strany. Tyto procesy sociálního vyjednávání jsou zároveň procesy politickými, protože politika se zaobírá rozdělením moci v sociálních situacích. V jakémkoliv konfliktu ohledně identity, o výsledku rozhodne ten nejsilnější... ten s největší mocí. (Allahar 2001: 197-208)

Norský antropolog Thomas Hylland Eriksen se ve své knize *Etnicita a nacionalismus* zabývá tématem etnicity a v rámci některých kapitol přímo rozebírá také etnicitu národnostních menšin. Podrobně jsou probírána také témata etnické identity či přímo etnické identity národnostních menšin. V první řadě zmiňuje, že identity lidí jsou úzce napojeny na politické procesy. Všimá si také, že zejména od devadesátých let témata etnických a národních identit posunuly do popředí politického života evropské politické turbulence. Minimálně pro tuto práci se však jeví jako zásadní Eriksenova myšlenka ze čtvrté kapitoly jeho knihy, která uvažuje, že procesy spjaté s identitou zahrnují také politické aspekty. Politická stránka má podle Eriksena význam mimo jiné při tvorbě etnické identity. (Eriksen 2012:2-57)

Sami Rusíni mají ve svých řadách velké množství spisovatelů a někteří z nich se přímo zabývají tématem rusínské identity, jmenovat můžeme například asi nejznámějšího autora, který se zabývá rusínskou otázkou Paula Roberta Magocsiho, který dlouhodobě působí v Kanadě na *University of Toronto*. Ve své knize *Národ odnikud: Ilustrované dějiny karpatských Rusínů* se autor zabývá zejména otázkami rusínské národnosti a jejich identity, kterou podle Magocsiho definují zejména jazyk a etnografické zvláštnosti, tj. materiální a duchovní kultura (pověry, hodnoty, ústní lidová slovesnost, hudba). V knize je však

věnován prostor také politickým faktorům, které napříč historií ovlivňovaly identitu těchto lidí. Tak například v dobách mnohonárodnostního Uherska, Polského království a později v Habsburské monarchii byli Rusíni uznáni jako samostatná skupina. Zmíněn je samozřejmě také dopad politické situace na rusínskou identitu po druhé světové válce sovětskou nadvládou. (Magocsi 17-94:2014)

Ptáme-li se na otázky jako např. „jak politická situace na Slovensku či na Ukrajině ovlivňuje identitu Rusínů?“, odpovědi je možné dohledat v publikaci autorky Elaine Rusinko s názvem „*We Are All Warhol's Children*“: *Andy and the Rusyns*, ve které autorka mimo jiné zmiňuje, že v Evropě byli Rusíni oficiálně zbaveni své identity po druhé světové válce, když Josif Vissarionovič Stalin anektoval část jejich strategicky významně položené domovské krajiny k Ukrajině a prohlásil, že všichni karpatské Rusíni, nejen na Ukrajině, ale v celé Sověty ovládané Evropě, jsou Ukrajinci. Teprve po rozpadu Sovětského svazu začalo vznikat jakési hnutí, které prosazovalo samostatnou rusínskou identitu (Rusinko 2012:4)

Petr Kokaisl (2017:86) zmiňuje, že celá řada především ukrajinských autorů má zcela jednoznačné stanovisko ohledně toho, jak chápou rusínskou identitu, a to takovou, že Rusíni jsou pouze podskupinou (*subetnosem*) ukrajinského národa. Jedním z takových autorů je např. Vasyl Marčuk. Kokaisl zmiňuje Marčukovu práci z roku 2012 s názvem *Etnični osoblyvosti rusyniv*. (Kokaisl 2017:86), (Marčuk 2012:22-27)

Oproti tomu výše zmiňovaný Paul R. Magocsi a mnoho dalších rusínských autorů považuje Rusíny přinejmenším za etnickou skupinu s četnými společnými charakteristickými rysy, které je definují a odlišují od jejich sousedů. Vzápětí pokládá Magocsi otázku, zdali je možná také rusínská národnost a pomocí obecně přijímaných definic národa, dokazuje, že Rusíni skutečně národem jsou, přičemž se snaží oponovat názorům, které tvrdí opak. Tento autor vysvětluje, že existuje velké množství národů, které podobně jako Rusíni, nemají vlastní stát. Popírá různá tvrzení, že Rusíni nemají vlastní jazyk, přičemž zastává názor, že i kdyby Rusíni skutečně vlastním jazykem nedisponovali, neznamenalo by to ještě, že kvůli tomu nemohou být samostatným národem, jelikož na světě existuje mnoho národů, které vlastní jazyk nemají. (Magocsi 1996:6-26)

Tématem chápáním rusínské identity na Slovensku se zabývá např. Petr Kokaisl, který za jeden z hlavních pilířů identity slovenských Rusínů považuje náboženství. (Kokaisl 2017:92)

Kokaisl (2017:92) uvádí, že *etnická identita slovenských Rusínů nebyla nikdy příliš silně ukotvena a spíše se projevovala jako určité lavírování mezi identitami okolních etnik. Sami Rusíni často uvádí, že je pro ně obtížné definovat, co je jako etnickou skupinu spojuje. Téměř všichni ale nějakým způsobem odkazují na náboženskou tradici.*

Kromě tohoto autora je možné zmínit také Jána Lipinského a jeho knihu *Sabareflexia postavenia a vývoja Rusínov na Slovensku*, ve které Lipinský (2002:7) mimo jiné zastává názor, že *rusínské etnikum na Slovensku prošlo velmi složitým vývojem. Nepříznivé a složité ekonomické a politické podmínky regionu, ale také časté umělé zásahy do etnického vývoje menšiny způsobily, že proces národního uvědomění vyprodukoval vícero národních, kulturních a jazykových koncepcí, a to zejména ruskou (velkoruskou), ukrajinskou (maloruskou) a rusínskou (karpatoruskou).*

Problematikou chápáním rusínské identity na území druhé zkoumané země, tj. na Ukrajině se zabývají také již zmiňovaní autoři Petr Kokaisl a Paul Robert Magocsi.

Kokaisl (2017:99) k tomuto tématu uvádí, že *mezi důležité faktory, které způsobovaly proměnu rusínské identity, patří bezesporu státní zásahy, které si dokázaly najít cestu i do odlehlých rusínských vesnic a například formou nařízení o vyučovacím jazyce působily na rozvoj (nebo útlum) používání rusínštiny nebo spíše širokého spektra jejích dialektů. Státní zásahy přinesly v mnoha ohledech i násilnou ukrajinizaci spojenou s likvidací pro Rusíny tak typické řeckokatolické církve.*

Magocsi posléze zmiňuje, že k rozsáhlejším změnám v chápání rusínské identity dochází až po zlomovém roce 1989, kdy jako by Rusíni náhle začali vycházet z lesů a začali si uvědomovat, že jejich národnostní otázka není ani zdaleka vyřešena. (Magocsi 1996:8)

Jmenovat je možné také ukrajinsko-britského politologa Tarase Kuzia, který se ve své práci také zabývá rusínskou otázkou na Ukrajině, přičemž se mimo jiné domnívá, že studie o Rusínech na Ukrajině jsou psány zejména emigranty, kteří jsou buď pro ukrajinští anebo naopak pro rusínští. Zprávy západních médií se více či méně staví na stranu rusínskému pohledu na věc, zatímco média na Ukrajině většinou citují ukrajinské nacionalisty a akademiky. (Kuzio 2005:1)

Ptáme-li se na otázku „co hraje roli v chápání rusínské identity?“, část odpovědi můžeme najít v práci Anny Pliškové z Ústavu rusínskému jazyka a kultury na Prešovské univerzitě v Prešově. Ve své knize *Language and National Identity: Rusyns South of Carpathians* autorka mimo jiné tvrdí, že rusínština se od roku 1991 na Slovensku stávala stále více používaným jazykem, což mělo pozitivní efekt na národní povědomí karpatských Rusínů. Toto mělo prý vliv také na zvyšující se počet občanů Slovenska, kteří si zapsali rusínskou národnost v roce 2001. Jako důkaz předkládá Plišková data ze sčítání obyvatel na Slovensku z těchto dvou let a argumentuje tím, že zatímco v roce 1991 si rusínskou národnost zapsalo pouze 16 937 občanů a rusínštinu jako mateřský jazyk 49 099 občanů, v roce 2001 se již k rusínské národnosti přihlásilo 24 201 občanů a k rusínštině jakožto mateřskému jazyku 54 907 občanů. (Plišková 2009:6-7)

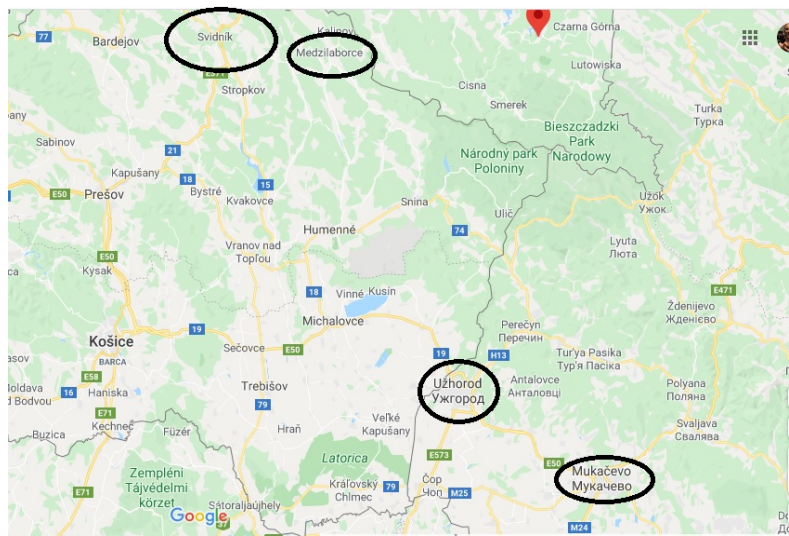
Metodika

Práce se v první řadě opírá o data získaná v rámci dvou terénních výzkumů prováděných v září a v prosinci roku 2019. Během první výzkumné cesty trvající od 24. do 30. září byly prováděny rozhovory s Lemky na polském území, a to v obcích Zyndranowa a Olchowiec, dále pak s Rusíny na Slovensku ve městech Svidník a Medzilaborce. Druhá výzkumná cesta měla za cíl kontaktovat Rusíny na Ukrajině, a to v jejich domovině na území bývalé Podkarpatské Rusi. Během 5. až 10. prosince bylo provedeno několik rozhovorů ve městech Užhorod a Mukačevo.

V Polsku ve výše zmíněných obcích byly vedeny rozhovory se šesti dotazovanými, a to při délkách rozhovorů (měřeno v minutách a vteřinách): 20:07, 17:40, 13:52, 17:01, 05:41 a 08:16. Na Slovensku se jednalo o celkový počet deseti dotazovaných při délkách rozhovorů:

31:15, 06:32, 05:47, 16:43, 15:06, 24:03, 04:56, 13:04, 09:56, 1:55:41 a na Ukrajině pak o pět dotazovaných, přičemž časy jednotlivých rozhovorů jsou následující: 20:10, 07:53, 07:17, 21:04, 33:24. Za účelem získání ještě rozsáhlejšího objemu dat, byl veden další rozhovor, a to na území České republiky. Jednalo se o rozhovor o délce: 30:12.

Je zapotřebí také zmínit, že tato práce do jisté míry navazuje na terénní výzkum ve Vojvodině v severní části Srbska, který se skládal z výzkumných cest v letech 2016 a 2017, přičemž byl dokončen v roce 2018, a jehož výsledkem byla bakalářská práce na téma: Vliv autonomie na rusínskou minoritu ve Vojvodině.

Obrázek č. 1: Místa, na kterých byl prováděn výzkum na území Slovenska a Ukrajiny.

Mapový podklad: maps.google.com

Použitou metodou se stal rozhovor, jelikož se osvědčil také při výzkumech ve Wojvodině, a naopak bylo upuštěno od použití dotazníkové metody, u které se ukázalo, že neposkytovala respondentovi tolik prostoru na výpověď, kolik by bylo žádoucí. Další nevýhodou je fakt, že otázky v dotazníku jsou položeny určitým způsobem a tím pádem je již respondentova výpověď do jisté míry ovlivněna. V praxi se také může stát, že respondent nemusí zcela porozumět otázkám položeným v dotazníku, což také může být považováno za nevýhodu.

(Kovář 2018:15)

Nejprve je důležité zmínit, že mezi autory dodnes nedochází ke shodě v porozumění vztahu mezi metodou a technikou. Při této práci je technika chápána vždy jako podmnožina metody, a za metodu je považován právě zmíněný rozhovor. (Kovář 2018:16)

Obrázek č. 2: Místa, na kterých byl prováděn výzkum na území Polska.

Mapový podklad: maps.google.com

Použitou technikou se stal tzv. rozhovor pomocí návodu. Hendl (2005) rozlišuje několik druhů rozhovoru a rozhovor pomocí návodu je jedním z nich. Tazatel má při užití této techniky připraveny otázky či témata (v tzv. návodu), které by měly být v rámci rozhovoru zodpovězeny. Pořadí otázek se u jednotlivých dotazovaných může lišit, stejně tak jako jejich formulace. (Hendl 2005:174) (Kovář 2018:17)

Při výzkumu byl znám seznam otázek, které byly nutné zodpovědět, a podle toho byl rozhovor veden. Zvolená technika umožňuje použití tzv. sond, což jsou jakési doplňující otázky, kterých může být použito pro získání doplňujících informací a také tomu tak při práci v terénu skutečně bylo. V některých případech bylo totiž nedostačující jednou zmínit danou otázku a bylo zapotřebí se na určité části výpovědi dotazovat zvlášť.

Hendl uvádí, že tzv. *sondáž slouží k prohloubení odpovědi v určitém směru*. (Hendl 2005:170) (Kovář 2018:17)

U rozhovoru se samozřejmě také můžeme setkat s nepravdivou výpovědí dotazovaných či může být celá konverzace ovlivněna nepřírozeností situace, která může nastat mezi dotazovaným a tazatelem (tj. výzkumník). V praxi toto znamená, že se dotazovaný například snaží udělat dojem, chce sebe a svou komunitu zveličit nebo odpovídá nepřírozeně, což může být způsobeno například nahráváním výpovědi na diktafon. (Kovář 2018:17)

Při některých rozhovorech byla zpočátku patrná nervozita dotazovaných, která mohla být způsobena přítomností nahrávacího zařízení, to se však vždy po chvíli změnilo, jelikož si tito dotazovaní po nějaké době přestali zařízení všimnout. Pokusem o eliminaci tohoto fenoménu bylo, že zařízení nebylo pokládáno do těsné blízkosti od dotazovaného, který však byl obeznámen s tím, že jeho výpovědi budou nahrávány.

Dotazovaní byli také ujištěni, že jejich výpovědi jsou anonymní a budou zveřejněny pouze pro účely diplomové práce.

Rozhovor je možné zařadit mezi metody kvalitativního charakteru, kterých je používáno v rámci kvalitativního výzkumu. Hendl o kvalitativním výzkumu uvádí, že získává podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události či fenoménu, nicméně výsledky jsou snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi. (Hendl 2005:52) (Kovář 2018:17)

Jednotlivé rozhovory byly zaznamenávány pomocí chytrého telefonu, a to za užití aplikace Diktafon. Nahrávky byly posléze slovo od slova přepisovány do samostatného Microsoft Word dokumentu. Tyto přepsané rozhovory je možné získat na vyžádání. Jako technika přepisu rozhovorů se osvědčilo nahrávky nejprve exportovat do počítače, který umožnil lepší přehrávání a pozastavování těchto zvukových sekvencí. Existují některé programy, které umožňují přepisovat zvukový záznam, který je pouštěn do mikrofону počítače, nicméně v praxi se ukázalo, že zvolený program neumožnil přepis tak, aby bylo zachyceno každé slovo rozhovoru. Možným důvodem je, že dotazovaní odpovídali v jakýchkoli směsicích jazyků, o kterých je v práci pojednáno později.

V praktické části jsou jednotlivé výpovědi analyzovány, nicméně nejsou prezentovány celé prepisy rozhovorů, ale pouze jejich hlavní části, které se přímo týkají

daných otázek a témat a mohou ilustrovat zkoumaný problém. V opačném případě by byl čtenář zahlcen nepřehledným množstvím textu, který by bez komentářů autora mohl spíše uškodit porozumění dané problematice. V přepsaných rozhovorech byly vyhledávány informace související se zkoumanými tématy a tyto informace byly přepisovány do textu uceleného tvaru. Čas od času je čtenáři nabídnut doslovný přepis části výpovědi dotazovaného, a to zejména pro lepší ilustraci podávaných informací. Tyto doslovné přepisy jsou psány kurzívou, aby je mohl čtenář snadno odlišit od ostatního textu.

Při obou výzkumných cestách byl chronologicky veden výzkumný deník, který popisuje všechny dny výzkumných cest. Popisovány jsou např. přesuny mezi jednotlivými místy výzkumu, nálady, emoce, nesnáze, problémy a jiné charakteristiky prováděného výzkumu. Tento výzkumný deník sloužil například k zapisování poznámek při samotných rozhovorech. Dále také k zaznamenávání si nejrůznějších kontaktů, ať už třeba na další možné participanty a dotazované, ale třeba také adres muzeí či rusínských spolků a organizací. Také výzkumný deník je možné doložit na vyžádání.

Další použitou metodou bylo také zúčastněné pozorování, a to zejména ve městě Mukačevo na Ukrajině při zasedání jednoho z tamějších rusínských spolků.

Při provádění terénního výzkumu se ukázalo jako užitečné spolupracovat s tzv. informátory. Pod tímto termínem jsou spatřováni určití participanti, kteří nějakým způsobem pomohli k nalezení dalších participantů či dotazovaných. Zmínit je nutné zejména dotazovaného Rusína a dnes již i drahého přítele ze Svidníku, který byl nápomocen zejména při kontaktování Rusínů ve slovenských Medzilaborcích a také v ukrajinském Mukačevě. Neméně velký dík patří také jednomu dotazovanému z Prahy, který taktéž doporučil Rusíny, kteří se také na výzkumu podíleli. Opomenuta nemůže být ani nejmenovaná studentka České zemědělské univerzity v Praze, která již před nějakou dobou sama terénní výzkum na Ukrajině prováděla, a díky které, bylo možné navštívit zasedání jednoho z rusínských spolků v Mukačevě.

Při rozhovorech na Slovensku byly pokládány následující otázky:

1. Kde jste narozen/a?
2. Kde bydlíte?

3. Kolik je Vám let?
4. Kdo je to Rusín?
5. Jaký vliv má na rusínskou identitu náboženství?
6. Jaký vliv má na rusínskou identitu kultura?
7. Jaké znáte rusínské spolky a organizace?
8. Jaký je rozdíl mezi Rusíny a Ukrajinci?
9. Jaký je rozdíl mezi Rusíny, Lemky, Bojky a Huculy?
10. Jaká je situace Rusínů v porovnání s minulostí?
11. Jak se Vám osobně žije v porovnání s minulostí?
12. S jakými problémy se setkáváte?
13. Chtěl/a byste ještě něco dodat?

Při rozhovorech na Ukrajině byly pokládány následující otázky:

1. Kde jste narozen/a?
2. Kde bydlíte?
3. Kolik je Vám let?
4. Kdo je to Rusín?
5. Co to pro Vás znamená být Rusínem/Rusínkou?
6. Čím se vyznačuje rusínská identita?
7. Mohl/a byste charakterizovat současnou politickou situaci na Ukrajině ve vztahu k rusínské menšině?
8. Ovlivňuje nějak současná politická situace na Ukrajině Rusíny a jejich identitu?
9. Jaký je rozdíl mezi Rusíny a Ukrajinci?
10. Jaký vliv má na rusínskou identitu kultura?
11. Jaký vliv má na rusínskou identitu náboženství?
12. Jaká je situace Rusínů na Ukrajině v porovnání s minulostí?
13. S jakými problémy se setkáváte?
14. Chtěl/a byste ještě něco dodat?

Při rozhovorech v Polsku byly pokládány následující otázky:

15. Kde jste narozen/a?
16. Kde bydlíte?

17. Kolik je Vám let?
18. Kdo je to Lemek/Rusín?
19. Mohl/a byste mi vysvětlit, co pro Vás znamená být Lemek/Rusín?
20. Čím se vyznačuje lemkovská identita?
21. Jaký vliv má na identitu Lemků náboženství?
22. Jaký vliv má na identitu Lemků kultura?
23. Jaký je rozdíl mezi Lemky a Poláky?
24. Jaký je rozdíl mezi Lemky a Rusíny?
25. Jaký je rozdíl mezi Lemky, Bojky a Huculy?
26. Jaká je situace Lemků v porovnání s minulostí?
27. Jak se Vám osobně žije v porovnání s minulostí?
28. S jakými problémy se setkáváte?

Pasportizační údaje dotazovaných

Co se osobních údajů dotazovaných týká, v práci je použito iniciál z uměle vytvořených pseudonymů namísto vlastních jmen, a to zejména z etického hlediska výzkumu. Tato forma se jeví jako ideální také z toho důvodu, že se práce zabývá pro některé lidi poněkud choulostivým tématem a jména dotazovaných vlastně ve výsledku pro tento výzkum nehrají signifikantní roli. Pohlaví dotazovaných je rozlišováno, a to zejména proto, že je důležité, aby v rámci výzkumu byli zastoupeni příslušníci obou pohlaví. Až na několik osob, které neuvedly svůj věk či rok narození, je možné také tento údaj o dotazovaných dohledat v tabulkách č. 1, 2, a 3. Všichni dotazovaní, až na jednoho, sebe označili jako Rusíny. Tím jedním je dotazovaný T. N., který se sice za Rusína nepovažuje, nicméně je úzce spjat s problematikou Podkarpatské Rusi.

Tab. č. 1. Dotazovaní na území Slovenské republiky:

Číslo dotazovaného	Iniciály	Pohlaví	Věk	Místo rozhovoru	Délka rozhovoru
1	P. N.	Muž	26	Svidník	31:15
2	J. P.	Muž	20	Medzilaborce	06:32
3	D. R.	Žena	Neuvedeno	Medzilaborce	05:47
4	A. K.	Muž	56	Medzilaborce	16:43
5	J. H.	Žena	51	Medzilaborce	15:06
6	M. P.	Muž	neuvedeno	Medzilaborce	24:03

7	L. L.	Žena	45	Medzilaborce	04:56
8	J. Ch.	Muž	59	Medzilaborce	13:04
9	E. J.	Žena	neuveďeno	Medzilaborce	09:56
10	A. F.	Muž	68	Medzilaborce	1:55:41

Tab. č. 2. Dotazování na území Ukrajiny:

Číslo dotazovaného	Iniciály	Pohlaví	Věk	Místo rozhovoru	Délka rozhovoru
11	K. B.	Muž	68	Mukačevo	20:10
12	M. N.	Muž	39	Mukačevo	07:53
13	J. H.	Muž	45	Mukačevo	07:17
14	J. K.	Žena	68	Mukačevo	21:04
15	F. V.	Muž	55	Mukačevo	33:24

Tab. č. 3. Dotazování na území České republiky:

Číslo dotazovaného	Iniciály	Pohlaví	Věk	Místo rozhovoru	Délka rozhovoru
16	T. N.	Muž	neuveďen	Praha	30:12

Rozhovory s dotazovanými v Polsku nakonec do práce zahrnuty nebyly, nicméně velice přispěly k pochopení politického procesu operace Visla a také lemkovské identity.

Reflexe výzkumu

Existuje více důvodů, proč do práce zařadit také kapitolu s názvem Reflexe výzkumu. Lidé nejsou bezchybní a neomylní, mohou se podvědomě dopouštět chyb. Jako výzkumníci se mohou pokusit co nejvíce snížit počet těchto selhání, ale nikdy se nepovede je zcela eliminovat. Je důležité a žádoucí popsat, jak samotný výzkum v terénu probíhal. Jaká panovala nálada při rozhovoru? Jaké emoce dotazovaný/á projevoval/a? Jakým způsobem byly otázky pokládány? Byla přítomna určitá jazyková bariéra? A mnoho dalších.

Podle Paula Rabinowa (1977) kultura neprezentuje sama sebe nějak neutrálně nebo jednohlasně. Každý kulturní fakt prý může být interpretován mnoha způsoby, a to jak antropologem (výzkumník) tak jeho subjekty, v našem případě dotazovaní. Výzkumník i

dotazovaný žijí každý v odlišných světech, a tedy přenos informací a zkušeností mezi těmito dvěma lidmi není ani zdaleka jednoduchý. Toto je jedním ze zásadních a nejsložitějších problémů výzkumu (Rabinow 1977:150–151)

Aby se v této práci zabránilo utváření unáhlených, generalizovaných a velkolepých závěrů, je čtenáři popsáno, jak výzkum probíhal a se kterými nedostatky se musel potýkat. Nejprve je nutné říct, že sady otázek pokládané dotazovaným na Slovensku, na Ukrajině, v Polsku i v České republice nebyly zcela totožné. V případě dotazovaného T. N., se kterým byl veden rozhovor v Praze, jsou důvody odlišnosti otázek zřejmé. Jedná se totiž o člověka, který se dlouhodobě zabývá nejen problematikou Podkarpatské Rusi, je však také velmi aktivní v oboru politologie.

Druhým důležitým aspektem, který ovlivnil, jaké otázky mu budou položeny, byl fakt, že hovoří česky, a tudíž nebyly přítomny žádné jazykové bariéry. Otázky pokládané tomuto dotazovanému tedy byly formulovány poněkud složitěji, ale o to více byly zaměřené na hlavní téma práce, tj. na vliv politické situace v obou státech na identitu Rusínů. Např. otázky: *Jaká je současná politická situace na Slovensku ve Vztahu k Rusínům? A Ovlivňuje toto nějak identitu těchto lidí?* jsou poněkud komplexní a pro „běžného“ člověka ne zcela snadno uchopitelné. V terénu výzkumník nepotká jen samé politology, a proto se brzy ukázalo, že je třeba pokládat otázky trochu jiným způsobem.

Samozřejmě dalším faktorem jsou již zmíněné jazykové bariéry. Co se týká výzkumu na Slovensku, dotazovaní při rozhovorech používali více či méně slovenského jazyka, přičemž bylo zřejmé, že některá slova, která používali, byly z rusínštiny. V tomto případě problém jazykové bariéry nenastával, situace však byla odlišná na Ukrajině a v Polsku. Někteří dotazovaní na Ukrajině používali při rozhovorech jak slova slovenská, tak rusínská a někdy také ukrajinská. Bylo tomu právě na Ukrajině, kde se ukázalo, že znalost ukrajínštiny, potažmo ruštiny by byla pro výzkum žádoucí.

Při této příležitosti je povinností zmínit také azbuku, jejíž znalost může výzkumníkům, kteří se Rusíny zabývají, zásadně pomoci, jelikož spousta rusínských autorů píše právě v azbuce. V Polsku, alespoň tedy v oblasti tzv. Lemkoviny, kde také probíhal výzkum s Lemky se ukázalo, že dotazovaným bylo např. v porovnání s Rusíny na Slovensku mnohem hůře rozumět. Důvodem může být určitá odlišnost lemkovského dialektu, ale dle autorova názoru hlavně fakt, že Lemkové, kteří v této oblasti zůstali i přes nechvalně známou operaci Visla v roce 1947, anebo ti, kteří se do tohoto regionu posléze

vrátili, již prošli procesem asimilace s majoritní polskou populací, a tedy používali velké množství slov z polštiny.

Dalším důvodem, proč všude nebyly použity totožné sady otázek, byl fakt, že po první výzkumné cestě do Polska a na Slovensko došlo ke zpětnému zhodnocení postupu. Ukázalo se, že pro výzkumnou cestu na Ukrajinu bude potřeba otázky upravit. Není tomu tedy tak, že by autor chtěl záměrně ovlivňovat to, co na jednotlivých místech těmito otázkami zjistí, proces výzkumu však nikdy není zcela stabilní. Naopak je ovlivňován moha faktory, které je možné identifikovat právě až v terénu.

Zmínit je potřeba také jev, který nastal při jednom z rozhovorů na Slovensku. Všechny ostatní rozhovory byly vedeny tak, že byly vždy pokládány dotazovanému otázky, které byly v případě potřeby rozšířeny o tzv. sondy, nicméně při rozhovoru s dotazovaným A. F. rozhovor probíhal poněkud odlišněji. Poté, co byl dotazovaný seznámen s tématem výzkumu a diplomové práci jako takové, začal hovořit sám od sebe o tom, co pokládal za důležité. Když pak tento dotazovaný dohovořil, byly mu položeny otázky, jako všem ostatním participantům. Takovýto stav se ukázal jako velmi žádoucí už proto, že při této první části rozhovoru nebyl dotazovaný ovlivněn tím, jak byly otázky pokládány, čemuž se při výzkumu lze jen těžko vyhnout.

Za jistý nedostatek výzkumu je možné pokládat fakt, že i když to nemusí být na první pohled zřejmě, byl výzkum veden pouze na omezeném území. Jistě by bylo ideálnější provádět terénní šetření ve více městech či obcích než pouze ve dvou na Ukrajině, dvou na Slovensku a dvou v Polsku. Pochopitelná je situace v Polsku, kdy po operaci Visla zbylo v polské Lemkovině jen velmi málo Rusínů / Lemků, nicméně, co se týká Slovenska a Ukrajiny, by bylo pro budoucí výzkumy jistě příhodnější zavítat do více měst a obcí. Rozhovor vedený v Praze je pak specifickým případem vzhledem k velké vzdálenosti od samotného geografického zájmu práce (Slovensko a Ukrajina).

Rozhovory byly vedeny jednak s příslušníky různých rusínských spolků a organizací či vysokoškolsky vzdělanými lidmi, ale také s náhodnými kolemjdoucími osobami, které sami sebe považují za Rusíny. Pro výzkum jsou totiž stejně důležité výpovědi „obyčejných“ lidí, tak jako „elit“ jakéhosi rusínského hnutí. Možná, že dokonce názory oněch nehezky označených „obyčejných“ lidí mohou lépe reprezentovat to, jak se Rusíni ke své identitě staví a jak ji chápou. Je více než pravděpodobné, že vysokoškolsky vzdělaný „buditel“ rusínského národa, bude mít své neotřesitelné postoje k této

problematice, je však nutné, ptát se také lidí, jejichž největším problémem není otázka rusínské identity, ale možná spíše to, aby zajistili zdárnou budoucnost pro své potomky či dokonce, aby si vydělali na vlastní živobytí.

Etická stránka výzkumu

Při provádění výzkumu se výzkumník musí řídit určitými pravidly. Vivanco (2016:28-29) ve své knize uvádí, že *výzkumníci nemohou sebe a své činy zcela odtrhnout od komunit, ve kterých pracují. Naopak si musejí uvědomovat potenciální konsekvence jejich práce, které mohou postihnout participanty, celou jejich komunitu, je samotné a vědeckou disciplínu jako takovou, a nést vůči nim odpovědnost.*

Před začátkem každého rozhovoru byli dotazovaní seznámeni s autorem práce, s institucí, na které působí a také s tématem práce. Dotazovaní byli obeznámeni s tím, že pro snadnější záznam dat bude rozhovor nahráván a že informace z těchto nahrávek budou použity pouze pro účely této diplomové práce.

Jak již bylo zmíněno v práci, jsou na místo skutečných jmen použity pouze iniciály z uměle vytvořených pseudonymů. I přesto, že některým dotazovaným nevadilo, že bude jejich jméno v práci zmíněno, nakonec bylo rozhodnuto a změně všech jmen na pseudonymy. Skutečná jména jsou použita pouze u známých osobností a autorů, kteří v práci nefigurují jako dotazovaní, tj. nebyly s nimi vedeny rozhovory. Pohlaví dotazovaných je v práci rozlišováno, nicméně je třeba kriticky přiznat, že se nepodařilo zajistit stejný počet dotazovaných ženského pohlaví jako dotazovaných mužského pohlaví.

Teoretická východiska

Identita

Koncept identity je v této práci zásadní. V této části práce je tedy věnován prostor pro seznámení s některými autory či autorkami, kteří se tomuto tématu věnují či věnovali a s jejich pojetími identity.

Golubović zastává názor, že koncept identity není zcela jednoduché vysvětlit zejména díky komplexnosti jeho významu. Toto je prý důvodem toho, proč se můžeme tak často setkat s jednodimensionální interpretací tohoto konceptu, či s jakýmsi „zmatkem“ mezi rozdílnými pojmy používanými k vysvětlení významu tohoto slova. Slovo identita je také často používáno, aniž by byl brán v potaz historický kontext, což také ovlivňuje to, že je tak složité ho jednoznačně vysvětlit. Nicméně, základní význam pojmu identita je podle této autorky následující. Jedná se podle ní o to, kam jedinec či skupina patří, a co je vyjádřeno jako „obraz sebe sama“ (autorka používá výraz *self-image*) a obraz společný, tj. to, co lidi integruje v rámci jedné skupiny a také to, co je odlišuje od ostatních (lidí či skupin lidí). (Golubović 2010:25)

Tuto teorii je možné aplikovat v případě, bude-li zapotřebí objasnit, čím se Rusíni a jejich identita odlišují od ostatních obyvatel na Slovensku a na Ukrajině.

Známý britský sociolog Anthony Giddens (1999:550) ve své knize *Sociologie* přichází s definicí identity, která tvrdí, že *identita zahrnuje typické rysy jedince nebo skupiny, obvykle podmíněné sociálními charakteristikami. U jedince, ale i u skupiny je takovým označením především jméno. Národní identita se například řídí tím, zda se považujeme za „Angličana“, „Američana“, „Francouze“ apod.*

Také tato teorie je aplikovatelná na prováděný výzkum. Dotazovaní na Slovensku a na Ukrajině sami sebe označovali za Rusíny. Také v literatuře je možné se s tímto označením setkávat. Jak se však později ukáže, existují i tací, kteří Rusíny považují za součást národnosti ukrajinské, tj. označují je za Ukrajince. Může tedy něčí oficiální označení, hrát roli v případě jeho či její identity? „Typické“ či „charakteristické“ znaky rusínské identity jsou v práci taktéž rozebírány.

Opomenout nelze knihu *Social Construction of Reality* autorů Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna z roku 1967, ve které autoři pokládají identitu za jakousi nejistou entitu, která závisí zejména na vztazích jednotlivců s „důležitými“ osobami. Tyto osoby se mohou kdykoliv měnit či dokonce zmizet. Identita je jakési symbolické universum, které předpokládá, že ho může kdokoli obývat a považovat ho za samozřejmé. Signifikantní role těchto důležitých osob spočívá zejména v potvrzování onoho zásadního elementu naší reality, který nazýváme identitou. Jednotlivec potřebuje implicitní potvrzení své identity, které může být zajištěno například každodenním kontaktem, a dále také explicitní a emocionální potvrzení, které mu propůjčí právě ony důležité osoby. (Berger a Luckmann 1967:110)

V rámci analýzy některých rozhovorů se čtenář může opakovaně setkat s odkazy na rusínské národní buditele.

Berger a Luckmann také zastávají názor, že identita je fenoménem, který vzniká interakcí mezi jednotlivcem a společností. (Berger a Luckmann 1967:174)

Glynis Breakwell přichází se čtyřmi principy, kterými se podle ní identita řídí. Jsou jimi kontinuita napříč časem a situací, jedinečnost a odlišitelnost od ostatních, pocity sebejistoty a kontroly nad vlastním životem, a pocity společenské hodnoty vlastní osoby. (Breakwell 1992:35-55)

Etnická identita

Tématem identity se zabývá více různých sociálně-vědních disciplín jako například psychologie a sociologie, ale také kulturní či sociální antropologie. Pro tuto práci je stěžejní identita etnická.

Podle Gila S. Epsteina je etnická identita mírou toho, jak se lidé cítí patřit do určité etnické skupiny, přičemž tato identita může být měřena například tím, že se jednoduše ptáme našich participantů na jejich identitu ve vztahu k majoritní populaci a ve vztahu k jejich vlastní etnické skupině. (Epstein 2015:1)

V praktické části práce se čtenář může setkat s výpověďmi, ve kterých dotazovaní hovoří o vztahu rusínské identity s identitami majoritních populací (tj. Slováci a Ukrajinci). Jedná se například odlišnosti či podobnosti těchto identit.

Také sociolog a antropolog Pierre Bourdieu má co nabídnout, zabýváme-li se etnickou identitou. Chceme-li pochopit „objektivní“ kritéria určité regionální či etnické identity, neměli bychom zapomínat na to, že tato kritéria (jako například jazyk, dialekt či přízvuk) jsou objektem tzv. mentálních reprezentací. Jinými slovy, že se jedná o prostředky poznání a uznání této identity, na které se propagátoři (*agents*) této identity zaměří. Jedná se o prostředky reprezentace pomocí objektů (jakými jsou např. emblémy, vlajky, odznaky a podobně), aktivit, a strategií. Tyto strategie slouží k dosažení vlastního zájmu... jakési symbolické manipulace, která si klade za cíl utvořit obraz, který by i ostatní lidé mohli o dané identitě přebírat. (Bourdieu 1992:220-221)

Tato teorie je aplikovatelná například v případě národních buditelů, kteří se mohou snažit přesvědčovat okolí o určitém obrazu nějaké národní identity. V praktické části uvedena část jedné z výpovědí, kdy dotazovaný odvozoval původ Rusínů již od Cyrila a Metoděje.

Zmínit je možné také amerického sociologa, který se dlouhodobě zabývá zejména kulturou a je jím Karen A. Cerulo z *Rutgers University v New Jersey*. Cerulo se ve své práci z roku 1997 zabývá identitou z pohledu sociálního konstruktivismu a zmiňuje některé další autory, kteří se například etnické identitě věnují. Etnická identita prý není pouze spoutána k etnickým sociálním strukturám, ale je spíše jakousi entitou spojenou se symboly etnických kultur raději než s kulturami samotnými. (Alba 1990:306), (Cerulo 1997:389)

Richard Alba dále dodává, že tyto symbolické etnicity jsou snadno přetvářeny díky nejrůznějším situačním kontextům a měnícím se sociálním potřebám. (Alba 1990:306), (Cerulo 1997:389)

Také etnická identita Rusínů byla napříč historií přetvářena. Jako příklad je možné uvést fakt, že rusínská národnost byla po druhé světové válce v Československu a v Sovětském svazu na oficiální úrovni zrušena.

Stěžejní je také práce britského historika Erica Hobsbawma, který ve své proslulé knize s názvem *The Invention of Tradition* z roku 1983 zastává názor, že mnohé národní tradice jsou vlastně umělým sociálním konstruktem. (Hobsbawm 1983:1-14)

Signifikantní význam pro tuto práci má příklad spoluautora této knihy Hughu Trevor-Ropera ohledně skotské národní identity, při jejímž slavení ji příslušníci skotského národa otevřeně prosazují za pomoci „typických“ národních znaků. Nosí kilt utkaný z tartanu,

jehož barvy a vzory indikují jejich „klan“, a pokud je zapojena také hudba, využívány jsou dudy. Jak se ukázalo, tyto znaky, kterým Skotové připisují starobylost až antičnost, jsou však poměrně moderní záležitosti. (Hobsbawm a Trevor-Roper 1983:15)

Kultura

Jak se ukáže v praktické části, určitou roli v chápání identity Rusínů hraje kultura. Pojem kultura je často používán mnoha lidmi, a to nejen akademiky a badateli na poli sociálních věd. Je nutné se zamýšlet nad tím, co tento pojem vlastně znamená. Antropologie, ať už ji nazveme antropologií kulturní či sociální, se fenoménem kultury často zabývá, nicméně tento pojem používá téměř každý člověk, chce-li odkazovat na určitou část lidského života. Otázkou zůstává, zdali si lidé skutečně uvědomují, co tento pojem může znamenat.

Mnoho antropologů napříč historií již nabídlo svá vysvětlení kultury. Možná nejznámější je široká definice kultury anglického antropologa a představitele kulturního evolucionismu Edwarda Burnetta Taylora, kterou můžeme přeložit asi tak, že kultura je soubor, který zahrnuje vědomosti, víru, mravnost či morálku, právo a další hodnoty a zvyky nabyté člověkem jakožto členem společnosti. (Tylor 1871:kap.1)

Evolucionistické přístupy, které sledují zejména směr od méně rozvinutého k více rozvinutému, byly později často kritizovány. Difuzionisté přicházejí s představou, že při studiu kultury je nutné brát v úvahu ještě další směr, a to směr v prostoru. Zajímají se například o to, jak se kultura může geograficky přenášet pomocí kulturního kontaktu. Asi nejvýznamnějším autorem americké antropologie je Franz Boas.

Boas, někdy nazývaný otcem americké antropologie, je často asociován s termínem kulturního relativismu. Toto „paradigma“ vlastně říká, že každá kultura je unikátní a pokud chceme něčí kulturu studovat a porozumět ji, musíme na ni nahlížet z pohledu jejích příslušníků. (Nanda 1987:17-23)

Zde můžeme vidět určitý posun v názorech na kulturu u evolucionistů a difuzionistů. Boas uvádí, že pokud chceme určité kultuře správně porozumět, musíme ji studovat v jejím vlastním kontextu a zejména pak v jejím vlastním historickém kontextu, tj. historický partikularismus. (Nanda 1987:68), (Kokaisl 2007:144-145)

Podle Boase jsou lidé determinováni jejich kulturním a sociálním prostředím. (Boas 1940:243-259)

Může tedy kulturní prostředí a kultura jako taková determinovat také Rusíny a případně jejich identitu? V praktické části práce je vztahu kultury a rusínského obyvatelstva věnována zvláštní kapitola.

Dalším autorem, který v tomto případě stojí za zmínku je britský sociální antropolog Alfred Reginald Radcliffe-Brown, který považuje kulturu za něco abstraktního. Podle jeho názoru nepozorujeme kulturu jako takovou, jelikož toto slovo neoznačuje nějakou konkrétní reálnou věc, ale pouze jakousi neurčitou abstrakci. (Radcliffe-Brown 1952:190)

Radcliffe-Brown (1952:202) zmiňuje situaci v jižní Africe, přičemž prý není možné tvrdit, že dochází k interakci mezi kulturou britskou, búrskou, khoisanskou a nejrůznějšími bantuskými kulturami, ale spíše že dochází k interakcím mezi jednotlivci a různými skupinami lidí v rámci tzv. sociální struktury. Tyto interakce jsou předmětem mnoha změn. Abychom mohli těmto interakcím porozumět, musíme nejprve porozumět širokému systému politických a ekonomických struktur. (Radcliffe-Brown 1952:202)

Tato teorie mimo jiné dokládá, že opravdu má smysl zaměřit se také na politické procesy v námi zkoumaných zemích (tj. Slovensko a Ukrajina), chceme-li porozumět některým fenoménům, jako například právě kultuře.

Radcliffe-Brown raději než termín kultura používá pojem sociální struktura (Social Structure), který vlastně zahrnuje síť sociálních vztahů mezi lidmi. (Radcliffe-Brown 1952:190)

Asi není účelné zcela zatracovat pojem kultura, nicméně pokud chceme opravdu něčí „kulturu“ zkoumat, není možné určité skupiny lidí pokládat pouze za „odlišné kultury“, ale spíše za odlišné skupiny lidí, které disponují sociálními vztahy, které ani zdaleka nejsou statické, naopak se v čase proměňují. Je také nutné sledovat jedince a to, jak jsou do těchto vztahů začlenění. Někdo by zcela objektivně mohl namítnout, že prostředí regionu jižní Afriky je velmi vzdálené zemím jako Slovensko či Ukrajina. Na tomto příkladu je však možné reprezentovat, jakého odlišného způsobu je možné použít, chceme-li pochopit termín kultura. Jestli takto na kulturu nahlíží i samotní dotazovaní, se ukáže později v praktické části.

Opomenout není možné ani amerického antropologa Clifforda Geertze, který se staví kriticky ke konceptu kultury E. B. Taylora ve své knize Interpretace kultur (*The*

Interpretation of Cultures). V první kapitole Geertz tvrdí, že je zapotřebí definici kultury zúžit. Podle Geertze je kultura veřejná, a to zejména díky jejímu významu, který je také veřejný. Kultura zahrnuje společností zavedené struktury významů, podle kterých se lidé řídí. Autor uvádí příklad lidského mrknutí, které by nebylo považováno za mrknutí, kdyby také ostatní lidé neznali jeho význam. Většina lidí ví, že když nějaký člověk mrkne, že tím něco zamýšlí a že se nejedná o pouhé škubnutí svalů. (Geertz 1973:4-13)

Chceme-li tedy porozumět kultuře nějakých lidí, je třeba zabývat se tím, jaké významy přisuzují tito lidé jednotlivým kulturním fenoménům. Později nás bude zajímat, proč tolik dotazovaných Rusínů vidí kulturu jako jeden z faktorů ovlivňujících jejich identitu. Později se také ukáže, že někteří dotazovaní spatřují pod rusínskou kulturou jejich písňe, tance, náboženství či sakrální architekturu. Abychom tomuto vlivu kultury porozuměli, bude zapotřebí nejprve odhalit, jaký význam těmto fenoménům přiřkládají sami dotazovaní.

Historik a antropolog James Clifford ve své knize *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography* zastává názor, že kultury jsou předmětem neustálých změn, a proto není možné hovořit o kultuře jako o nějaké statické a neměnné entitě, protože bychom zkrátka neříkali pravdu... pouze bychom konstruovali zjednodušené a nepravdivé reality. Kultury jsou podle Clifforda zpochybnitelné, dočasné a vznikající (*contested, temporal, and emergent*). (Clifford 1986:10-19)

Jakousi spojitost mezi koncepty identity a kultury je možné najít v článku s názvem *Ethnic Identity, National Identity, and Intergroup Conflict* již zmiňovaného Thomase Hyllanda Eriksena, který se domnívá, že alespoň v antropologii došlo k určitému posunu ke studiu identit, namísto studia kultur, což způsobilo, že badatelé začali klást poměrně silný důraz na uvědomělé jednání, a hlavně na reflexivitu. Koncept primordialismu se podle Eriksena stal pro antropology něčím tak zastaralým jako před-darwinovská biologie. (Eriksen 2001:45)

Vliv politické situace na identitu lidí

Abychom pochopili, zdali může mít politika ve svém širokém slova smyslu nějaký vliv na identitu lidí, můžeme se podívat na práce autorů Richarda Deleona a Katherine C.

Naff ze *San Francisco State University* a Edwarda Soji z *London School of Economics*, ve kterých autoři zastávají názor, že rozdíly mezi lidmi jsou vnitřně utvářeny, navenek vyobrazovány a zároveň kulturně representovány skrze politický proces formování identity. (Soja 2000:279-280), (DeLeon & Naff 2003:4)

V pracích amerického sociologa Manuela Castellse a již zmiňovaných Deleona a Naffové se můžeme setkat s tvrzeními, že identita je sociálním konstruktem vytvářeným v rámci mocenských vztahů, přičemž existují tři základní formy vzniku identity a to legitimizace, odpor a projektování. V prvním případě (legitimizace) se jedná o utváření identity „dominantními“ institucemi společnosti, a to z důvodu posílení jejich dominance. Jinými slovy se tedy určitá část / skupina společnosti snaží udržet si svoji dominantní pozici v této společnosti. U formy odporu se jedná o případ, kdy se skupina lidí, která je marginalizována příslušníky dominantní společnosti, snaží o odpor a tento odpor a snaha o přežití jsou zdrojem tvorby jejich identity. Můžeme tedy hovořit o jakémsi vymezování se vůči většinové společnosti a jejích institucím. Forma projektování pak znamená, že se lidé snaží utvářet identitu na základě materiální kultury, kterou mají k dispozici, a díky tomu přetvářejí svoji pozici ve společnosti. Castells se domnívá, že forma odporu je pravděpodobně tím nejdůležitějším typem utváření identity ve společnosti. (Castells 1997:7-9), (DeLeon & Naff 2003:6)

Současná situace na Ukrajině do značné míry připomíná formu odporu, a to z toho důvodu, že, jak se později v práci ukáže, Rusíni na Ukrajině nejsou z určitých důvodů uznáváni za oficiální národnost a jsou považováni za Ukrajince či za jakousi podskupinu ukrajinského národa. Dotazovaní Rusíni (jak na Slovensku, tak na Ukrajině) však v rozhovorech mnohokrát zmiňovali, že oni se Ukrajinci být necítí, a že Rusíni jsou samostatnou národností. Formu legitimizace je možné hledat na příkladu právě těch příslušníků ukrajinského národa, kteří si vyvinuli silné nacionalistické cítění a odmítají Rusíny považovat za samostatnou národnost. Za příklad formy projektování je možné uvést situaci v bývalé Jugoslávii a tamější snahu vytvořit jakousi supranacionální jednotku...
jugoslávský
národ.

Praktická část práce (vlastní práce)

Kdo jsou to Rusíni

Původem a ranou historií Rusínů se zabývá například Magocsi, který za předky karpatských Rusínů považuje slovanské národy, které v malých skupinách pronikaly do údolí Karpat během pátého a šestého století našeho letopočtu. Zvýšenou pozornost věnuje tzv. Bílým Chorvatům, o kterých uvádí, že začali osídlovat údolí severních a jižních svahů Karpatské Rusi. Během šestého a sedmého vybuďovali Bílí Chorvaté opevněná střediska na ochranu svého obyvatelstva. (Magocsi 2014:29-30)

Poprvé jako o Rusínech hovoří Magocsi o lidech z tohoto území již v období šíření křesťanství mezi slovanskými národy v devátém století. Přiznává, že původ karpatských Rusínů je přinejmenším komplikovaný. Jako předky Rusínů kromě již zmiňovaných raných slovanských národů a Bílých Chorvatů, připouští také Rusíny z Haliče a Podolí a porusínštěné Valachy. Magocsi se domnívá, že Rusíni pravděpodobně používali etnonym *Rusyn* utvořený od Kyjevské Rusi a že je také takto nazývali ostatní (uvádí latinské slovo *Rutheni*). (Magocsi 2014:33-37)

Otázkou ovšem zůstává, zdali je možné hovořit již v této době o jakési homogenní skupině s určitými společnými etnickými rysy, či nikoliv.

Stanislav Konečný (2015:8) uvádí, že *Rusíni se usídlili poblíž střední části hřebene Karpat a z historických důvodů prošli a fakticky dodnes prochází velmi komplikovanou etnogenezí, a proto se po etnické stránce jen postupně identifikovali a získávali jednotlivé národně-kulturní atributy.*

Také Konečný se vyjadřuje k tématu pojmenování Rusínů, které podle jeho názoru představuje složitý problém, který výrazně komplikuje výzkum a studium této skupiny. Pro označení tohoto východoslovanského etnika (jak Konečný Rusíny označuje) je používáno mnohých etnonym, které se často stávají předmětem kritiky a sporů mezi jejich stoupenci a odpůrci, přičemž všichni se snaží svá stanoviska podložit více či méně přesvědčivými argumenty. Za hlavní příčinu považuje Konečný určitou etnickou nevyhraněnost rusínského společenství, která již dlouhou dobu umožňuje různé výklady o původu Rusínů. (Konečný 2015:12)

Podstatný je také fakt, že význam pojmu Rusín se v průběhu dějin podstatně měnil. Rusíny byli někdy nazýváni všichni východní Slované, dále také obyvatelé Haliče a Bukoviny. (Konečný 2015:12)

Ukazuje se, že otázky původu a pojmenování Rusínů nejsou ani zdaleka jednoznačné a že odpovědi na ně nejsou vždy identické. Stanislav Konečný uvádí, že historiografii rusínských dějin je možné rozčlenit na více různých směrů, a to zejména kvůli odlišným ideovým zaměřením, původům či národním orientacím jejich jednotlivých představitelů. (Konečný 2015:15)

Kokaisl (2017:89) uvádí, že z toho, co o Rusínech v současnosti víme (nebo se domníváme, že víme), vyplývá, že netvořili národ v našem současném chápání, ale spíše se jednalo o mnohem méně sourodou skupinu. Tato nesourodost se v průběhu dějin ještě prohlubovala vytvářením státních hranic na území, kde žilo rusínské obyvatelstvo.

Kdo jsou to vlastně Rusíni a kde se s nimi můžeme setkat. Odpověď na první otázku není zcela jednoznačná, protože na tuto problematiku existuje více různých názorů. Někteří autoři pokládají Rusíny za národ, jiní za etnickou skupinu a další pouze za jakousi podskupinu jiného národa. O tomto tématu z části také pojednává část kapitoly literární rešerše.

Elaine Rusinko uvádí, že Rusíni, známí také pod názvem Rusnáci, jsou národem bez vlastního státu, jejichž domovina se rozprostírá podél hranic pěti evropských států a to Ukrajiny, Slovenska, Rumunska, Maďarska a Polska (kde jsou označováni jako Lemkové). Rusíni nikdy napříč historií neměli svůj vlastní stát. Ačkoliv tato hornatá oblast není ideální pro zemědělství a ekonomický rozvoj, je velmi důležitá zejména díky své strategické poloze. Hranice států východní Evropy se několikrát měnily a díky tomu byli tyto lidé opakovaně utiskováni majoritními populacemi a geopolitickými mocnostmi. Výsledkem toho se Rusíni po většinu času řadili mezi nejchudší obyvatele východní Evropy s nejistou identitou. (Rusinko 2012:4)

Rusíni, kromě výše zmíněných států, žijí také na území Srbska, Chorvatska, České republiky, ale také v zámoří, a to zejména ve Spojených státech amerických a Kanadě. Co se těchto dvou zámořských států týká, Magocsi (2014:10-11) zmiňuje *225 tisíc karpatských Rusínů, kteří se v letech 1880–1914 vystěhovali do Spojených států*

amerických a kteří se usadili především v průmyslových oblastech severovýchodních států a centru severu, kde dodnes žije většina jejich potomků.

Během dvacátých let dvacátého století docházelo k přesunu Rusínů do Kanady a Argentiny a následně pak během sedmdesátých a osmdesátých let do Kanady a také na území australského kontinentu. (Magocsi 2014:11)

V současné době se podle Konečného k rusínské národnosti oficiálně hlásí asi 103 000 lidí, optimistické odhady však rusínský původ připisují až 1 637 000 obyvatelům, kteří žijí napříč skoro všemi světovými kontinenty. Nejpočetnější skupina Rusínů žije v Zakarpatské oblasti na Ukrajině. (Konečný 2015: 8)

Magocsi (2014:7) uvádí, že Rusíni žijí na severních a jižních svazích Karpat. Území, na němž Rusíni přinejmenším do začátku dvacátého století tvořili většinu obyvatelstva, se nazývá Karpatská Rus, která zabírá přibližně 18 tisíc km² a rozprostírá se na 375 kilometrech od řeky Poprad na západě po horní tok Tisy a její přítoky na východě. Vycházejíc ze současných mezinárodních hranic, Karpatská Rus se rozprostírá na území Polska, Slovenska, Ukrajiny a Rumunska.

Nabízí se otázka, jak je možné určit, že ona většina obyvatelstva, o které Magocsi v předešlém odstavci hovoří, skutečně tvořila jakousi etnickou homogenní skupinu Rusínů. Je možné namítnout, že se jedná z Magocsiho strany o generalizaci. Pokud dnešní Rusíny skutečně považujeme za národ či etnickou skupinu, je však nutné si uvědomit, že takovéto do určité míry homogenní celky nemuseli Rusíni tvořit také v historii.

Statistický úřad Slovenské republiky (*Štatistický úrad Slovenskej republiky*) poskytuje na svých internetových stránkách data ze sčítání obyvatel na Slovensku, přičemž zveřejněny jsou mimo jiné také údaje o obyvatelstvu podle národnosti, a to z let 1991, 2001, a 2011, tj. po tzv. Něžné (u nás známé spíše jako Sametové) revoluci. Další sčítání obyvatel je naplánováno na rok 2021. Jelikož jsou na Slovensku Rusíni uznáni za oficiální národnostní menšinu, můžeme je také najít v daných tabulkách. Níže je demonstrován vývoj počtu obyvatel hlásící se k rusínské národnosti. Zmíněny jsou i některé další početné národnosti, aby si čtenář mohl udělat představu o národnostním složení Slovenska a jeho vývoji od roku 1991. Všimnout si můžeme zejména toho, že v roce 2011 předběhla rusínská národnostní menšina v počtu menšinu českou.

Tab. č. 4. Obyvatelstvo Slovenské republiky podle národnosti – sčítání obyvatel 2011, 2001, 1991.

	2011	2001	1991
Slováci	4 352 775 (80,7 %)	4 614 854 (85,8 %)	4 519 328 (85,7 %)
Maďaři	458 467 (8,5 %)	520 528 (9,7 %)	567 296 (10,8 %)
Romové	105 738 (2,0 %)	89 920 (1,7 %)	75 802 (1,4 %)
Češi	30 367 (0,6 %)	44 620 (0,8 %)	52 884 (1,0 %)
Rusíni	33 482 (0,6 %)	24 201 (0,4 %)	17 197 (0,3 %)
Ukrajinci	7 430 (0,1 %)	10 814 (0,2 %)	13 281 (0,3 %)

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Určit přesnější počet Rusínů žijících na území dnešní Ukrajiny je poněkud komplikovanější, a to zejména proto, že Rusíni na Ukrajině nejsou považováni či uznáni za oficiální národnostní menšinu. Magocsi (2014:7) ve své publikaci zmiňuje, že *tři čtvrtiny karpatských Rusínů žijí na Ukrajině, a to hlavně v její Zakarpatské oblasti (historicky Podkarpatské Rusi).*

Magocsi dále přikládá tabulku, ve které odhaduje počet Rusínů na Ukrajině až na 740 000 lidí, přičemž 650 000 z nich považuje za Rusíny pocházející ze Zakarpatské oblasti a zbylých 90 000 jsou prý Lemkové přesídlení z Polska po druhé světové válce. (Magocsi 2014:9-11)

Zůstává však otázkou, jak moc tento odhad může korespondovat s realitou. Jiným zdrojem počtu Rusínů je například *Joshua Project*, který k roku 2020 uvádí, že na území Ukrajiny žije okolo 503 000 Rusínů. (Ruthenian in Ukraine, 2020)

V tomto případě je však nutné brát ohled na to, že *Joshua Project* je misionářská organizace, která se mimo jiné zajímá o nejrůznější světové etnické skupiny a je možné očekávat, že sleduje své vlastní zájmy.

Abychom mohli lépe pochopit, proč na Ukrajině není jednoduché určit počty Rusínů, podíváme se na výpověď jednoho z dotazovaných, která vysvětluje postoj ukrajinské elity k Rusínům. Dotazovaný T. N. v rozhovoru uvádí, že část ukrajinské reprezentace jak politické, tak akademické, považuje Rusíny za součást ukrajinského národa. (T. N., Praha)

Rusíni jsou pouze jakousi folklórní záležitostí či větví ukrajinského národa, a nikoliv samostatnou národností. Tito lidé se domnívají, že Rusíni jsou možným předpolím

separatismu a hovoří až o „konfliktním politickém rusínismu.“ (Balega 2003), (Burkut 2009)

Ke sčítání obyvatel na Ukrajině došlo naposledy v roce 2001 a kolonka Rusíni v něm chybí. Přítomny jsou pouze kolonky Ukrajinci, Maďaři, Rumuni, Rusové, Romové, Slováci a Němci.

Tab. č. 5. Obyvatelstvo Zakarpatské oblasti Ukrajiny podle národnosti – sčítání obyvatel 2001.

	2001
Celkem	1 254 600 (100 %)
Ukrajinci	1 010 100 (80,5 %)
Maďaři	151 500 (12,1 %)
Rumuni	32 100 (2,6 %)
Rusové	31 000 (2,5 %)
Romové	14 000 (1,1 %)
Slováci	5 600 (0,5 %)
Němci	3 500 (0,3 %)

Zdroj: Státní statistický výbor Ukrajiny

Rusíni – na Ukrajině pokládáni za Ukrajince – by tedy byly částí onoho čísla 1 010 100. Jak velkou, to však stále zůstává otázkou.

Ivan Pop (2005:473) ve své knize *Dějiny Podkarpatské Rusi* v datech uvádí, že *třetího prosince roku 2002 se na Ukrajině konalo sčítání lidu. Představitelé rusínských spolků se ho zúčastnili v některých okresech na vlastní žádost jako pozorovatelé. Podle jejich údajů navzdory štvavé proti-rusínské kampani ukrajinských nacionalistů se jen v okresech mukačevském, užhorodském, svaljavském, perečinském a voloveckém hlásilo k rusínské národnosti kolem 70 000 obyvatel. Ukrajinská státní statistika pod tlakem mezinárodního společenství a orgánů Evropské unie nakonec uvedla „oficiální“ číslo, a to 10 100 osob rusínské národnosti.*

Abychom mohli lépe pochopit, kdo jsou to vlastně Rusíni, nebude stačit pouze nahlédnout do literatury, ale bude nutné zaměřit se na výpovědi jednotlivých dotazovaných na Slovensku a Ukrajině a vzápětí tyto výpovědi analyzovat. Nejprve se zaměříme na výpovědi dotazovaných Rusínů ze Slovenska a posléze na dotazované z Ukrajiny. Nyní

nás budou zajímat odpovědi na otázky „Kdo je to Rusín?“ a „Co to pro Vás osobně znamená být Rusínem/Rusínkou?“.

Na otázku, kdo je to Rusín, odpověděl dotazovaný P. N., že Rusíni jsou národnost jako například Slováci, Češi či Poláci. Jedná se o slovanský národ, patřící do kategorie východních Slovanů, jako jsou Rusové, Bělorusové a Ukrajinci. Jedná se o nejzápadnější východoslovanský národ. (P. N., Svidník)

Pro pana N. být Rusínem znamená, že je příslušníkem rusínského národa. I přes to, že nedisponují vlastním státem, uvědomuje si, že Rusínem je a domnívá se, že na Slovensku mají Rusíni velmi dobré podmínky na rozvoj jejich kultury a jazyka. Svůj rusínský původ odvozuje od toho, že se jím narodil a také jelikož oba jeho rodiče jsou Rusíni. (P. N., Svidník)

J. P. zastává názor, že Rusín je veselý a ambiciózní člověk se smyslem pro humor a pro folklór. Rusíni jsou menšina, která disponuje svými tradicemi a svým zázemím, které by si podle pana P. měli chránit. Být Rusínem pro pana P. znamená hrdost na svoji národnost. (J. P., Medzilaborce)

Dotazovaná D. R. odpověděla, že Rusíni či Rusnáci jsou národnost. Na otázku, co to pro ni znamená, odpověděla stroze „super“. (D. R., Medzilaborce)

Pan A. K. odpověděl, že se jedná o rusínskou národnost a zároveň také o slovanský jazyk. Jedná se o lidi, kteří žijí v určitém regionu. Rusínská národnost je prý blízká národnosti ukrajinské a také slovenské. Podobnost dotazovaný spatřuje například v jazyku. Ruské národnosti prý již tak blízká není. Dále se dotazovaný odkazuje na historii, přičemž zmiňuje, že předkové Rusínů tuto oblast obývali již ve druhém století našeho letopočtu a odkazuje se na Cyrila a Metoděje. Rusíni prý mají svoji kulturu, vzdělanost či temperamentní mentalitu. Dále pak také rusínskou hudbu, která je melodická a citově založená. (A. K., Medzilaborce)

Dotazovaná J. H. hovoří o rusínském etniku, které se dál dělí na tři hlavní části (Lemkové, Bojkové, Huculové), nicméně není možné Rusíny řadit ani k Rusům, ani k Ukrajincům. Jedná se o samostatné etnikum a jejich jazyk, rusínština patří do skupiny slovanských jazyků. Dále dotazovaná upozorňuje na fakt, že někteří lidé zastávají názor, že Rusíni jsou pouze jakési nářečí či odklon Ukrajinců, toto však prý ani zdaleka není pravda.

Rusíni jsou podle jejího názoru samostatnou kategorií, nicméně prý nelze hovořit o rusínském státu. (J. H., Medzilaborce)

Na otázku, co to pro ni znamená být Rusínkou, odpověděla, že podstatný je pro ni její rusínský jazyk. Zmiňuje, že se jedná o její mateřský jazyk, který doma používá po celý svůj život. (J. H., Medzilaborce)

M. P. uvedl, že na otázku, kdo je to Rusín, existuje více pohledů a různých definic, nicméně podle jeho osobního názoru Rusíni patří k západní větvi Slovanů. Rusíni obývají území nejzápadnější části bývalé Kyjevské Rusi a patří k nim Lemkové, Bojkové a Huculové. Sebe dotazovaný označuje za Lemka a dále dodává, že toto pojmenování pochází od slova „lem“, které tito lidé používají na rozdíl od ostatních, kteří používají slovo „len“. (M. P., Medzilaborce)

Zde je nutné dodat, že v českém překladu se jedná o slovo „jen“. Na otázku, jestli se cítí být Rusínem nebo Lemkem, odpověděl dotazovaný následovně: *To je jedno... I Lemkové jsou Rusíni, i Bojkové jsou Rusíni, i Huculové jsou Rusíni. Rusín to je tak všeobecné. Keď je Šarišan, Zemyplančan a Slovák, hej. Takže já se cítím normálně Rusínem a blíže jsem Lemek. Mluvím nářečím, kterým mluví Lemkové.* (M. P., Medzilaborce)

Pro pana M. P. být Rusínem znamená samozřejmost. Podle něj nemůže být ani Čechem, Slovákem, Židem či Číňanem, protože je Rusínem. (M. P., Medzilaborce)

Dotazovaná L. L. se domnívá, že Rusín je člověk jako každý jiný s tou odlišností, že mluví rusínsky. Na tomto faktu nic nemění ani to, že hovoří také slovensky a rozumí česky. Pro dotazovanou být Rusínkou znamená hrdost, a to zejména na to, že Rusíni mají svůj mateřský jazyk, který si chrání. (L. L., Medzilaborce)

Pan J. Ch. uvedl, že Rusíni jsou menšina lidí, kteří žijí od Rumunska až po Karpaty a Tatry. Tito lidé hovoří rusínsky a nikoliv ukrajinsky. Tento jazyk prý leží na pomezí mezi slovenštinou a ukrajinštinou. Rusíni nedisponují vlastním státem, ale mají prý svůj dialekt. Odkázal se na Českou republiku, kde například v Praze se mluví jinak než na jihu Čech a jinak na Moravě. Na Slovensku jsou pak různé jazyky jako například slovenština, polština, rusínština, ukrajinština nebo maďarština. (J. Ch., Medzilaborce)

Otázkou zůstává, jestli tento dotazovaný považuje rusínštinu pouze za dialekt nějakého jazyka nebo jako samostatný jazyk. Z jeho výpovědi toto jednoznačně nevyplývá.

Paní E. J. odpověděla, že Rusíni jsou milí lidé, a to i přes to, že se často museli potýkat s chudobou a nepříznivými životními podmínkami. Domnívá se, že Rusíni jsou jako jedna velká rodina. Pracovali údajně většinou na polích nebo na statcích, jelikož v těchto oblastech nikdy nebylo moc větších podniků zejména díky chudobě tohoto regionu. Za mlada prý dotazovaná moc nepocítovala, že je Rusínkou, ale nyní, čím je starší, tak se jí cítí být stále více. Její otec je prý Slovák a matka Rusínka. (E. J., Medzilaborce)

Pan A. F. svoji odpověď demonstroval historickým kontextem Rusínů. Rusíni jsou podle něj starodávným názvem pro příslušníky určité národnosti, která obývala zejména tzv. karpatský oblouk již od třináctého století našeho letopočtu. Od této doby je prý možné hovořit o Rusínech. V dobách státních útvarů jako například Rakouska-Uherska byla tato území jen řídko osídlena. Z počátku se hovoří o tzv. Bílých Chorvatech a dalších kmenech, které postupně migrovaly a bylo jim povoleno se v tomto státním útvaru usadit a obhospodařovat tuto neúrodnou zem. Postupem času se pro tyto lidi začal používat název *Ruten* a později také Rusín. (A. F., Medzilaborce)

Dotazovaný uvádí, že z nejrůznějších starých zdrojů je možné se dozvědět, že toto území bylo již v této době specifické, a to právě těmi lidmi, kteří zde žili... tzn. Rusíny. Rusín je podle něj člověk, který se napříč historií živil zejména pastevectvím a produkty, které si sám vypěstoval. Podstatné je prý také to, že Rusíni vždy žili na hranicích dvou kultur, a to kultury východní a kultury západní. Rusíni byli nárazníkem těchto dvou kultur, protože mluvili jakýmsi staroruským nářečím, ve kterém se vyskytovaly prvky například z maďarštiny či němčiny, jelikož také příslušníci těchto národností tato území historicky obývali. Rusín byl podle něj chudým, pracovitým člověkem, který byl závislý zejména na svých rukou, na přírodě a také na zemi, díky které si mohl zajistit obživu. Rusíni prý často sehráli významnou roli v dobách nájezdů nejrůznějších kočovných kmenů, kdy mnohokrát pomohli státním útvarům, jejichž území obývali, tím, že stáli po jejich bocích. (A. F., Medzilaborce)

Na druhou otázku dotazovaný odpověděl, že pro něj významnou roli hraje zejména prostředí, ve kterém žije, fakt že umí mluvit a psát rusínsky, a že zná historii svého národa. Důležité je prý také aktivně se snažit být v rámci rusínské komunity prospěšný. Dle

dotazovaného by každý, kdo se cítí být Rusínem, měl dělat něco pro to, aby také ostatní lidé v jeho okolí se cítili být Rusíny. (A. F., Medzilaborce)

Nyní se zaměříme na to, jak na stejné otázky odpovídali dotazovaní Rusíni na Ukrajině. Bude možné vypočítat určité podobnosti ve výpovědích Rusínů v obou státech nebo se tyto informace výrazně liší?

První z dotazovaných uvedl, že pojem Rusín označuje samostatnou národnost. Jako existují například Češi nebo Slováci, tak existují také podkarpatští Rusíni, přičemž jejich zemí je Podkarpatská Rus. Na otázku, co pro něj znamená být Rusínem odpověděl, že se jedná o jeho národnost, jelikož také jeho otec a dědeček byli Rusíni. Vždy si byl vědom toho, že je Rusín, a ne Ukrajinec a ví, že Rusínem také zůstane. (K. B., Mukačevo)

Dotazovaný M. N. na otázku, kdo je to Rusín, odpověděl, že se jedná o zakarpatský národ, jehož příslušníci však žijí v několika státech Evropy. Na druhou otázku odpověděl, že Rusíni jsou jako jeho rodina. (M. N., Mukačevo)

Další dotazovaný uvádí, že on je Rusín, stejně tak jako jeho rodiče. Jedná se prý o jeho národnost a to proto, že se takto narodil. Nemůže prý být ani Ukrajincem, Rusem, Slovákem nebo Čechem. Národnost je něčím, co má člověk v sobě a čím byly jeho předkové. (J. H., Mukačevo)

Dotazovaná J. K. zastává názor, že Rusíni jsou původní obyvatelé Podkarpatské Rusi a okolí, kteří žijí zejména v horských oblastech. Pro tuto paní to, že je Rusínkou, znamená její národnost. Přála by si disponovat stejnými právy jako ostatní lidé v Podkarpátí. Chtěla by mít právo na svoji rodnou řeč, na školství a také aby Rusíni byli uznáni za samostatnou národnostní menšinu. (J. K., Mukačevo)

Participant F. V. Rusíny považuje za středoevropský národ, který žije v údolí pod svahy Karpat. Jedná se prý o mateřskou zem všech Rusínů. Rusínem se prý člověk nemůže stát, Rusínem se člověk musí narodit. To je možné, pokud jsou oba anebo alespoň jeden z rodičů také Rusíni a pokud tento člověk Rusínem být chce. (F. V., Mukačevo)

Pro ilustraci argumentu je v tomto případě přiložen přesný přepis výpovědi:

Co to pro vás znamená být Rusín?

V poslední době hodně lidí říká „já se stal Rusínem“, i když už mu je třeba 30 nebo 40 let. Já se tomu směju, protože Rusínem se člověk nemůže stát, Rusínem se může jen narodit. Když máma a táta jsou Rusíni nebo když třeba aspoň jeden z rodičů je Rusín... u nás

v Podkarpátí je hodně těch různých národností a je tu dost případů, že rodiny jsou multinacionální, máme tu Slováky, Maďary a tak dále. Takže když aspoň jeden z rodičů je Rusín a já chci být Rusínem, tak jsem Rusínem. V mém případě moje mamka je tady z Mukačeva a otec je narozený v Mežurském rajonu Podkarpátí. (F. V., Mukačevo)

Někteří z dotázaných Rusínů na Slovensku uvedli, že Rusíni jsou národností a jeden z dotázaných uvedl, že se jedná o etnikum. Část dotazovaných zmiňuje svůj rusínský původ od svých rodičů. Někteří dotazovaní se dokazují také na určité území, které je pro Rusíny typické, stejně tak jako na tradice, kulturu, folklór, jazyk, hudbu mentalitu či společnou historii. Zmiňováno bylo také, že rusínská a ukrajinská národnost nejsou totéž, i přes to, že jeden z dotazovaných uvedl, že jsou si blízké. U více dotazovaných se objevil podobný typ odpovědi, při které svoji rusínskou národnost demonstrují na příkladech typu „*Jako vy jste Čech, tak já jsem Rusín. Já nejsem ani Slovák, ani Číňan, ani Ukrajinec či jiná národnost. Já jsem Rusín.*“ Jinými slovy se vymezují vůči jiným národnostem. Opakovala se také výpověď ohledně jakéhosi životního stylu Rusínů, kteří mnohdy nebyli nijak zásadně majetní a spíše se živili zemědělstvím, nicméně se také opakovala výpověď o hrdosti na svoji národnost. Zmíněn byl také pocit toho, že Rusíni jsou „*jako jedna rodina*“.

Také někteří dotazovaní na Ukrajině hovoří o Rusínech jako o národnosti a jiní hovoří o národu. Další podobností s dotazovanými na Slovensku je odpověď typu vymezování se vůči jiným národnostem. Také na Ukrajině se objevila výpověď, ve které dotazovaný svůj rusínský původ odvozuje od svých rodičů, a to dokonce hned několikrát. Jedna z dotazovaných odpověděla, že Rusíni jsou původní obyvatelé Podkarpatské Rusi a okolí. V tomto případě je nutné kriticky nahlížet na termín „původní“. Stále více kulturních či sociálních antropologů je v současné době obezřetných při používání tohoto termínu. Nikdy není zcela možné určit, kteří lidé byli kde původní. Nejen v dnešním silně globalizovaném světě lidé přicházejí do kontaktu s jinými lidmi. V průběhu dějin docházelo ke kulturním a biologickým kontaktům mezi skupinami lidí i mezi jednotlivci. Ve třech výpovědích se dotazovaní odkazují na Podkarpatskou Rus a v jedné na Karpaty. Je možné si všimnout, že žádní dotazovaní nehovoří o Zakarpátí či Zakarpatské oblasti, ale Podkarpatské Rusi či Podkarpátí.

Identita Rusínů

Petr Kokaisl (2017:86) zmiňuje dvojí přístup k chápání Rusínů a ve své práci uvádí, že vědecké práce, které se zaměřují na rusínskou etnickou identitu, můžeme dělit i podle toho, jak skupinu Rusínů jejich autoři chápou a chtějí vidět. V současnosti převládají ti, kteří považují Rusíny za samostatný národ, jenž se dělí na další podskupiny (Huculové, Lemkové, Bojkové). Zřejmě nejznámějším autorem zastávající v tomto ohledu jednoznačné stanovisko je profesor Paul Robert Magocsi z torontské univerzity v Kanadě (University of Toronto). Celá řada především ukrajinských autorů má rovněž zcela jednoznačné stanovisko, ale opačné – Rusíni jsou podskupinou (subetnosem) ukrajinského národa. Jedním z takových autorů je např. Vasyl Marčuk. (Kokaisl 2017:86) (Kovář 2018:27)

Je možné vypožorovat podobnost v chápání rusínské identity u výše zmíněné autorky Elaine Rusinko a Paula Roberta Magocsiho, podle kterého (Magocsi 2014:17) jsou karpatské Rusíni jedním z mnohých evropských národů nebo národností bez vlastního státu.

Magocsi ve své práci vysvětluje pojetí národnosti, kterou chápe jako skupinu lidí, které spojují určité společné znaky jako například území, společný jazyk, společná historická tradice, společné náboženství, společné kulturní hodnoty, a společné etnografické znaky. (Magocsi 2014:17-18)

Tyto zmíněné znaky, které můžeme považovat za znaky společné rusínské identity, jsou v práci podrobně rozebírány, a to zejména z pohledu dotazovaných Rusínů, jejichž výpovědi je zapotřebí porovnat s tím, co uvádí autoři ve svých publikacích. Názory dotazovaných Rusínů jsou stejně důležité jako sepsané myšlenky rusínských intelektuálních „elit“.

Paul R. Magocsi se ve své práci zabývá také chápáním národní identity Rusínů napříč historií, a to již od šestnáctého století až doposud. Zmíněn je například fakt, že již ve středověku byli Rusíni uznáni za samostatnou skupinu na území státních útvarů, ve kterých žili, a to jmenovitě v Uhersku, v Polském království a posléze také v habsburské monarchii, nicméně nedisponovali politickou nezávislostí. (Magocsi 2014:41)

Podle Magocsiho (2014:41) v době, kdy byla Karpatská Rus osídlena jen sporadicky, měli Rusíni status privilegované skupiny, která byla zpočátku osvobozena od placení daní, ale v šestnáctém století byla většina karpatských Rusínů degradována na úroveň rolníků závislých od uherských, polských a později rakousko-německých pánů.

Magocsi zastává názor, že v této době byla pro identitu Rusínů stěžejní zejména jejich náboženská příslušnost k východnímu křesťanství. (Magocsi 2014:41-42)

Z terénních výzkumů v severním Srbsku a na jihu Polska, stejně tak jako na Slovensku a Ukrajině je zřejmé, že náboženství hraje v životě Rusínů důležitou roli a v dalších částech práce bude tomuto tématu věnováno více prostoru zejména při analýze rozhovorů s dotazovanými.

Podkarpatsí Rusíni byli zbaveni identity poté, co Josif Vissarionovič Stalin anektoval jejich podkarpatskou domovinu k Ukrajině a prohlásil všechny Rusíny nejen na území Ukrajiny, ale v celé sovětské Evropě za Ukrajince. Po rozpadu Sovětského svazu začala vznikat hnutí, která předpokládala samostatnou rusínskou identitu. V dnešní době jsou Rusíni jakožto oficiální národnostní menšina uznáváni ve všech evropských státech, které obývají, kromě Ukrajiny. (Rusinko 2012:4)

Tento odstavec jasně hovoří o vlivu politické situace na identitu Rusínů a informace, které poskytuje, mnohokrát zazněly také při rozhovorech s dotazovanými a budou zmíněny později.

Nyní práce rozebírá odpovědi dotazovaných Rusínů v obou zkoumaných zemích na otázku: **Čím se vyznačuje rusínská identita?**

Následují výpovědi ze Slovenska. P. N. zmínil, že Rusíni se odlišují zejména svým rusínským jazykem. Dále se jejich identita vyznačuje hlavně vírou v boha. Charakteristický je pro Rusíny východní obrat. Zprvu byli prý Rusíni pravoslavní, a poté co vznikla řeckokatolická církev, se stali řeckokatolíky. Dotazovaný při této příležitosti také zmínil dva problémy, se kterými se rusínská identita potýká. Jedná se o jazykovou asimilaci a o fakt, že Rusíni nedisponují vlastní státností. Jinými slovy řečeno, že nemají vlastní stát. Dále také hovořil o specifické rusínské kultuře a uvedl příklad rusínských písní. (P. N., Svidník)

Participant J. P. zmiňuje rusínské tradice, kroje, písně a jazyk. Dodává také, že v každém z regionů, ve kterém převládá rusínská národnost, existují odlišná rusínská nářečí. Rozdílnost spatřuje v některých slovech, nicméně uvádí, že všichni Rusíni si navzájem rozumí. (J. P., Medzilaborce)

Paní R. se domnívá, že rusínská identita se vyznačuje zejména kulturou a dialektem. (D. R., Medzilaborce)

Dotazovaný A. K. zmiňuje rusínskou hudbu a také sakrální architekturu. Charakteristické jsou prý zejména dřevěné řeckokatolické kostely v rámci daných regionů. Rusíni byli prý řeckokatolíci již v minulosti, kdy se pro ně zakládala biskupství. To se odehrálo v Mukačevě a v Prešově asi před dvěma sty lety. Pan K. také dodává, že „*co řeckokatolík, to Rusín*“. (A. K., Medzilaborce)

Dotazovaná J. H. zmínila jazyk, kulturu a zvyky. Dále také dodává, že se Rusíni vyznačují svérázností a přizpůsobivostí. Tito lidé nebojují za samostatnost či dokonce za samostatný rusínský stát, i přes to, že se poměrně vehementně hlásí ke svému etniku. Toto své etnikum, kulturu a zvyky se Rusíni snaží zachovávat. (J. H., Medzilaborce)

Pan P. pozoruje, že u Rusínů dodnes přetrvalo, že se bojí říkat, že jsou Rusíni, a to zejména díky násilné ukrajinizaci Rusínů na Slovensku v padesátých letech dvacátého století. Do roku 1989 na Slovensku prý člověk mohl být pouze Slovákem anebo Ukrajincem, nikoliv však Rusínem. (M. P., Medzilaborce)

Vlivem politické situace na identitu Rusínů se zabývají pozdější kapitoly práce, nicméně tato výpověď je pro toto téma zásadní. V tomto případě pozorujeme jasné ovlivnění identity Rusínů ze strany tehdejší politické reprezentace, které do určité míry přetrvává dodnes.

Rusíni představují podle pana dotazovaného samostatné etnikum, které je z antropologického a etnografického pohledu blízké západním národům bývalého Sovětského svazu a také národům slovanským. Nejvíce podobní jsou prý Rusíni západním ukrajinským národům z oblastí, jako jsou Halič a Volyň. (M. P., Medzilaborce)

Paní L. zmínila folklór a hudbu (L. L., Medzilaborce)

Participant J. Ch. zmínil dialekt a také významné rusínské osobnosti. Podle tohoto dotazovaného jsou Rusíni stejní lidé jako všichni ostatní. (J. Ch., Medzilaborce)

Dotazovaná E. J. zmínila folklór a náboženství. Rusíni jsou prý skromní, nápomocní a zábavní lidé. (E. J., Medzilaborce)

Další z dotazovaných podává na tuto otázku rozsáhlou výpověď, která je čtenáři předložena, aby si sám mohl lépe utvořit představu o tom, jak tento dotazovaný rusínskou identitu chápe.

Čím se podle vás vyznačuje rusínská identita?

Mám takový dojem... Rusíni žili v tom chudém kraji a žili v tvrdých podmínkách, neměli to finanční zázemí dostatečné pro ty rodiny a ty rodiny byly často mnohapočetné... to, aby na té zemi mohlo pracovat více lidí... Aby ta rodina měla, co do pusy. Často také kvůli těm podmínkám odcházeli za oceán, aby vydělali na nějaké pole třeba, aby se mohli postarat o tátu či dědu, aby se měli lépe. Ti, co měli pole, ti, co měli majetky, třeba různé dřevozpracující podniky, pily, tak ti Rusíni byli nuceni jim sloužit, aby měli práci, aby zarobili ten krejcar pro tu rodinu. Takže Rusína charakterizuje, že je dobrosrdečný. To znamená, že i když měl doma tolik „hladových krků“ tak stejně ubytoval u sebe toho pocestného a dal mu kus chleba, protože on věděl, jaké to je být hladový. Rusín je i takový úslušný, že rád pomůže. No a z toho vyplývá i to přátelství jejich, protože on se stále odkazoval na pomoc rodiny, či kamarádů, aby mu přišli pomoci, když potřeboval. On má tím pádem v genech, že je takový přátelský a rád pomůže. (A. F., Medzilaborce)

Stejná otázka byla pokládána také Rusínům na Ukrajině. K. B. zastává názor, že Rusíni disponují jazykovými, kulturními, etnickými a církevními specifikami, díky kterým se odlišují od ostatních národností. Blíže tato specifika již však nepopisuje. (K. B., Mukačevo)

M. N. se domnívá, že rusínská identita se vyznačuje rusínskou kulturou, která je odlišná od kultury ukrajinské, přesněji řečeno, že se nejedná o jedno a to samé. (M. N., Mukačevo)

Participant J. H. zmínil území Podkarpatské Rusi, které podle jeho názoru historicky obývali Rusíni. (J. H., Mukačevo)

Paní J. K. uvedla, že i když jsou mezi Rusíny některé rozdíly, disponují tito lidé svým konkrétním územím, které bylo uznané mezinárodní dohodou po první světové válce. Stejně tak jako každý jiný národ, mají také Rusíni svoji identitu, která se vyznačuje konkrétním územím, zachovaným jazykem, tradicemi, kulturou, folklórem a náboženským vyznáním. Dotazovaná zdůraznila, že se identifikuje jako Rusínka, a ne jako Ukrajinka. S Ukrajinci prý nemá nic společného. Posléze se dotazovaná ještě vrátila k oněm rozdílům. Mezi Rusíny jsou prý věřící řeckokatolíci, pravoslavní, římskokatolíci i protestanti. (J. K., Mukačevo)

Pan F. V. se domnívá, že rusínská identita se vyznačuje jazykem, kulturou či tradicemi. Dotazovaný při této příležitosti také kladl důraz na odlišnost Rusínů a Ukrajinců. Viz přepis výpovědi dotazovaného. (F. V., Mukačevo)

Dřív za Kyjevské Rusi, tady to byli všichni Rusíni, ale... ještě jinak... každému Ukrajinci, který pochází tady odsud a já mu povím dvě tři slovíčka a on mi neporozumí, tak jak my můžeme být stejní? My nejsme stejní, já nerozumím vám a vy nerozumíte mně. Můžeme mluvit o tom, že např. Bělorus a Rus si rozumí, tak jasně, to jsou blízké národy, ale my nerozumíme ani rusky ani ukrajinsky. (F. V., Mukačevo)

Tato otázka byla také položena dotazovanému T. N. v Praze, který i přes to, že sám Rusínem není, se domnívá, že rusínská identita se vyznačuje zejména kulturními a společenskými zvyky těchto lidí. Podle pana N. v tomto ohledu neexistují značné rozdíly mezi Rusíny na Slovensku, na Ukrajině, v Rumunsku či v jiných státech. Rusíni prý mají v oblibě nejrůznější kulturní akce a festivaly, jako například festival *Červená Růže* a podobně. Na jednu stranu je sice přínosné, že se podobné kulturní akce konají, nicméně podle dotazovaného by bylo přínosnější, kdyby Rusíni disponovali také psanou kulturou. Nevýhodu představuje prý také to, že rusínská organizace Světový kongres Rusínů nevydává žádné tištěné periodikum. Viz přepis výpovědi dotazovaného (T. N., Praha)

Čím se vyznačuje rusínská identita?

Já si osobně myslím, ale teda já nejsem Rusín, nechci úplně mluvit za ně... samozřejmě tam jsou nějaké ty zvyky, takové ty kulturní a společenské, ale jinak Rusíni jsou takový společenský, každé má nějaký ten ancábl žejo, tam si myslím, že třeba ani není rozdíl mezi těmi slovenskými Rusíny a Rusíny z Podkarpatské Rusi a Rusíny z Rumunska atd. Prostě mají rádi ty různé festivaly, žejo, Červená Růže atd. Někdo říká, že je to sice dobré, ale že by to chtělo ještě nějakou takovou lepší kulturu jo ve smyslu psaný projev a tak dále a to si myslím, že je někdy potíž no, že třeba nakonec ani ten Světový kongres Rusínů nemá žádný tištěný periodikum, že se nato nemůže nějak zmohnout, ale dělá se to spíš tak, že se sejdou, hodně se zpívá a tak dále, ale jako je otázka, jestli je to dost nebo málo, samozřejmě pro konstituování nějakýho moderního národa to třeba úplně nestačí žejo. Samozřejmě každé národ má nějaký zvyky... asi nějaký jiný mají Češi a trošku jiný Poláci a trošku jiný Rusíni. (T. N., Praha)

Na otázku, čím se vyznačuje rusínská identita, odpovídali dotazovaní na Slovensku následovně. Uváděn byl například jazyk či dialekt, dále také náboženství a jeden z dotazovaných zmínil přímo řecko-katolicismus. Dotazovaní uváděli také kulturu, přičemž zmiňovány byly tradice, hudba, písně, kroje, zvyky, folklór či prostředí. Opomenuta také nebyla ani sakrální architektura v podobě dřevěných řeckokatolických kostelů či různé lidské vlastnosti jako například pracovitost, dobrosrdečnost a přátelské chování. Jeden z dotazovaných se také odkázal na významné rusínské osobnosti.

Přesuneme-li se na okamžik zpátky na Ukrajinu, můžeme se setkat s následujícími informacemi. Ve výpovědích se často opakovaly fenomény kultura a jazyk. Zmíněny byly také náboženství, církve, tradice nebo folklór. Část dotazovaných uvedla také území, která jsou dle výpovědí historicky spjata s rusínským obyvatelstvem. Někteří dotazovaní Rusíni na Ukrajině začali sami rozebírat téma odlišnosti rusínského a ukrajinského národa. Z rozhovorů bylo cítit, že chtějí, aby bylo zřejmé, že se od příslušníků ukrajinské národnosti odlišují. Jejich sdělení bylo jednoznačné... Rusíni a Ukrajinci nejsou jedno a to samé.

Nabízí se otázka, zdali to, že Rusíni nejsou na Ukrajině uznáni jako oficiální národnostní menšina a to, že nejsou ani rozeznáváni jako samostatná národnost, hrálo roli v tom, že při rozhovorech sami upozorňovali na to, že oni nejsou Ukrajinci, ale Rusíni.

Participant T. N. uvedl sociální a kulturní zvyky a festivaly, jeho výpověď se tedy do jisté míry shoduje s těmi, které kulturu také zmiňují. Dotazovaný na problematiku rusínské identity nahlíží kriticky a za prospěšné shledává, kdyby Rusíni své aktivity rozšířili i nad rámec pořádání festivalů. Jako příklad je uveden psaný projev.

Vliv náboženství na identitu Rusínů

Další otázkou, která byla dotazovaným pokládána je: „**Jaký vliv má na rusínskou identitu náboženství?**“ Pojem náboženství se při rozhovorech objevoval poměrně často a úkolem bylo zjistit, zdali právě náboženství může nějakým způsobem ovlivňovat identitu Rusínů. P. N. se domnívá, že náboženství má signifikantní vliv na identitu Rusínů, a to například proto, že zejména historicky představoval kněz důležitou autoritu. Toto bylo stejné u Rusínů řecko-katolíků i pravoslavných. Dále však dotazovaný dodává, že Rusíni si

udrželi ve své víře jakési pohanské prvky. I přesto, že chodili do kostela, věřili například na různé pověry. (P. N., Svidník)

Výpověď dalšího z dotazovaných má poněkud odlišný charakter...

Jaký má vliv na Rusínskou identitu náboženství?

Já si myslím, že Rusíni jsou většinou buď pravoslavní nebo řecko-katolíci, katolíci málo, ale to podle mě ani žádný vliv nemá, protože Rusíni nejsou nějaký národ, který by se musel stydět, jaké mají vyznání. (J. P., Medzilaborce)

Výpověď je možné interpretovat tak, že příslušnost k určité církvi nemá vliv na identitu Rusínů.

Dotazovaná D. R. žádný vliv nezmínila pravděpodobně proto, že zcela neporozuměla otázce. Sama o sobě tvrdí, že je římská katolička a zmiňuje, že Rusíni jsou buď římský katolíci, pravoslavní nebo řečtí katolíci. (D. R., Medzilaborce)

Pan K. zastává názor, že náboženství má značný vliv na identitu Rusínů, a to zejména proto, že je součástí jejich života. Náboženství je propojené s jejich tradicemi, kulturou, duchovním a minulostí. S náboženstvím (křesťanstvím) byl prý spojen jak jejich kulturní, tak společenský život. Dotazovaný se domnívá, že dříve byli všichni Rusíni věřící. S Bohem byli prý spojeni a často se k němu obraceli. (A. K., Medzilaborce)

Další z dotazovaných uvedla obdobnou výpověď. Podle ní se někteří lidé domnívají, že identita se pojí s příslušností buď k pravoslavné či řeckokatolické církvi, ona to však takto nevnímá. Jedna babička dotazované prý byla Rusínka a řecko-katolička a druhá babička byla Goralka a římsko-katolička. V jejich vesnici prý žili většinou pravoslavní a ona sama má zcela odlišné náboženské vyznání než tato tři zmíněná. (J. H., Medzilaborce)

Participant M. P. se domnívá, že náboženství je pro Rusíny něčím autentickým. Rusíni prý dříve byli buď řečtí katolíci anebo pravoslavní. Východokřesťanské byzantské rituály pro ně prý byly typické. (M. P., Medzilaborce)

Podle Paní L. má náboženství signifikantní vliv na identitu Rusínů, protože tito lidé prý od nepaměti žijí s Bohem. (L. L., Medzilaborce)

Pan Ch. naopak uvedl, že žádný vliv neshledává. Podle něj prý nehraje žádnou roli, zdali je člověk řecký katolík či pravoslavný. Tyto obřady jsou si prý podobné. (J. Ch., Medzilaborce)

Dotazovaná E. J. uvádí, že náboženství nemá vliv pouze na identitu Rusínů, ale ovlivňuje identitu všech lidí. Sama je řecká katolička, přičemž pokřtěna byla jako římská

katolička. Podle jejího názoru se někteří Rusíni domnívají, že pravoslavní Rusíni svoji víru jaksi vehementněji prosazují, nicméně ona sama se domnívá, že je důležitější spíše to, jaký je člověk jakožto věřící nežli to, jestli je řeckým katolíkem, pravoslavným nebo římským katolíkem. (E. J., Medzilaborce)

Dle pana A. F. Rusínům pomohly přežít zejména kultura, jazyk a náboženství. Tyto tři faktory formovaly a formují rusínskou identitu. Náboženství je prý jedním z hlavních znaků Rusínské identity. Podstatnou roli hraje řeckokatolická církev, která Rusíny formovala v tom smyslu, že byla součástí jejich životů od křtu, přes bohoslužby ve staroslovenském jazyku, po sňatek a jiné zvyky. Toto všechno prý tvořilo jakési zákony života Rusínů. Církev byla nositelkou jasných pravidel a tito lidé je dodržovali. Rusínská víra prošla problematičtým obdobím, poté co byla v roce 1950 řeckokatolická víra zakázána ústředním výborem. Faráři prý byli vězněni a literatura likvidována. (A. F., Medzilaborce)

Pokud náboženství má a mělo vliv na identitu Rusínů na Slovensku a tehdejší politická reprezentace zakázala pro Rusíny tak zásadní a typickou řeckokatolickou církev, můžeme vidět další signifikantní vliv politické situace na identitu Rusínů. Likvidace a náboženských elit a literatury tehdejší režimem sehrála v tomto procesu zcela jistě také svoji roli. Dnes je situace samozřejmě jiná. Lidé na Slovensku podobně jako v jiných státech disponují svobodou náboženského vyznání.

Magocsi zmiňuje rusínské kněze jako například Františka Krajňáka či Jaroslava Popoviče, kteří po rozpadu Československa v roce 1992 cítili povinnost bránit jakési slovakizaci prešovské řeckokatolické hierarchie. Krajňák, Popovič a další byli přesvědčeni o blízkém vztahu církevní praxe a zachování dědictví a národní identity člověka a z tohoto důvodu obnovili rusínskou náboženskou organizaci z před-komunistické éry *Spolok sv. Jána Krstiteľa*. (Magocsi 2016:476)

Vztah náboženství a identity Rusínů tedy spatřují nejen někteří dotazovaní, ale popisují ho také autoři jako například Magocsi.

O životě Rusínů a jejich náboženství pan F. zmínil následující. *To že jim přišli úředníci prasata spočítat a že museli daně platit, to oni neradi viděli, ale farář, když něco řekl, že se něco nemá dělat, tak to nedělali. To byla autorita! Takže se dodržovaly ty církevní zákony. To znamená že, když mladá dívka měla děcko za svobodna, ona nemohla*

jít za kmotru, nemohla jít v kostele do první řady, mohla být někde v babinci tam na samém konci. To všechno předurčovala ta pravidla, jak ta společnost se má chovat a toto udrželo ty Rusíny za ty dlouhé roky pohromadě. (A. F., Medzilaborce)

Pokud tyto náboženské zákonitosti mohou určit společenské stigma svobodným gravidním dívkám, je možné tvrdit, že náboženství hraje roli nejen v rámci etnické identity Rusínů, ale ovlivňuje také jejich identitu společenskou.

Nyní nás budou zajímat odpovědi na stejnou otázku získané od dotazovaných na Ukrajině. Dotazovaný K. B. zmínil, že do druhé světové války byla naprostá většina Rusínů řeckokatolického vyznání. Tato církev byla po válce zakázána a znovu obnovena byla až před rozpadem Sovětského svazu. Nyní podle pana B. je přibližně polovina Rusínů řeckokatolického vyznání a druhá polovina jsou pravoslavní, přičemž absolutní většina těchto pravoslavných věřících patří k moskevskému patriarchátu. Dále dotazovaný zmínil také menší počty římských katolíků, protestantů a pravoslavných patřící ke Kyjevskému patriarchátu. (K. B., Mukačevo)

Dotazovaný dále zmínil poměrně choulostivé téma, které je možné nejlépe ilustrovat přímo jeho slovy. *Ještě jedna příčina že většina pravoslavných je moskevského patriarchátu a ne kyjevského, protože kyjevský patriarchát dělá tzv. ukrajinizaci a ta kázání jsou v ukrajinštině a ten moskevský patriarchát ještě tyto tradice rusínské drží a vede ty služby rusínsky, toho ukrajinského patriarchátu je tu málo, to je třeba pro ty Ukrajince, co sem přišli z jiných částí Ukrajiny. Je problém i s řeckokatolickou církví, protože tam je též vliv té ukrajinizace... Užhorodě se tam také snaží dávat ten ukrajinský jazyk. V naší rusínské řeckokatolické církvi je ukrajinizace. (K. B., Mukačevo)*

Tvrzení, že náboženství má vliv na identitu Rusínů dokládá také Magocsi (2016:460), který uvádí, že *řeckokatolická církev byla před svým zánikem v roce 1949 úzce spojená s národnostní otázkou a identitou místních karpatských Rusínů.*

Magocsi dále popisuje, že mukačevská řeckokatolická eparchie se po roce 1989, kdy byla řeckokatolická církev obnovena, vnitřně rozdělila na dvě protichůdné skupiny. Jedna část věřících se začala orientovat na Ukrajinu a druhá část upřednostňovala uchování místní národnostní orientace a tradic. Zatímco první zmíněná skupina používala při liturgii

a kázáních ukrajinský jazyk, druhá skupina upřednostnila staroslověnskou liturgii a kázání v rusínském dialektu. (Magocsi 2016:460-461)

Podle Magocsiho je však prý nutné zmínit, že v zakarpatských národnostně rozmanitých regionech nezávislé Ukrajiny, došlo po roce 1991 ke značné obnově zájmu o náboženství a k rychlému nárůstu v návštěvnosti kostelů. (Magocsi 2016:460)

Zatímco tedy někteří dotazovaní zmiňovali, že nehraje roli, k jaké církvi se člověk hlásí, určitý vliv na identitu lidí může mít například to, v jakém jazyce jsou vedena kázání či jaké liturgie je používáno. Tato výpověď pana B. koresponduje s odstavcem z Magocsiho tvrzením.

Podobně jako na Slovensku, byla také v Podkarpátí po druhé světové válce zrušena řeckokatolická církev, což také dotazovaní zmínili. Dále se setkáváme s tzv. ukrajinizací, která dle výpovědi pana B. souvisí například s využíváním ukrajinského jazyka při kázáních v kostelech, a to jak v pravoslavných, tak v řeckokatolických. Pakliže k tomuto trendu skutečně dochází, je možné hovořit o dalších vlivech působících na rusínskou identitu skrze politickou situaci na Ukrajině.

Dotazovaný M. N. uvedl pouze, že Rusíni navštěvují kostely a činili tak i v dobách Československa, než byla řeckokatolická církev zrušena. (M. N., Mukačevo)

Pan H. se domnívá, že náboženství má na identitu Rusínů signifikantní vliv. Rusíni jsou prý řeckokatolíci anebo pravoslavní, přičemž v Zakarpátí jsou prý mezi Rusíny také protestanté, všichni tito lidé však společně žijí bez problémů. (J. H., Mukačevo)

O vlivu náboženství na identitu Rusínů hovořila podrobně také paní J. K., dle které je rusínský národ velmi silně spjatý s církví, s náboženskými tradicemi, s modlitbami a se zpěvem. Ještě dodnes se prý Rusíni v Podkarpátí řídí raději podle církevního kalendáře, a nikoliv podle kalendáře světského. Tato dotazovaná spatřuje v církvi jakousi ochránářskou roli pro Rusíny. (J. K., Mukačevo)

A církev vždy byla jako na stráži... když stát nás utlačoval, tak církev to chránila, protože v církvi byla zachována řeč, byly zachovány koledy, církevní zpěv, tradice a naši lidé se vždy hrnuli do kostela. I dnes jsou naše kostely plné... u nás se chodí do kostelů... od mlada do stara. Církev vždy chránila ty kulturní tradice tohoto národa. I kdybych třeba teď chtěla emigrovat třeba do Ameriky, tak kde by sem našla své lidi? Nejprve bych šla do

kostela, protože oni se okolo kostelů a církve shromažďují. Já bych našla kostel, kde je mše v rusínštině a tam si najdu svoje lidi. (J. K., Mukačevo)

Dotazovaný F. V. zmiňuje komplikovanou náboženskou situaci na Podkarpátí, jelikož prý do vytvoření unie byli podkarpatscí Rusíni pravoslavní srbského patriarchátu a posléze kvůli silnému tlaku na rusínské obyvatelstvo, které se prý nechtělo stát římskými katolíky, se tito lidé raději stali řeckými katolíky. Rusíni prý nechtěli být latinizováni. (F. V., Mukačevo)

Dle výpovědí dotazovaných Rusínů je zřejmé, že náboženství hraje v životech těchto lidí signifikantní roli a podobně jako další faktory spoluutváří jejich identitu. Politicky orientované procesy jako například již zmíněné zrušení řeckokatolické církve po druhé světové válce tedy mohou být považovány za způsob, jakým politická situace ve státě ovlivňuje identitu zkoumané skupiny lidí.

Někteří z dotazovaných na Slovensku přímo odpověděli, že náboženství má vliv na identitu Rusínů. Jeden z dotazovaných svoji výpověď rozvedl a náboženství považuje za něco, co identitu Rusínů formuje (a formovalo). Jiný dotazovaný pak zmínil, že náboženství je pro Rusíny něčím autentickým. Některé výpovědi měly podobný charakter, zmiňovaly totiž určitým způsobem, že nehraje roli, zdali je člověk řeckokatolického, pravoslavného, katolického či jiného vyznání. Tyto výpovědi nám také mohou posloužit jako sonda, která ukazuje, jaká náboženská vyznání jsou mezi Rusíny zastoupena.

Co se situace na Ukrajině týká, tak pro práci je zásadní zjištění, o již výše zmíněném procesu ukrajinizace. Dotazovaní také zmínili zrušení řeckokatolické církve po druhé světové válce. Jeden z dotazovaných přímo uvedl signifikantní vliv náboženství na identitu Rusínů. Jiná výpověď potvrzuje, že jsou tito lidé se svým náboženstvím a také církví jakožto institucí silně spjati.

Výpověď dotazovaného F. V. může být také považována za příklad toho, jak politická situace ovlivňovala identitu Rusínů na Podkarpatské Rusi.

Také při výzkumu na Ukrajině někteří dotazovaní hovořili o přítomnosti různých druhů křesťanského vyznání.

Vliv kultury na identitu Rusínů

Rozhovory s dotazovanými se zabývaly také tématem kultury Rusínů, co je pro ni charakteristické a jaký má vliv na jejich identitu. Participant P. N. nejprve hovořil o lidových krojích Rusínů, které je možné považovat za materiální či hmotnou kulturu. Rusíni prý ještě před sto lety chodili oblékáni pouze v těchto krojích. Měli kroje, které se nosily na svatby, jiné na pohřby a další odlišné sváteční kroje. Existovaly prý také kroje, které tito lidé nosili při práci na polích. Právě kroji se Rusíni odlišovali od ostatních lidí. V každé obci existovaly odlišné kroje a když se lidé z různých vesnic sešli například na svatbě či jiné společenské události, dokázali jednoduše rozpoznat, kdo pochází odkud. (P. N., Svidník)

Za součást rusínské kultury pan N. považuje také rusínský jazyk, který byl na Slovensku kodifikován v roce 1995. Také v rámci rusínšského jazyka prý existují v jednotlivých oblastech odlišné dialekty. Zmínit je možné například města Stará Ľubovňa, Snina, Medzilaborce či Svidník, ve kterých podle dotazovaného Rusíni používají trochu odlišné dialekty rusínšského jazyka. Ve městě Svidník prý lidé například nepoužívají výraz „sa“, ale „ša“. Situace je prý obdobná také na Podkarpatské Rusi, kde se Rusíni dělili na Lemky, Bojky a Huculy. (P. N., Svidník)

Část výpovědi tohoto dotazovaného je následující. *Například, také na té Podkarpatské Rusi, tam se dělili na Lemkové, Bojkové, Huculové a tak ďalej, pretože každý mal svoj dialekt, svůj jazyk, no a toto například aj keď bola Podkarpatska Rus súčasťou Československa, nikdy nedošlo k tomu, že by sa určil jeden taký jednotný jazyk pre všetkých Rusínov, jako byla třeba čeština, slovenština, tak toto chybelo, až teda v tom devadesátom pátom, čiže aj tom jazykom sa lišili Rusíni a hlavný identifikátor je ten jazyk, hej, lebo kde někdy přijdete a počujete rozprávati lidi a „aha tak oni rozprávajú nějakým jiným jazykom“ a to rusínšským a tím se teda vyčleňujú.* (P. N., Svidník)

Podle pana P má kultura značný vliv na identitu Rusínů. Tito lidé si prý svoji kulturu chtějí chránit, protože kultura je údajně nejvýznamnějším bohatstvím, kterým Rusíni disponují již mnoho let. (J. P., Medzilaborce)

Dotazovaná R. se také domnívá, že má kultura na identitu značný vliv. Všichni lidé prý mají nějakou svoji kulturu a pomocí ní se určitým způsobem vyznačují. Rusíni mají

svoji hudbu a kroje. Dnes již však kroje nehrají takovou roli jako v minulosti. (D. R., Medzilaborce)

Pan K. se domnívá, že vliv na identitu Rusínů má zejména hudba a folklór. Rusíni mají k hudbě a zpěvu zvláštní vztah. Hudba prý těmto lidem hlavně v minulosti pomáhala snášet těžkosti jejich života spojené s prací na hospodářstvích či v lesích. Rusíni jsou podle tohoto dotazovaného zpěvaví lidé se zvonivým a melodickým hlasem. (A. K., Medzilaborce)

Zásadní je výpověď jedné z dotazovaných, která zastává názor, že kultura zcela jistě identitu Rusínů ovlivňuje i přes to, že ona sama toto ve své domácnosti tolik nepociťovala. (J. H., Medzilaborce)

Pro pochopení jejího názoru na tuto problematiku je nutné uvést celou její výpověď, která je následující.

Jaký vliv na tu rusínskou identitu má kultura?

No tak kultura určitě, protože například když někdo vyrůstá v takovémto etniku, tak každý z nás... čo ja viem, či som nějaký hinduista, alebo nějaký buddhista, tak je jasné, že ta kultura na mě nějaký vliv má, tomu se člověk prostě nevyhne, ale co se týká u nás doma, nevim, já jsem to nějak nepociťovala, jen možná v tom jazyku, a taky možná ty zvyky, ty staré rusínské zvyky, tak naši znali některé... děda, babka, prababka... znali vlastně tyto zvyky a nějakým způsobem je dodržovali... ono i ten folklór, například ty písničky. Jsou rusínské písničky a jsou ukrajinské písničky, takže my jsme se někdy ještě přikláněli i k těm ukrajinským písničkám a možná i k tomu folklóru, ale teď, od té doby, co byl kodifikovaný rusínský jazyk, ty bylo myslim v roce 1993, ale od té doby se lidé už hlásí, že jsou Rusíni, ale před tím se říkalo, že jsme ukrajinská národnost, ale říkám, to bylo za vlastně komunistického režimu, a přitom my jsme žádní Ukrajinci nebyli, žejo. Například já jsem uváděla, že jsem slovenská národnost, protože po tátovi žejo, protože táta měl slovenskou národnost i přesto, že byl Goral no tak, to je těžké no že podle toho, jak se potom ty děti k tomu hlásí no. (J. H., Medzilaborce)

Participant M. P. zmiňuje, že Rusíni si byli schopni udržet svoji autentickou kulturu, protože žili v jakési izolaci. V rusínské kultuře v oblasti, ve které dotazovaný žije, jsou také cítit vlivy maďarské a polské kultury. Rusínská kultura se však vyznačuje zejména hudbou, folklórem a verbálními projevy, které jsou charakteristické svou jednoduchostí a prostotou. Zvláštní pozornost věnuje dotazovaný rusínské hudbě, o které uvádí, že v ní

převažují smutná témata. Tato hudba prý často reflektuje smutek, pláč či utrpení. Dotazovaný ji připodobňuje ke stylu blues. (M. P., Medzilaborce)

Podle paní L. má kultura významný vliv na identitu Rusínů. Svě tvrzení do jisté míry odůvodňuje tím, že každý člověk se snaží, udržet si svoji kulturu. Rusínská kultura se prý vyznačuje (rusínským) jazykem, hudbou a folklórem. Dále také při této příležitosti hovořila o náboženství, přičemž tvrdí, že víra v Boha se v lidech oproti minulosti pomalu ztrácí, a to nejen v případě Rusínů. (L. L., Medzilaborce)

Také participant J. Ch. si všímá signifikantního vlivu kultury na identitu. Zmiňuje například hudbu a nejrůznější festivaly, kterých se účastní velké množství Rusínů. (J. Ch., Medzilaborce)

Dotazovaná E. J. ve své výpovědi uvedla, že v Medzilaborcích se každým rokem koná rusínský festival kultury a sportu. V rámci tohoto festivalu vystupují nejrůznější soubory, a to nejen rusínské, ale také například ruské, polské, ukrajinské, či maďarské. Při této příležitosti, která trvá zpravidla dva dny (jedná se o sobotu a neděli), se prý sejde až pět tisíc lidí. Svoji výpověď tato dotazovaná zakončila tvrzením, že téměř v každé tamější obci existuje nějaký rusínský folklórní soubor a tito lidé si tímto způsobem chtějí zachovávat svoji identitu. (E. J., Medzilaborce)

Z výpovědi však není zcela zřejmé, zdali má dotazovaná na mysli rusínské soubory ze zmiňovaných zemí anebo soubory všech těchto národností. Díky této výpovědi je však možné předpokládat, že kultura může mít vliv na identitu Rusínů a to takový, že se jedná o jakýsi prostředek k tomu, jak si svoji identitu Rusíni udržují.

Poslední z dotazovaných Rusínů na Slovensku byl pan A. F., který poskytuje podrobný popis rusínské kultury. Podle pana F. se kultura Rusínů vyvíjela postupně, a to dle možností, kterými tito lidé v jednotlivých dobách disponovali. Tato rusínská kultura podle jeho názoru zahrnuje zejména hudbu, jazyk, oblékání, sakrální architekturu a jiné formy hmotné i nehmotné kultury. (A. F., Medzilaborce)

Část doslovné výpovědi dotazovaného, která poslouží k ilustraci některých jeho názorů, je následující. *To znamená, že někdy chodili muži v těch bílých kalhotách s páskem, ženy v sukních, ty starší ženy od čtyřiceti let v černém chodili. Postupně, jak se vyvíjely ty možnosti, lebo se zpracovával len, tkalo se, přes zimu se tkalo plátno na ten oděv. Postupně pak byly i ty výšivky... ta lidová tvorba... to umění, kraslice. To všechno jsou jedinečné skvosty rusínské lidové kultury.* (A. F., Medzilaborce)

Dotazovaný mimo jiné hovořil o specifické sakrální architektuře Rusínů, tj. o již zmiňovaných dřevěných kostelících. Ve své výpovědi také zmínil některé kulturně-společenské hodnoty a kulturně-společenské události. *No a také ty krásně dřevěné kostely... proto, že to byli nejen pastevci, ale i šikovní řemeslníci. Uměli pracovat s tím dřevem. Takže ta kultura se postupně vyvíjela s tím, že někdy na svatbách se jedlo z jedné mísy třeba a jedlo se společně. A tohle všechno vypovídalo o tom, že i na té svatbě musel být zachovaný nějaký pořádek... nějaká kultura, třeba toho stolování atd.* (A. F., Medzilaborce)

Význam kultury pro Rusíny pan F. dále ilustruje v následující části své výpovědi, a to právě na příkladech socio-kulturních aktivit. *Takže ta kultura měla velký význam, protože jednak ty ženy se chtěly na té akci, když byla, ukázat... jaká ona je vymóděná, jak umí vyšívat, kolik má peřin doma... protože podle toho se nevěsta posuzovala. Vyvíjely si i nové písně. Starostové měli různé proslovy pro ty mladé na těch akcích. Z toho bohatství té rusínské kultury čerpáme i dnes a vracíme se do staré „studnice“ těch písní a melodií, které nám přebírají i jiné národnosti... i majoritní slovenská společnost, protože když někde slyšíte dnes nějakou lidovou píseň, tak podklad minimálně každé čtvrté je rusínský. A ty písně jsou nádherné, protože jsou procítěné tou prací a tím každodenním životem... ten je tam zachycený.* (A. F., Medzilaborce)

Také na Ukrajině byla dotazovaným pokládána stejná otázka týkající se vlivu kultury na identitu Rusínů. Participant K. B. hovořil na toto téma zejména o školství, jazyku, spolcích, festivalech, literatuře, hudbě či folklóru. Do období druhé světové války disponovali Rusíni na území tehdejšího Československa stejnými právy jako ostatní národnostní menšiny. Existovaly školy s výukou v rusínštině, stejně tak jako dvojjazyčné nápisy, a to v češtině i v rusínštině. Tomuto však bylo po druhé světové válce zabráněno. Před rozpadem Sovětského svazu se začaly formovat rusínské organizace a spolky. V již samostatné Ukrajině začalo období, které pan B. nazývá ukrajinským obrozením, přičemž ony rusínské spolky a organizace fungují nadále, ale pouze s limitovanými možnostmi. Rusíni prý pořádají festivaly rusínské kultury, ale pomoci od ukrajinské vlády se jim nedostává. Regionální vláda je pak s Rusíny prý „více za dobře“. Z dalších aktivit, které zdejší Rusíni provozují, zmínil tento dotazovaný vydávání knih v rusínštině či vydání slovníku rusínštině, který obsahuje 275 000 rusínštině slov a

frazeologismy rusínského jazyka. Dále pak prý obnovují staré rusínské písně a folklór a konají další aktivity. Problémem je fakt, že stát žádné z těchto aktivit nefinancuje, a tudíž není dostatek financí. (K. B., Mukačevo)

Tyto informace dokládá také Magocsi ve své publikaci s názvem *Chrbtom k horám*. Podle Magocsiho mezi nejvíce systematicky organizované kulturní úsilí patří činnost Vydavatelství Valerije Paďaka, které od roku 2000 vydalo téměř sto publikací v rusínštině a dalších jazycích (ukrajinštině a ruštině), propagujících rozličné aspekty (historické, jazykové, literární či etnografické) rusínské kultury. Dříve údajně také existovala tzv. nedělní škola, která představovala mimoškolní vyučování (v rusínštině) o rusínské historii a kultuře. Tato nedělní škola byla financována pouze ze strany rusínské diaspory v Severní Americe. (Magocsi 2016:467-468)

Dotazovaný J. H. shledává značný vliv kultury na identitu Rusínů. Rusínská kultura je prý velmi bohatá, čehož je nutné si vážit. (J. H., Mukačevo)

J. K. se domnívá, že kultura je základem rusínské identity a zmiňuje mimo jiné také národní písně a folklór. (J. K., Mukačevo)

Víte, ta kultura to je takový základ. Na genetickém základě to vždy zůstane. I když já ztratím ten rodný jazyk, ale citový ten základ mi zůstane, v každém případě já se vždy přihlásím k té národnosti, k té písni národní, k tomu rytmu, k tomu folklóru... to je moje, a ne například tam Kozák, co tančuje anebo co já vím. (J. K., Mukačevo)

Pan F. V. uvedl, že kultura identitu Rusínů ovlivňuje. Jazyk a kultura jsou prý dva faktory, které určují národ. Podle těchto dvou faktorů prý můžeme rozlišit, kdo je Rusín a kdo Ukrajinec. Tento dotazovaný hovořil také o obrozencích či buditelích rusínské národa, kterými byli například Alexandr Duchnovič a Alexandr Pavlovič. Tito lidé prý měli velmi silný vztah ke svému národu a spatřovali v něm budoucnost. (F. V., Mukačevo)

Pojmem „kultura“ se práce zabývá již ve své teoretické části. Ať si již čtenář zvolí kteroukoliv teorii kultury, která pro něj bude nej přijatelnější, zdá se, jako by dotazovaní Rusíni nejvíce souhlasili s Taylorovou „širokou“ definicí. Ukázalo se, že si tito lidé pod tímto pojmem představují velké množství prvků.

Někteří dotazovaní na Slovensku přímo zmínili, že kultura má důležitý vliv na identitu Rusínů. Část dotazovaných uvedla, že díky určitým specifickým kulturním prvkům se Rusíni odlišují od ostatních skupin, přičemž těmito prvky jsou například jazyk, oblékání

či hudba. V rámci rusínského jazyka existují dialekty, kterými se odlišují různé rusínské skupiny. Podobně se různé skupiny Rusínů odlišují také odlišnými kroji. Zmínit je možné Lemky, Bojky a Huculy. Tyto odlišnosti jsou však rozpoznatelné i v rámci jednotlivých obcí. Některé další výpovědi ilustrují, čím se kultura Rusínů vyznačuje. Kromě již uvedeného jazyka, oblékání a hudby (zahrnuje rusínské písně), byly uváděny také folklór, kulturní akce (festivaly), zvyky, verbální projevy, náboženství, sakrální architektura či kulturně-společenské hodnoty.

Jedna z výpovědí také ukazuje, že si Rusíni chtějí zachovávat svoji identitu pomocí nejrůznějších kulturních souborů, a to i na obecní úrovni.

Podle některých dotazovaných reflektuje povahu Rusínů a jejich životy zejména jejich hudba, ve které se často opakují témata jako smutek či pláč.

Podíváme-li se na výpovědi Rusínů z Ukrajiny, někteří z dotazovaných přímo uvedli, že kultura identitu Rusínů ovlivňuje. Z jedné výpovědi je zřejmé, že jazyk a kultura jsou dva faktory, podle kterých se minorita Rusínů odlišuje od majority Ukrajinců. Jsou to právě tyto dva faktory, které určují rusínský národ. V další z výpovědí je obsaženo velmi podobné tvrzení a to takové, že kultura je vlastně základem identity Rusínů. V tomto případě se dotazovaná odkazovala zejména na rusínské písně a folklór, které je odlišují od Ukrajinců. Další zmíněná témata jsou například školství, rusínské spolky, festivaly či literatura.

Co se rusínských spolků a organizací týká, ukázalo se, že ukrajinská vláda tyto aktivity finančně nepodporuje, což způsobuje problémy. Pakliže tedy aktivity těchto rusínských spolků a organizací mají také určitý vliv na identitu Rusínů, můžeme sledovat další nepřímý vliv politické situace na Ukrajině na identitu zkoumané minority. Rusínským spolkům a organizacím se věnuje práce v jedné své další části.

Rozebíráno je také školství a výuka v rusínštině, které mohli Rusíni na tehdejší Podkarpatské Rusi (v období předválečného Československa) využívat. Změny politických systémů od druhé světové války až dodnes však již toto právo Rusínům neumožňují, podobně jako je tomu s dvojjazyčnými nápisy. Jestliže výuka v určitém jazyce a školství obecně mohou ovlivnit identitu lidí, potom také v tomto případě můžeme hovořit o vlivu politických situací na identitu Rusínů v Podkarpátí / na Ukrajině.

Jak na Slovensku, tak na Ukrajině se v některých případech ukázalo, že se Rusíni pomocí kultury odlišují od majoritních národnostních skupin, tj. od Slováků a Ukrajinců. V případě náboženství situace není tak jednoznačná. I když se ukazuje, že většina Rusínů v těchto oblastech jsou buď řeckými katolíky nebo pravoslavnými, vyskytují se v jejich řadách také římský katolíci a protestanté. Příslušníky například pravoslaví jsou kromě Rusínů často také Ukrajinci, je ovšem pravda, že jeden z dotazovaných zmínil dva různé patriarcháty, a to kyjevský a moskevský.

Rusínské spolky a organizace

V práci již byly zmiňovány rusínské spolky a organizace, přičemž v rozhovorech tomuto tématu byla také jedna otázka věnována. Mohou tyto spolky a organizace ovlivňovat identitu Rusínů? Následuje seznam rusínských občanských sdružení a organizací k prvnímu říjnu roku 2012 vytvořený panem Ivanem Banduričem. Je nutné brát na zřetel, že tento výčet není zcela aktuální.

1. *Rusínská obroda na Slovensku, Prešov.*
2. *Zväz inteligencie Rusínov na Slovensku, Bratislava.*
3. *Obščestvo svjatoho Joana Krestiteľa, Čirč.*
4. *Rusínská obroda – regionálny klub Bardejov.*
5. *Asociacia rusínských organizácií, Prešov.*
6. *Spoločnosť priateľov DAD Prešov, pri divadle A. Duchnoviče.*
7. *Podduklianský umelecký súbor piesní a tancov Prešov.*
8. *Molopdy Rusíny Bratislava.*
9. *Okresná organizácia Rusínskej obrody Svidník.*
10. *Múzeum Andyho Warhola, Medzilaborce.*
11. *SNM – Múzeum rusínskej kultury Prešov.*
12. *Narodny novinky, Prešov.*
13. *Svetový kongres Rusínov na Slovensku.*
14. *Ruský klub Prešov*
15. *Akadémie rusínskej kultury na Slovensku, Prešov.*
16. *Rusínske kultúrne občestvo A. Duchnoviča, Prešov.*

17. *Klub Rusínov Slovenska v Prešove.*
18. *Svetové fórum rusínskej mládeže.*
19. *Rusínske združenie KAMENŇ, Kamienka pri OÚ Kamienka.*
20. *Eurokarpaty Medzilaborce.*
21. *Občianske združenie Rusínov Chmeľová.*
22. *Občianske združenie: Rusínske bratstvo Prešov.*
23. *Rusínsko záujmové stredisko Humenné.*
24. *Občianske združenie – Rusínski Umeleci pod Vihorlatom Stakčinská Roztoka.*
25. *Občianske združenie: Slovensko-rusínska spoločnosť pre spoluprácu a priateľstvo, Spišská Nová Ves.*

V obou zkoumaných zemích byla dotazovaným pokládána otázka: **Jaké znáte rusínské spolky nebo organizace?** Dotazovaný P. N. uvedl, že nejvíce masovou rusínskou organizací je Rusínská obroda na Slovensku, která se dělí na své místní organizace sídlící ve Svidníku, Humenném, Medzilaborcích, Prešově a na dalších místech. Toto prý bývala jediná organizace, ale po roce 1991, když už byli Rusíni na Slovensku uznáni za národnostní menšinu, začalo vznikat velké množství nových organizací. (P. N., Svidník)

Za komunismu byla zakázaná rusínská národnost, byla jen ukrajinská, a i proto se například tu nazývá Muzeum ukrajinské kultury, a přitom to jsou artefakty rusínské, no prostě přes tu politiku se presadit, to je tak... já už neviem, či to zmenime. No jenže potom samozrejme každý chcel byť jakoby pánom, nebo jak to říct (směje se) a postupně se zakládaly jiné organizace. (P. N., Svidník)

Pan N. dále zmínil *Združenie iteligencie Rusínov Slovenska* (ZIRS) se sídlem v Bratislavě, dále také již jedenáct let fungující *Združenie mold Rusíne*, což je organizace sdružující mladé lidi do třiceti pěti let, které je aktivní zejména v Bratislavě, Košicích a dalších studentských městech. Opomenuty nebyly ani *Asociacia rusínských organizací* (ARO) a *Slovenská asociacia rusínských organizací* (SARO). Co se náboženství týká, dotazovaný zmínil *Obščestvo Svjatoho Joana Krestiteľa* (v překladu Spolek svátého Jana Křtitele), což je prý organizace, která vznikla již v devatenáctém století v dobách rusínských buditelů, jakými jsou například Alexandr Duchnovič, Alexandr Pavlovič a další. Tato organizace byla dle slov dotazovaného obnovena v roce 2003. Dále existují

organizace, které se sdružují v rámci médií, jako například rádio *Rusyn FM*, *Rusyn Media*. Občanské sdružení *Kolosočka Koliska* založené paní Ljubou Kralovou se snaží učit děti rusínský jazyk, jak správně psát, číst a podobně. Toto sdružení bylo založeno zejména proto, že na Slovensku existují pouze dvě rusínské školy. Jedná se o základní školy. (P. N., Svidník)

Participant J. P. zmínil Rusínskou obrodu na Slovensku, která podle něj zastupuje nejvíce slovenských Rusínů. (J. P., Medzilaborce)

Další z dotazovaných také zmínila Rusínskou obrodu na Slovensku. (D. R., Medzilaborce)

Pan A. K. uvedl *Obščestvo Svjatoho Joana Krestitel'a*, což je církevní rusínský spolek sídlící v Medzilaborcích. (A. K., Medzilaborce)

Dotazovaná J. H. zmínila Rusínskou obrodu na Slovensku, dále také časopis Rusín a rusínské rádio *Rusyn*. V Prešově prý existuje muzeum a sdružení Rusínů. Dotazovaná dodala, že ona osobně se o rusínské spolky a organizace nijak zvlášť nezajímá, ale ví o jejich existenci. (J. H., Medzilaborce)

Pan M. P. uvedl své působení v jednom z rusínských spolků, nicméně kvůli zachování anonymity dotazovaných nebudou v práci zmíněny další podrobnosti. dotazovaný si stěžoval na fakt, že po revoluci začalo vznikat velké množství nejrůznějších rusínských spolků a organizací, přičemž se domnívá, že značná část těchto lidí takto koná jen proto, aby se „přiživili“. Pro tyto osoby používá označení „etnolegionáři“. (M. P., Medzilaborce)

V tomto případě bylo použito tzv. sondy, díky které dotazovaný specifikoval pojem „etnolegionář“. Pro lepší ilustraci je zmíněn přesný přepis jeho výpovědi.

Mohl byste více rozvést, co to znamená?

Etnolegionář to je člověk, který nikdy nebyl Rusín, ani není Rusínem a jen robil „lízoprda“ nějakým bolševikům a stal zrazu Rusínem, protože jsou na to různé fondy. Jeho děti neumí rusínsky, jeho žena neumí rusínsky, on taky nemluví rusínsky, ale je Rusín no... Takže já potom můžu být i Číňan, neumím čínsky... Prostě například Rusínská Obroda byla založena a potom byla tak zbabrána. V 89. roku se to zakládalo ještě za Občanského Fóra... to v Medzilaborích tady fungovalo. (M. P., Medzilaborce)

Dotazovaná L. L. uvedla, že žádné rusínské spolky a organizace nezná a pan J. Ch. se prý o tuto problematiku nezajímá. (L. L., Medzilaborce), (J. Ch., Medzilaborce)

Paní E. J. zná Rusínskou obrodu na Slovensku a co se náboženství týká, uvádí, že otec Krajňak se věnoval překládání knih a vydávání náboženských časopisů. (E. J., Medzilaborce)

Pan A. F. uvedl, že na Slovensku probíhá proces registrace spolků a občanských sdružení, které mají formu právnických osob. Zapsány prý musejí být nejrůznější údaje o dané organizaci. Z těchto údajů zmínil dotazovaný například IČO, kdo je zástupcem organizace a další. Zdaleka ne všechny rusínské organizace jsou podle pana dotazovaného funkční a aktivní, přičemž podle jeho odhadu existuje na území Slovenska okolo šedesáti rusínských spolků či organizací. Aktivních a funkčních jich je okolo třiceti dvou. Dotazovaný zmínil například *Zväz inteligencie Rusínov na Slovensku*, Rusínskou obrodu na Slovensku a *Obščestvo Svjatoho Joana Krstitele*, o kterém uvedl, že se jedná o náboženskou organizaci. Dále pak také *Asociacia rusínských organizacií*, *Spoločnosť priateľov divadla Alexandra Duchnoviče*, *Poddukliansky umelecký súbor piesní a tancov*, *Spoločnosť Andyho Warhola* při Muzeu Andyho Warhola, Světový kongres Rusínů, či Ruský klub, pro který je prý problematické zejména to, že nevlastní tzv. Ruský dům, ve kterém sídlí. Dále byly zmíněny také Akademie rusínské kultury (působící při vysoké škole), *Kulturné rusínské občestvo – Spolok Alexandra Duchnoviče v Prešově*, Klub Rusínů Slovenska v Prešově, Světové fórum rusínské mládeže (souběžně se Světovým kongresem Rusínů), *Občanské združenie Rusínov Chmelovej*, Rusínské zájmové středisko v Humenném (spolek sdružující folklórní soubory), *Spolok Rusínov Spiša v Kedžmarku*, Ústav rusínského jazyka a kultury a Svaz rusínských spisovatelů. Existuje také prý jakési sdružení na záchranu dřevěných kostelíků se sídlem ve Svidníku. (A. F., Medzilaborce)

Pro rusínské spolky a občanská sdružení je zásadní zejména volba určitého směru působnosti a také neustálá snaha zdokonalovat se. Například již zmíněné *Obščestvo svjatoho Joana Krstitele* vydává časopis *Artos*, ve kterém je možné se dozvědět o aktivitách, které tento spolek provozuje anebo také, co je naplánováno do budoucna. (A. F., Medzilaborce)

Oni také pomáhají mládeži v tom ohledu té rusínské národnosti, jak si říká nasměrovat... aby se orientovali společensky, nábožensky, ne jen na ty telefony, počítače, internet, ale aby byli připravení pro ten rodinný život, lebo to je důležité. Často se stane, že se manželství rozpadne... třeba manžel, když odejde za prací. Ta církev to pomáhá stmelit. (A. F., Medzilaborce)

Rusínské spolky a organizace byly s dotazovanými probírány pouze na Slovensku, přičemž pan A. F. podává jejich poměrně vyčerpávající výčet. Otázkou ovšem zůstává, do jaké míry jsou jednotlivé rusínské spolky či organizace aktivní či funkční a do jaké míry jsou některé z nich pouhým prostředkem k získávání financí. Dotazovaný T. N. v rámci rozhovoru také hovořil na toto téma a uvedl svoji zkušenost jak ze Slovenska, tak z Ukrajiny.

Na tom Slovensku tam je ta Rusínská obroda, a to Sdružení inteligence Rusínů podle mě prostě to je na nic, jako nějaká tahle mezinárodní organizace. Na tý Ukrajině je potíž ta, že je tam těch spolků rusínských asi 50. Já mám takovej dojem, že když jsou tři Rusíni, tak že založej pět organizací. Pak někdo odejde a pak se navzájem nemaj rádi žejo a je to prostě potíž. (T. N., Praha)

Jak již bylo zmíněno, pan A. F. začal hovořit sám poté, co mu bylo představeno téma práce a prvním tématem, které rozebíral, byly právě rusínské spolky a organizace. Po roce 1989 se prý na Slovensku děly poměrně zlomové události, a to zejména v roce 1990, kdy vznikla Rusínská obroda na Slovensku, jakožto nejmasovější rusínská organizace (také dnes). Tato organizace vznikla v Medzilaborcích údajně proto, že tento kraj obývá nejvíce obyvatel rusínské národnostní menšiny. dotazovaný uvedl, že se jednalo o signifikantní událost. (A. F., Medzilaborce)

Jeho doslovná výpověď byla následující.

Byla to velká euforie, protože Rusíni těch třicet sedm let nebyli uznáni, že vlastně ten stalinovský systém je předurčoval jako Ukrajince, a že nás na začátku těch padesátých let přejmenovali na Ukrajince. No a naše písně a tance a kultura byly, jakože ukrajinské. Takže rok 1990 v Medzilaborcích... významný mezník pro Rusíny. (A. F., Medzilaborce)

O rok později, tj. v roce 1991, vznikl Světový kongres Rusínů a první z těchto kongresů se konal také v Medzilaborcích. V roce 2016 byla v tomto městě vystavěna pamětní deska k připomenutí této události, a to za pomoci města a primátora. Tato deska se nachází u vchodu do budovy Domu kultury, kterým při příležitosti konání prvního Světového kongresu Rusínů vcházeli delegáti z jednotlivých zemích, ve kterých Rusíni žijí. Jednalo se o delegáty z Československa, Sovětského Svazu, Jugoslávie, Polska, Spojených států amerických a z Kanady. (A. F., Medzilaborce)

Už jen jedna z těch zemí je původně taková, z jaké byli ti delegáti. To je z Polska. Polské Stovarišenie Lemkov je druhá nejstarší rusínská organizace, předseda je ve Vratislavi, no ale nejvíc těch Rusínů žije tady v té příhraniční oblasti, jak je Zydranowa a Krinica. Ta Krinica to je takové město, kde se konají hodně ty akce různé. Dále tam byla Delegace z Československa vlastně je Slovensko, dále delegace ze Sovětského svazu vlastně je Ukrajina, delegace ze Srbska byla vlastně bývalá Jugoslávie. No a pak delegáti z Ameriky, z Kanady v čele s panem profesorem Magocsim. (A. F., Medzilaborce)

Za zásadní informaci je možné považovat například to, že na Slovensku mají rusínské spolky a organizace možnost získávat finanční podporu od státu či od Evropské unie. Na Ukrajině však Rusíni takovéto možnosti nemají. (T. N., Praha)

Připomeňme si nyní výpověď, ve které jeden z dotazovaných uvedl, že organizace *Obščestvo svjatoho Joana Krstitele* vydává svůj časopis a podporuje rusínskou mládež a jejich rusínskou národnost, tj. jinými slovy národnostní identitu těchto lidí. Na tomto příkladu je možné ilustrovat, jak rusínské spolky a organizace ovlivňují identitu Rusínů. Signifikantní roli může hrát to, zdali vláda státu, ve kterém tito lidé žijí, finančně podporuje tyto spolky a organizace nebo nikoliv.

Z výpovědí je zřejmé, že na Slovensku i na Ukrajině je rusínských spolků a organizací poměrně velké množství. Jestliže na chvíli zapomeneme na otázku, zdali jich není možná až zbytečně moc, můžeme přemýšlet například o tom, že *Obščestvo svjatoho Joana Krstitele* pravděpodobně nebude jedinou organizací, která má nějaký vliv na identitu námi zkoumané minority... právě naopak.

Dalším příkladem může být také Občanské sdružení *Kolosočka Koliska*, které se zaměřuje na výuku rusínského jazyka pro děti. Zažádá-li si tedy toto sdružení o určitou finanční pomoc od státu či od Evropské unie a skutečně se mu této pomoci dostane, můžeme hovořit o vlivu státu, potažmo mezinárodní unie, potažmo politické situace na určitém území na organizaci podporující jazyk určité národnostní skupiny. V tomto případě se jedná o Rusíny a rusínštinu. Pokud budeme vycházet z rozhovorů s Rusíny, kteří uvedli, že jednou z charakteristik rusínské identity je jejich jazyk, anebo dokonce, že jazyk ovlivňuje jejich identitu, nalezneme další příklad vlivu politické situace daného státu na identitu Rusínů.

Zmíněna byla také pomoc města Medzilaborce v rámci výstavby pamětní desky k příležitosti konání historicky prvního Světového kongresu Rusínů. Toto by pravděpodobně nebylo možné, kdyby nedošlo k politickým změnám v Československu na konci dvacátého století a k následnému uznání Rusínů za oficiální národnostní menšinu. Také rusínské rádiové stanice či časopisy mohou být považovány za faktory, které mohou mít vliv na identitu Rusínů.

K tématu porevolučních politických změn v Československu se ve své publikaci vyjadřuje také Magocsi, který uvádí, že po tzv. Něžné revoluci závisel osud slovenských Rusínů do značné míry na politice postkomunistického Československa, která zásadně ovlivnila vývoj hnutí za národní emancipaci a sebeuvědomění těchto lidí. (Magocsi 2016:469)

Jinými slovy tedy politická situace mezi roky 1989-1992 ovlivnila rusínské národní hnutí, které stojí za vytvořením nových rusínských organizací. Jestliže tyto rusínské organizace skutečně mají vliv na identitu Rusínů, nalézáme další příklad vlivu politické situace na identitu této zkoumané skupiny lidí.

Dotazovaným na Ukrajině stejná otázka pokládána nebyla, nicméně o působnosti rusínských spolků a organizací a jejich vlivu je možné se dočíst v literatuře. Magocsi (2016:455) uvádí, že *v rámci příprav na sčítání obyvatel na Ukrajině v roce 2001 předložily některé organizace vládě petice, ve kterých žádaly, aby měl člověk právo označit svoji národnost za rusínskou.*

V době terénního výzkumu na Ukrajině se v Mukačevu konalo zasedání nejmenovaného rusínského spolku, které se tentokrát konalo v budově místního fotbalového klubu. Tato organizace se dlouhodobě potýká s absencí vlastní kanceláře či zasedací místnosti. Zasedání probíhalo v místnosti s dlouhým stolem ve tvaru písmene „U“. Jména přítomných z etického hlediska nejsou zmíněna. Kdo měl zájem na něco upozornit, přihlásil se a bylo mu uděleno slovo. Jedna z přítomných debatu zapisovala. Zasedání se zúčastnilo celkem jedenáct lidí (deset mužů a jedna žena). Během tohoto setkání došlo k několika hlasováním, přičemž všechny návrhy byly jednoznačně odhlasovány (ve prospěch). Z důvodu jazykové bariéry, ke které došlo díky poměrně hojnému zastoupení ukrajinských slov, nebylo možné zaznamenat všechna probíraná témata a bližší informace o hlasování. Podařilo se zaznamenat například, že jedním

z probíraných témat bylo rusínské rádio *Rusyn.eu*, se kterým bylo osazenstvo seznámeno. (výzkumný deník autora, Mukačevo)

Ukrajina po rozpadu bývalého Sovětského svazu také zažila politické změny, nicméně Rusíni jakožto oficiální národnostní menšina uznáni nebyli a situace zůstala stejná až dodnes. Jelikož Rusíni nejsou na Ukrajině uznáni, nejsou v této zemi ani vládou financovány rusínské spolky.

Dotazovaný T. N. v rozhovoru uvedl, že rusínské spolky sice mohou být na Ukrajině zakládány, nicméně se musejí potýkat s častou perzekucí ze strany ukrajinské politické reprezentace. (T. N., Praha)

Potenciální nedostatek financí rusínských spolků a organizací zapříčiněný absencí finanční podpory ze strany ukrajinské vlády, stejně tak jako politická perzekuce, mohou být považovány za vlivy politické situace v daném státu (tj. Ukrajina) na identitu Rusínů.

Některé rusínské spolky a organizace je možné dohledat v literatuře. Ivan Pop ve své publikaci zmiňuje například *Obščestvo Karpatskych Rusynov*, v překladu Společnost podkarpatských Rusínů. (Pop 2005:463)

Magocsi zmiňuje některé další organizace, a to například *Sojm podkarpatskych Rusynov*, v překladu Sněm podkarpatských Rusínů a organizaci *Narodna rada podkarpatskych Rusynov*, v překladu Národní rada podkarpatských Rusínů. (Magocsi 2016:457)

Pop (2005:470) dále uvádí, že *desátého února roku 2000 byl v Užhorodu založen Sněm podkarpatských Rusínů, který má plnit funkci rusínského koordinačního fóra. Přítomní představitelé jedenácti rusínských organizací založili Spolek podkarpatorusínských spisovatelů, Spolek podkarpatorusínských lidových umělců a Spolek podkarpatorusínských novinářů.*

Uvést je možné také organizaci *Tovarystvo Lemkovyna*, v překladu spolek Lemkovina založenou v roce 1989 ve Lvově. (Magocsi 2016:485)

Opomenout nelze také českou Společnost přátel Podkarpatské Rusi, která si podle svých oficiálních webových stránek ukládá za cíl prohlubovat vztahy s občany a organizacemi Zakarpatské oblasti Ukrajiny (bývalé Podkarpatské Rusi), dále podporovat Rusíny na území České republiky a popularizovat Podkarpatskou Rus (Zakarpatskou

oblast) v ČR. Společnost vydává časopis *Podkarpatská Rus*. (Společnost přátel Podkarpatské Rusi, 2020)

Politická situace a identita Rusínů

V některých předešlých kapitolách již bylo zmiňováno, jak může politická situace v obou zkoumaných státech ovlivňovat identitu Rusínů, kteří na těchto územích žijí. V rámci druhé výzkumné cesty, která se konala na Ukrajině, byly tamějším dotazovaným pokládány také dvě otázky, které jsou přímo zaměřeny na tuto problematiku. Jedná se o následující otázky:

- **Mohl/a byste charakterizovat současnou politickou situaci na Ukrajině ve vztahu k rusínské menšině?**
- **Ovlivňuje nějak současná politická situace na Ukrajině Rusíny a jejich identitu?**

Jak již bylo zmíněno v kapitole reflexe výzkumu, ideální by bylo, kdyby tyto otázky byly pokládány také dotazovaným na Slovensku v rámci první výzkumné cesty. Pro zkoumání vlivu politické situace na Slovensku a také její změny v čase nám poslouží jiné otázky, kterými se práce bude zabývat později.

Vliv politické situace na Ukrajině na identitu Rusínů

Pan K. B. uvedl, že Ukrajina je jediným státem, ve kterém žijí Rusíni, který je neuznává za oficiální národnostní menšinu. Takto je tomu podle dotazovaného i přes to, že Ukrajina je již třicet let nezávislým státem. Rusíni na Ukrajině však nebyli uznáni ani v dobách Sovětského svazu. Od konce druhé světové války jsou Rusíni na tomto území považováni za Ukrajince. Politika neuznávání Rusínů prý trvá dál. (K. B., Mukačevo)

Tento dotazovaný zastává názor, že současná politická situace na Ukrajině ovlivňuje Rusíny a jejich identitu. Jelikož Rusíni na Ukrajině nejsou uznáni na oficiální úrovni, nemohou mít své vlastní rusínské školství (jako je tomu například v Srbsku) a nemají stejná práva jako ostatní národnostní skupiny v Podkarpátí. Právě tyto faktory prý ovlivňují jejich identitu. Rusíni se i v této nepříznivé situaci snaží dělat, co mohou, aby si zachovali vlastní kulturu a svůj rusínský jazyk, nicméně se potýkají s problémy. (K. B., Mukačevo)

Výpovědi o tom, že Rusíni na Ukrajině nejsou uznáni za národnost, se v rozhovorech často opakovaly. Také v odborné a populárně naučné literatuře se s touto informací může čtenář často setkat. Jednou z mála (z rusínského pohledu) možná pozitivních informací je údaj z knihy Ivana Popa (2005:472), který zmiňuje, že *sedmnáctého dubna roku 2002 přijal krajský odvolací soud rozhodnutí o uznání národnosti občana města Svaljavy Fedora Falese jako Rusína. Na Podkarpatské Rusi to byl první případ soudního uznání existence národnosti Rusín od roku 1946.*

Dotazovaný M. N. podal poněkud stručnější výpovědi na obě otázky. Rusíni se prý díky politické situaci na Ukrajině asimilují. Politická situace je podle jeho názoru ovlivňuje, nicméně stejně tak ovlivňuje i všechny ostatní národy, které na tomto území žijí. (M. N., Mukačevo)

Další z dotazovaných se domnívá, že Rusíni jsou apolitickým národem. Identita těchto lidí je však ovlivňována v tom smyslu, že nejsou ukrajinskou vládou uznáni na svém území (myšleno Podkarpátí). Dotazovaný také při této příležitosti zmínil referendum o autonomii z prosince roku 1991, které bude v práci zmíněno později. (J. H., Mukačevo)

Paní J. K. uvedla, že Ukrajina neuznává rusínskou národnost a ani nemá ve svém programu ji uzнат. Současná ukrajinská politická reprezentace údajně uvádí, že Rusíni jsou vlastně Ukrajinci, jinými slovy řečeno že se jedná pouze o *sub-ethnos* ukrajinské národnosti. Podle jejího názoru se však s tímto problémem nepotýkají na Ukrajině pouze Rusíni. Ukrajina prý neuznává práva také ostatních národnostních menšin. Jako příklad uvádí minoritu Maďarů, o kterých prý ukrajinská vláda tvrdí, že jsou pouze maďarsky hovořící Ukrajinci. (J. K., Mukačevo)

Pojmem *ethnos* se ve své práci zabývá například Petr Kokaisl, přičemž uvádí, že tento pojem byl zaveden S. M. Shirokogorovem ve dvacátých letech dvacátého století pro pojetí etnických skupin. Tento pojem je však častěji spojován s Y. V. Bromleyem, který uvádí, že *ethnos* závisí zejména na geografických podmínkách a je ovlivňován tím, zdali k formování etnicity dochází v podmínkách kapitalistických anebo socialistických. Svě pojetí ilustruje Bromley na příkladu sovětské identity, která je spojována se sovětským státním útvarem, sovětskou ideologií a sovětským patriotismem, které mohou zahrnovat také nižší vrstvu identity, a to identitu etnickou. (Bromley 1983:212, 294, 338) (Kokaisl 2020:4)

Paní K. se domnívá, že současná politická situace na Ukrajině ovlivňuje Rusíny a jejich identitu zejména tím, že není rozvíjen rusínský jazyk a také že Rusíni nemají právo na vlastní školství (tzn. že na území Ukrajiny neexistují školy, ve kterých by probíhala výuka v rusínštině). Tyto problémy se prý netýkají pouze Rusínů, ale i dalších národnostních menšin žijících na tomto území. (J. K., Mukačevo)

Ano, ovlivňuje to tu identitu tím, že se nerozvíjí rusínský jazyk, že nemají právo na školu, že se učí pouze v ukrajinštině. Už ani další národnostní menšiny podle nového zákona... ani například slovenské školy... ty mají slovenštinu jako vyučovací jazyk od první do čtvrté třídy a dále už od páté do poslední třídy to je v ukrajinštině a zůstává jim pouze předmět slovenský jazyk a literatura. Toto např. hrozí Maďarům, proto se Maďaři vzbourili, ale Maďaři mají slovo v Evropě... oni jsou ve všech evropských strukturách... oni jsou v Evropské Unii, v NATO, v Schengenu. (J. K., Mukačevo)

Dle dotazované také hraje roli fakt, že Rusíni nedisponují vlastním státem jako například Maďaři, Poláci, Rumuni či Bulhaři. Tyto národnosti, které vlastním státem disponují, se prý mohou alespoň na jejich mateřský stát spoléhat, zatímco Rusínům tato možnost chybí. Paní K. se domnívá, že právě z tohoto důvodu by se ukrajinský stát o minoritu Rusínů měl lépe starat, podporovat ji a chránit. (J. K., Mukačevo)

Vzápětí se tato dotazovaná zaměřila také na objasnění historického kontextu, který je pro pochopení současné situace zásadní. Rusíni prý zpočátku žili všichni v rámci jednoho státu a to v tzv. „velkém Maďarsku“ na jižních svazích Karpat. Založení velkého Maďarska datuje paní K. na přelom desátého a jedenáctého století a jeho zánik k roku 1918. Maďarsko bylo rozděleno a ztratilo až dvě třetiny svého území. V důsledku toho byl rusínský národ rozdělen mezi Československo, Rumunsko a Maďarsko. Po druhé světové válce se Rusíni díky anexi Podkarpatské Rusi ocitli na území Sovětského svazu. Od té doby se používá označení Zakarpatská oblast. Z pohledu Evropy se jedná o oblast pod Karpaty a s z pohledu Moskvy a Kyjeva o oblast za Karpaty. Sovětský svaz zároveň neuznal Rusíny jakožto oficiální národnostní menšinu a v tom pokračuje i dnešní Ukrajina. (J. K., Mukačevo)

Sověti to neuznali a v tom pokračuje Ukrajina, takže Rusíni nemají právo na školu, nemají právo na národnost. Ted' oni vykřikují, že rusínská písnička je ukrajinská, že

rusínská kuchyň je zapomenutá ukrajinská. Zakazují školy... školy nemáme a teď i v našich kostelích v naší církvi... Alespoň v kostelích ještě zůstával staroslovanský jazyk... No a teď i v těch našich kostelích se dělá liturgie v ukrajinštině... dokonce i v katolických kostelech. (J. K., Mukačevo)

Rozhořčení dotazované nad vývojem politické situace na území nynější Zakarpatské oblasti reprezentuje i další část její výpovědi.

V předchozích státech do roku 1945 ta rusínská národnost byla uznaná, jak při Československu, tak i při velkém Maďarsku. Za tisíc let za Maďarů ta rusínská národnost nezmizela. Po tisíc let Maďaři zachovali rusínskou, slovenskou, slovinskou, chorvatskou národnost. Dále dvacet let za Československa to nezmizelo. A za sovětského svazu za jeden večer... zmizelo. Jeden večer 31. prosince jsme si šli lehnout jako Rusíni a hned 1. ledna 1946 jsme se stali Ukrajinci, a tak to pokračuje do teď. A teď je zákaz naší národnosti, zákaz školy... ve všem je zákaz. (J. K., Mukačevo)

K současné politické situaci na Ukrajině se vyjádřil také pan F. V., přičemž zmínil nejprve válku ve východní části Ukrajiny. Dále se potom zaměřil na popis současných dvou skupin rusínských aktivistů. Sám sebe zařazuje do tzv. nové generace rusínských aktivistů. Vymezuje se od tzv. staré generace rusínských aktivistů, která je podle jeho názoru více orientovaná na Rusko. Tento dotazovaný zastává názor, že příslušníci tzv. staré generace tvrdí, že Rusíni mají blízko k Rusům. On a další příslušníci tzv. nové generace tvrdí, že Rusíni nemají historicky nic společného s Ruskem ani s Ukrajinou a že se jedná o samostatný národ, který takto chce i přetrvat. F. V. si je zároveň vědom toho, že mnozí politici například z Moskvy anebo z evropských států (jako příklady zmiňuje Českou republiku a Maďarsko) mají každý svůj specifický pohled na problémy Rusínů na Ukrajině, nicméně vláda Ukrajiny tyto problémy odmítá řešit. Naději vkládá do nově zvoleného prezidenta Ukrajiny Volodymyra Zelenského, o kterém doufá, že bude „proevropský“. (F. V., Mukačevo)

Vzápětí bylo použito sondy, aby dotazovaný svoji výpověď rozvedl.

A myslíte, že to by bylo pro Rusíny dobře?

Když vidím, jak on pokračuje... máme už takové i zprávy z Kyjeva, to vám můžu říct, že jeden takový vzdělaný člověk pan Hricak, teď vydal slovník rusínských slov... je jich tam na 30 000 a ten je z Kyjeva, to je fakticky srdce vlády. Já si myslím, že tak nějak jinak na

všechno... na naše dějiny, na nás jako národ, to bude jinak pohlíženo. Když pan Zelenskyj řekl, že se o té Evropě musí přemýšlet, tak i ti Rusíni budou muset být bráni na zřetel. Včera jsem viděl takovou talk show s panem Šusterem. Tam se sešli naši dva velcí politici. Náš pan prezident Zelenskyj a paní Timošenko. Z toho, co říkal pan Zelenskyj... on nemluvil o Rusínech, ale vidím stejně, že máme dobrou naději. (F. V., Mukačevo)

Na Ukrajině, na rozdíl od Slovenska, České republiky či jiných zemí Evropské unie, panuje poněkud komplikovaná situace. Po rozpadu Sovětského svazu začaly na území bývalé Podkarpatské Rusi vznikat nejrůznější rusínské organizace. Pan F. V. a další zdejší Rusíni se prý domnívali, že Rusíni budou na Ukrajině uznáni za samostatnou národnost, jako se tomu stalo v ostatních státech. To se však nestalo. Ukrajinská vláda prý Rusínům umožňuje, aby si zakládali své rusínské spolky, ale i přes to je neuznává za samostatnou národnost. (F. V., Mukačevo)

K období po rozpadu Sovětského svazu se vyjadřuje také Magocsi (2016:460), který zmiňuje, že *demokratické prostředí nezávislé Ukrajiny umožnilo vytvoření karpatorusínských organizací a neomezené vydávání knih a jiných materiálů.*

Nyní se podíváme na výpovědi dotazovaných na Ukrajině. Někteří dotazovaní uvedli, že Rusíni na Ukrajině nejsou uznáváni za oficiální národnost. Dotazovaný, který tento fakt přímo nezmínil, uvedl, že Rusíni na Ukrajině se díky tamější současné politické situaci asimilují. Část dotazovaných přímo odpověděla, že současná politická situace na Ukrajině ovlivňuje Rusíny a jejich identitu, přičemž své výpovědi dále rozvíjeli. Někteří z dotazovaných se také rozhovořili o historickém kontextu Rusínů v této oblasti a jak se k nim chovaly mocnosti ovládající toto území. Zásadním milníkem pro chápání rusínské identity na Podkarpátí je politický vývoj na tomto území po skončení druhé světové války, přesněji řečeno anexe této oblasti Sovětským svazem, který na rozdíl od předchozích státních útvarů Rusíny neuznával. Někteří lidé očekávali zlepšení situace ve prospěch Rusínů po rozpadu Sovětského svazu, které do jisté míry možná nastalo vznikem nových rusínských organizací, nicméně k uznání Rusínů nedošlo ani v nově vzniklém samostatném ukrajinském státu.

Neuznávání Rusínů za samostatnou národnost ukrajinskou vládou ovlivňuje Rusíny a jejich identitu. Rusíni například nemají právo na vzdělání / školství ve svém jazyce.

Rusínský jazyk není rozvíjen. Rusíni se v důsledku politické situace na Ukrajině asimilují. Tito lidé jsou považováni za Ukrajince či jejich jakousi „odnož“, kterou ukrajinské elity nazývají pojmem *sub-ethnos*. S některými z těchto problémů se však setkávají také některé další národnostní skupiny žijící v Podkarpátí.

Z výpovědi pana A. F. je zřejmé, že v současné době se Světovému kongresu Rusínů, jeho orgánům, velvyslancům ani Evropské komisi stále nepodařilo uskutečnit to, aby se o Rusínech na Ukrajině začalo diskutovat a aby se dokázalo přimět vládu Ukrajiny, aby Rusíny uznala za oficiální národnost. Ukrajinská politická a akademická reprezentace stále tvrdí, že Rusíni a Ukrajinci jsou jedni a ti samí, případně, že se jedná jen o jakousi odnož ukrajinské kultury. V této souvislosti dotazovaný zmiňuje pana Konárika. Tím, že ukrajinská vláda Rusíny neuznává, umožňuje „klínit“ se mezi Rusíny v ostatních státech, ve kterých žijí, přičemž příkladem může být prý Srbsko. (A. F., Medzilaborce)

Na Ukrajině je přítomný silný nacionalismus, a to také v rámci státní politiky. Představa, že Ukrajina je nadevše, je podporována státními orgány, výzkumnými ústavy, univerzitami a podobně. Lidé na Ukrajině jsou prý od malička vystaveni jakési národní „propagandě“ o jejich ukrajinské národnosti. Těmto vlivům jsou však vystaveni také Rusíni, kteří na území Ukrajiny žijí. Starší a střední generace Rusínů se prý ke své rusínské národnosti hlásí, jelikož znají dějiny Československa, jehož součástí Podkarpatská Rus dříve byla. (A. F., Medzilaborce)

Na Ukrajině právě s tou státní politikou... tou ukrajinskou.... Je silný nacionalismus, a to je nade vše a ten je podporovaný státními orgány, výzkumnými ústavy, univerzitami a tak. Od začátku perou do hlavy té mládeži „ty jsi hrdý Ukrajinec“ a stále dokola, tak je těžko, aby i v těch ústavech oni přiznali, že by měli vycházet z těch historických materiálů a dokumentů, že tu Rusíni dávno na tom území byli. A že byli i na území bývalého Československa... na Podkarpatské Rusi. Teďka to je Zakarpatská oblast, tak tam ta starší a ta střední vrstva se hlásí k Rusínům, a to i z toho důvodu, že vědí, že za bývalé československé republiky se vybuchovalo nejvíc škol, institucí, mostů, a různých zařízení a tato generace si pamatuje na to, že to bylo pro Rusíny, kteří tam žili, takže tato oblast... oni by nejradši byli, aby se připojili zpět, což nejde samozřejmě, protože dnes je světová

politika taková, že hranice se mají otevírat, že státy mají být bez hranic. (A. F., Medzilaborce)

Silný ukrajinský nacionalismus a fakt, že Rusíni nejsou na Ukrajině uznáváni za samostatnou národnost, jsou faktory, které mohou ovlivňovat jejich identitu. Dříve sovětské a dnes ukrajinské autority Rusínům opakovaly a opakují, že nejsou Rusíny, nýbrž Ukrajinci. Jedná se o zásadní vliv politické situace na identitu těchto lidí.

Vliv politické situace na Slovensku na identitu Rusínů

Jak již bylo zmíněno, na Slovensku nebyly pokládány otázky, které by přímo zmiňovaly politickou situaci, nicméně pomocí jiných otázek je možné vliv politické situace na Rusíny a jejich identitu vyzkoušet. V socialistickém Československu podobně také jako v Sovětském svazu nebyli Rusíni uznáni za samostatnou národnost.

Od roku 1968 bylo etnonymum Rusín v Československu opět uznané za právoplatné označení, nicméně bylo považováno za synonymum pojmu Ukrajinec. (Magocsi 2016:470)

Jeden z dotazovaných ve svém rozhovoru zmiňoval rusínské školy, které na Slovensku v současné době, na rozdíl od Ukrajiny, existují. Jedná se o dvě základní školy s výukou v rusínštině. Tyto školy sídlí v okrese Snina v obcích Klenová a Kalná Roztoka. (P. N., Svidník)

No ano, máme pouze dvě školy naše, lebo v tomto směru sa nepokročilo za tých 30 let, od kedy jsou Rusíni uznáni no a tam výuka v rusínštině... samozřejmě slovenský jazyk se učí po slovensky hej, ale například taková matematika, nebo tak, tak to se učí rusínsky, ten učitel na hodinách vysvětluje. (P. N., Svidník)

Dále dotazovaný hovořil také o již zmiňovaném sdružení *Kolosočka Kolisa*, o kterém tvrdí, že se jedná o systém večerních škol, díky kterým se rusínský jazyk učí i mimo výuku ve zmíněných školách. Děti prý mají možnost setkat se s rusínštinou i po skončení základní vyučovací doby, a to ve formě kroužku. (P. N., Svidník)

To, že jsou Rusíni na Slovensku uznáni za oficiální národnostní menšinu, je pro ně zásadní. Na rozdíl od Rusínů na Ukrajině mají možnost posílat své potomky do škol, kde se budou učit v rusínštině a možná, že se tak sníží šance, že tento svůj jazyk zapomenou a

nebudou se pomalu asimilovat s majoritní společností. V tomto lze spatřovat vliv politické situace na Slovensku na identitu tamějších Rusínů. Pokud tedy mají rusínští rodiče zájem o to, aby jejich děti nezapomněly rusínský jazyk, mají alespoň tuto možnost. Při této příležitosti vyvstává otázka, zdali jsou dvě základní školy dostačující.

To, že na Slovensku mají mladí Rusíni možnost navštěvovat školy, ve kterých probíhá výuka v rusínštině, představuje jeden z rozdílů mezi situací na Slovensku a na Ukrajině, kde tuto možnost nemají. Dalším zásadním rozdílem je fakt (jak ostatně ještě v práci zazní), že na Slovensku je rusínská národnost uznána na oficiální úrovni, zatímco na Ukrajině Rusíni uznáni nejsou.

Výklad pana A. F. nám také může pomoci pochopit vliv politické situace na identitu Rusínů. Po tzv. Něžné revoluci na Slovensku dochází k jakémusi oživení Rusínů, které s sebou přináší návrat k základním mezníkům rusínské historie, jako například k národním buditelům (Dobrianský, Václavský, Duchnovič, Pavlovič a další), stejně tak jako k náboženské kultuře spojované s řeckokatolickou církví. Také v Československu byla za dob socialismu řeckokatolická církev zakázána. Dotazovaný hovoří o tom, že v řeckokatolických kostelích sloužili za socialismu pravoslavní faráři. Signifikantní postavou byl také známý americký umělec s rusínskými rodiči Andy Warhol, který dokázal propojit novodobou americkou kulturu s rusínskou kulturou svých rodičů. V Medzilaborcích na jeho počest vzniklo muzeum Andyho Warhola. (A. F., Medzilaborce)

Uvolnění politické situace po Něžné revoluci tedy vedlo k jakémusi rusínskému národnímu obrození. Toto je také možné považovat za určitý vliv politické situace na identitu Rusínů. Zmiňované rusínské národní obrození je možné považovat za pozitivní externalitu změny politické situace na Slovensku.

Takže všechny tyto věci napomohly tomu, že Rusíni se oživili a že vlastně i při tom dalším sčítání nejen v r. 2001, ale i v r. 2011 se přihlásili ke své národnosti a svému jazyku a zařadili se jako třetí nejpočetnější národnostní menšina po Maďarech a Romech. Rusíni v tomto ohledu předběhli českou národnostní menšinu v tomto sčítání. (A. F., Medzilaborce)

Za dobu samostatného demokratického Slovenska se působení Rusínské obrody a dalších rusínských organizací promítlo na výsledcích sčítání obyvatelstva. V krajině se začaly například objevovat billboardy se známými rusínskými osobnostmi, a tudíž lidé

viděli, že není hanba se hlásit ke své rusínské národnosti. Na tyto a podobné aktivity začalo proudit větší množství financí. Finance na podporu národnostních menšin nabývaly v různých letech různých forem. V jednu dobu spadaly tyto finance pod agendu ministerstva, poté pod úřad vlády a v době vlády Vladimíra Mečiara pod tzv. „splnomocněnce“ v rámci jakéhosi grantového systému. Po nějaké době se objevily nejrůznější regulace a rázem bylo financí nedostatek, přičemž v současné době se situace ustálila a rusínská národnostní menšina má prý financí dostatek. Problémem však zůstává, že finance mnohdy nejsou přerozdělovány účelným způsobem. Tyto finance by měly sloužit lidem, kteří se přihlásili k rusínské národnosti a nikoliv lidem, kteří pouze zakládají organizace. Finance mnohdy zůstávají ve velkých městech, jakými jsou například Bratislava, Prešov či Košice a nedostanou se do rusínských obcí a vesnic. (A. F., Medzilaborce)

Vyozorovat tedy lze také pozitivní vliv demokratických změn na Slovensku po roce 1989, díky kterým mohlo dojít k zakládání nových rusínských spolků a organizací, jejichž činnost přímo ovlivnila počty obyvatel, kteří se přihlásili ke své rusínské národnosti. Nabízí se otázka, zdali se však někteří lidé nepřihlásili k rusínské národnosti pouze kvůli jistým finančním výhodám, aniž by Rusíni skutečně byli.

V době od Něžné revoluce až dodnes začalo na Slovensku vznikat stále větší množství nejrůznějších rusínských spolků a organizací, což bylo dle slov dotazovaného „spíše na škodu, než ku prospěchu“. Zpočátku vznikla organizace Inteligence Rusínů. Jednalo se o uskupení vysokoškolsky vzdělaných lidí a postupem času vznikaly další spolky a organizace, což vedlo k jakémusi tříštění rusínského hnutí. (A. F., Medzilaborce)

Každý chtěl peníze pro sebe, každý chtěl pomoci třeba starostovi na obci a ty peníze se prostě někdy i projedly a prozpívaly... No a za ty roky ten výsledek není tak hmatatelný, jak by bylo potřeba. (A. F., Medzilaborce)

V tomto případě lze pozorovat jistou paralelu s výpovědí dotazovaného M. P., který hovoří o tzv. etnolegionářství. Nové možnosti, které porevoluční doba na Slovensku přinesla, se promítly na zvyšování počtu rusínských organizací a spolků, které může vést až k rozkolu ve vnímání společného cíle. Některé organizace také mohou existovat pouze z důvodu snadného získávání finančních prostředků od státu a samotnému rusínskému hnutí mohou spíše uškodit nežli přispět.

Okruhly stol Rusinov Slovenska je platforma, která spojuje rusínské organizace, které do ní samy vstoupily. Tato platforma začala být považována za jakéhosi oficiálního zástupce Rusínů, nicméně je však podle pana A. F. mnohdy spíše na škodu, jelikož samotné organizace ztratily jakousi svoji kompetenci. (A. F., Medzilaborce)

V tom Okruhlém stole rozhoduje fakticky pár lidí o tom směřování vývoje té rusínské kultury i celkově života. To bychom rádi změnili. (A. F., Medzilaborce)

Tento dotazovaný hovořil o tom, že v této době probíhají přípravy na nadcházející sčítání obyvatel Slovenska v roce 2021. V rámci těchto snah by rusínské hnutí mělo přehodnotit své aktivity a záměry. Pozitivně dotazovaný hodnotí aktivity spojené s vysokoškolským vzděláním, divadlem, televizním vysíláním, rozhlasovým vysíláním či muzeem rusínské kultury. Situace však není zcela ideální, co se týká školství. V dobách socialismu prý ve školách na Slovensku probíhala výuka v ukrajinštině. No a nyní, i když už je Slovensko demokratické a lidé mají možnost se učit v rusínštině, je složité této generaci Rusínů nějakým způsobem vysvětlit, aby rusínštinu začali používat. (A. F., Medzilaborce)

Za ty roky se tu na školách učil ukrajinský... učilo se v ukrajinštině... a dnes to propojení toho života těch rodin, že dejme tomu v 70., 80. letech chodil ten žák d školy, naučil se ukrajinský jazyk, v těch 90. letech potom to padlo, tak už je těžké ho přesvědčovat na ten rusínský jazyk. (A. F., Medzilaborce)

Asimilace Rusínů na Slovensku

Jedním z problémů, které se na Slovensku vyskytují, je asimilace Rusínů, způsobená například odchodem mladých lidí do jiných částí Slovenska či do zcela jiných zemí. Tato asimilace se projevuje zejména používáním slovenštiny či jiného jazyka. (A. F., Medzilaborce)

Je to složité, snažíme se to nějak zlomit k dobru s tím, že bychom přesvědčili ředitele školy a personál... učitelé a také rodiče, aby neměli námítky na to, že jejich žáci, či děti se budou učit azbuku, a i umět jeden ze světových jazyků. Je nedostatek vyškolených lidí ovládající rusínský jazyk. (A. F., Medzilaborce)

O asimilaci Rusínů s majoritní slovenskou populací hovoří také další z dotazovaných. Příčinou asimilace je mimo jiné to, že rodiče nehovoří se svými potomky rusínsky. Tuto absenci používání rusínského jazyka je možné vystopovat do sedmdesátých

a osmdesátých let. Dalším signifikantním faktorem této asimilace je také fakt, že bylo okolo dvanácti tisíc Rusínů deportováno v roce 1947 ze Slovenska na Ukrajinu. Někteří Rusíni se od šedesátých let vraceli zpátky na Slovensko a značná část již na Ukrajině zůstala. (P. N., Svidník)

A potom možno, ja neviem, ta generace, co se vrátila, hej tak možná už potom nechtěla zažít, že by ty děti, co mají na Slovensku, že by na ně takto bylo ukazováno prstem, že „aha vy jste Rusíni, a tak dalej“, lebo Rusíni aj vtedy byli zakázaní, ta národnosť, tak možná i proto začali s nima mluvit slovensky, hej lebo možná chceli, aby to měli v živote ľahšie, že by to nebylo jak to, co zažili oni. A toto jako by v těch lidech přetrvávalo a trvá to až dodnes, hej že len teraz už se Rusíni na Slovensku nemají čeho báť, jo od těch 90. let je fakt každému jedno či rozpráva po slovensky, po česky, po rusínsky, po maďarsky. (P. N., Svidník)

Toto přemítání rusínského obyvatelstva přirovnává dotazovaný k nechvalně známé Operaci Visla, při které byli v roce 1947 deportováni Lemkové z jejich domovské oblasti v tzv. Lemkovině.

Zdá se tedy, že k asimilaci Rusínů dochází zejména díky absenci používání rusínského jazyka mezi rodiči a jejich potomky, přičemž signifikantní roli hrály politicky motivované přesuny těchto lidí. K této asimilaci také přispěl fakt, že Rusíni v dobách socialismu oficiálně neexistovali a tito lidé se mnohdy domnívali, že praktikování rusínského jazyka může pro jejich potomky představovat určité problémy. Zde můžeme znovu hovořit o vlivu politické situace na identitu Rusínů.

Pan P. N. v závěru rozhovoru dodal, že by se Rusíni neměli bát mluvit se svými dětmi rusínsky. Jestliže Rusíni na Slovensku budou používat svůj jazyk a budou se při sčítání obyvatel skutečně za Rusíny identifikovat, pak lze problém asimilace oddálit. (P. N., Svidník)

Slovenský zákon o jazyce národnostních menšin podle pana A. F. uvádí, že národnostní menšina, ke které se přihlásilo alespoň 15 % obyvatelstva, má nárok, a také povinnost například vystavit značení také v jazyce této menšiny. Jedná se například o značení směrových tabulí, ulic a institucí. V obcích, které dosáhly patnácti procent rusínské populace, se tato značení vyskytují. K asimilaci rusínského obyvatelstva však i přesto dochází a dá se prý očekávat, že k ní bude docházet i v budoucnu. K asimilaci podle dotazovaného dochází mimo jiné díky tomu, že lidé mohou v dnešní době volně cestovat

mezi jednotlivými zeměmi či dokonce kontinenty. Přesídlování zejména mladého obyvatelstva má za následek to, že jejich děti již nepoužívají rusínský jazyk a díky tomu se vytrácí ona rusínská identita. Nutné je prý zaměřit se zejména na mladou generaci Rusínů. Dotazovaný uvedl, že nestačí pouze vydávat rusínské časopisy či vysílat v rusínských rádiích, naopak je zapotřebí soustředit se na moderní masmédiá. Mladí lidé prý rusínské časopisy nečtou a vysílání neposlouchají, místo toho jsou aktivní například na sociálních sítích, na které je potřeba zacílit. (A. F., Medzilaborce)

To, že mají národnostní menšiny na Slovensku, dosáhnou-li určitého počtu, právo dvojjazyčné značení, je také možné považovat za určitý vliv politické situace či politického systému na identitu těchto lidí. Jedná se totiž o používání jazyka této minoritní skupiny na oficiální úrovni. Jak již bylo v práci zmiňováno, používání či naopak nepoužívání rusínštiny hraje signifikantní roli v rámci asimilace této minority. Právo na značení v rusínštině tedy také může tuto asimilaci do jisté míry ovlivnit a možná dokonce zbrzdit. Nejedná se navíc pouze o mluvený projev v rusínském jazyce, ale zároveň o uchovávání cyrilice, která je pro rusínštinu zásadní.

Na patnáctém Světovém kongresu, který se konal ve městě Stará Ľubovňa se ukázalo, že kromě asimilace existuje ještě další závažný problém pro rusínskou národnost. Tímto problémem je tzv. ukrajinizace. Pojem Ukrajinizace byl již v práci rozebírán dříve. Zásadní je prý dokázat tyto vlivy definovat a nalézt osoby, které tuto ukrajinizaci prosazují. Tyto vlivy prý není možné zcela eliminovat, nicméně je nutné nalézat účelná řešení, jak se jim bránit. (A. F., Medzilaborce)

Toto ukrajinizace probíhá následovně. *Tím, že mladí Rusíni už neznají tolik tu historii, tak se historie často zneužívá a překrucuje. A to se děje i v Srbsku, i Rumunsku, protože vznikají různé nové proukrajinské organizace, které se vměšují do té rusínské kultury a oni ji prohlašují za svoji.* (A. F., Medzilaborce)

Jinými slovy tedy současná politická situace na Ukrajině má skrze tzv. ukrajinizaci vliv nejen na tamější rusínskou minoritu, ale také na Rusíny v jiných zemích, jako například na Slovensku, v Srbsku či v Rumunsku.

Další podstatnou roli hraje také to, že Rusíni nedisponují vlastním státem jako ostatní národnostní menšiny na Ukrajině a na Slovensku. Například na Slovensku žije minorita Ukrajinců, které může Ukrajina finančně podporovat. Stejně tak jako Maďarsko může podporovat minoritu Maďarů na Ukrajině. Kdo ale může podporovat Rusíny? Současný systém národnostních menšin je nastaven tak, že tyto menšiny mají své politické strany, které mohou prosazovat jejich zájmy. Na Slovensku takto koná například maďarská národnostní menšina. V Rumunsku je z řad tamějších Rusínů volen jeden poslanec, který se v parlamentu snaží prosadit návrhy rusínské národnostní menšiny a zároveň dostává finance. (A. F., Medzilaborce)

Jak již bylo zmíněno, jeden z rozhovorů byl prováděn také s dotazovaným v České republice. V rámci tohoto rozhovoru jsou pro porozumění politických situací na Slovensku a Ukrajině a jejich vlivu na identitu Rusínů zásadní zejména dvě otázky a jejich dvě podotázky.

Jaká je současná politická situace na Slovensku ve vztahu k Rusínům?

- **Ovlivňuje toto nějak identitu těchto lidí?**

Jaká je současná politická situace na Ukrajině ve vztahu k Rusínům?

- **Ovlivňuje toto nějak identitu těchto lidí?**

Dotazovaný se nejprve pokusil srovnat situaci na Slovensku se situací na Ukrajině. Zásadní informací je v tomto případě to, že Slovensko je více demokratickou zemí, což pro slovenské Rusíny představuje značnou výhodu oproti Rusínům žijícím na Ukrajině. (T. N., Praha)

Nejprve se dotazovaný zaměřil na situaci Rusínů na Slovensku, kteří zde představují jednu z národnostních menšin podobně jako například Maďaři, přičemž Maďarů je na Slovensku podstatně více. Slovenští Maďaři se prozatím od roku 1990 byli vždy schopní dostat do parlamentu přes pětiprocentní klauzuli, zatímco Rusíni takovéto ambice nemají. Na druhou stranu je nutné uznat, že alespoň část politické reprezentace na Slovensku Rusíny bere na zřetel. Jako příklad pan T. N. uvádí, že Petr Medvítě je součástí poradního orgánu současné prezidentky Zuzany Čaputové. Rusíni jakožto národnostní menšina na Slovensku mají možnost získávat finanční prostředky například v rámci menšinových programů. Toto však není jediný způsob, kterým Rusíni mohou finanční prostředky získávat. Dotazovaný také uvedl, že pan Martin Karaš kandiduje za stranu *SMER – sociálna demokracia*, přičemž je schopný získávat finanční prostředky například na konání

Rusínského kongresu od současného předsedy vlády Petera Pellegriniho. Martin Karaš dle slov dotazovaného „vede“ Rusínskou obrodu, dále byl také zastupitelem v obci Kamienska, přičemž se podílel na vedení některých kulturních institucí. Dále T. N. zmínil, že na Slovensku fungují i další organizace jako například Sdružení inteligence Rusínů. Následně při rozhovoru vyvstala otázka, zdali je dobře či špatně, že na Slovensku existuje poměrně velký počet rusínských organizací, nicméně tuto problematiku již práce zmínila. Pozitivní však dle dotazovaného je, že tyto organizace na sebe dokážou upozornit a obstarávat finanční prostředky na podporu Rusínů, přičemž podle jeho názoru v příštím sčítání obyvatel vzroste počet lidí hlásící se k rusínské národnosti. Dalším přínosem těchto organizací je například pořádání nejrůznějších kulturních akcí. (T. N., Praha)

Na otázku, zdali současná politická situace na Ukrajině ovlivňuje identitu Rusínů, odpověděl dotazovaný, že ano. Následně se vrací k rozdílu mezi situací na Slovensku a na Ukrajině. Podle něj hlavní rozdíl spočívá v tom, že Rusíni na Slovensku (alespoň část z nich) svoji národnost pokládají za něco prestižního a také za jakýsi plus (již třeba z toho důvodu, že mají možnost díky příslušnosti k rusínské národnosti získávat finanční prostředky), zatímco na Ukrajině je situace odlišná. Ukrajinský stát Rusíny nepodporuje a tyto lidé nemají nárok na žádné dotace. Ukrajinský systém je dle slov dotazovaného někdy poněkud přísnější a někdy méně přísný, nicméně v současnosti se prý na Ukrajině uchytil termín „politický Rusín“ ve smyslu jakési rusínské iredenty či separatismu. Ukrajinská vláda se prý obává potenciálních problémů ze strany rusínského obyvatelstva, přičemž jsou například v Kyjevě pořádány konference o tzv. politickém rusínství a je na toto téma také vydávána literatura. Rusínští aktivisté nejen z Ukrajiny jsou tedy politickou i akademickou reprezentací Ukrajiny označováni za tzv. politické Rusíny a jejich aktivity za politické rusínství. (T. N., Praha)

V důsledku dlouhodobého tlaku vlády na rusínské obyvatelstvo se již velká část obyvatel Podkarpatí za Rusíny nepovažuje, což mimo jiné ilustruje část rozhovoru s tímto dotazovaným. *Takže je to i v těch lidech žejo, když se zeptáte člověka na ulici, tak von vám neřekne, že je Rusín, protože já sem teda jo, loni ve Svaljavě potkal jednoho, který mi bez nějakých problémů řekl, že je Rusín a ani jsem se ho na to neptal, ale to se mi opravdu stalo poprvé. No a taky... není tam prostě zákonitě taky takové to národní povědomí, protože po té sovětsko-ukrajinské okupaci žejo 1944-1945, tak prostě vod tý doby jim říkaj, že jsou Ukrajinci žejo. A ani ti, kteří jsou tady (myšleno v České republice), žejo tady už se*

samozřejmě ničeho bát nemusej, tak až na výjimky vám taky řeknou na první dobrou, že jsou Ukrajinci. (T. N., Praha)

K tomuto tématu se vyjadřuje také Paul R. Magocsi. Po roce 1945 byla na Podkarpatské Rusi (Zakarpatsku) ustavena sovětská moc. Rusíni ve všech těchto oblastech zřejmě přijali oficiální názor (formulovaný Komunistickou stranou bolševiků na Ukrajině již v roce 1945), že Rusíni, bez ohledu na to, za co se považují sami, jsou větví ukrajinské národnosti. Navíc ten, kdo nepřijal tento názor, byl označován za člověka, který má nízké národní vědomí, nedostatečné vzdělání nebo ještě hůře, že je to protipokrokový typ, který by dokonce mohl být „nepřítelem lidu“. (Magocsi 1996:8)

Hlavní rozdíl vidí participant T. N. v politických prostředích Slovenska a Ukrajiny. Na Slovensku se Rusíni již třicet let nemusejí stydět za svoji národnost a nemusejí se ani obávat identifikovat se jako Rusíni, ale naopak jsou na to v mnoha případech hrdí. K tomuto údajně přispěla také kampaň některých rusínských organizací, které hlásají, že Rusíni předběhli při posledním sčítání, co se počtu týká, českou národnostní menšinu. Jelikož jsou nyní Rusíni mezi třemi nejpočetnějšími menšinami na Slovensku, mohou mít své reprezentanty i v již zmiňovaném poradním orgánu prezidentky Čaputové. Rusíni na Ukrajině jsou podle pana dotazovaného v diametrálně odlišné pozici a ve své podstatě stále na začátku jakéhosi rusínského národního obrození. (T. N., Praha)

V rámci rozhovoru o současné politické situaci na Ukrajině ve vztahu k Rusínům a jejich identitě bylo použito následující sondy: **A myslíte si, že se to třeba nějak na té Ukrajině zlepšuje?**

Na tuto otázku odpověděl pan N., že si tím není jistý, protože podle jeho názoru je na hodnocení současné administrativy prezidenta Zelenského ještě brzy. Nicméně žádný zásadní obrat k lepšímu, co se týká uznávání Rusínů ukrajinskou vládou, dotazovaný nezaznamenal. (T. N., Praha)

Na univerzitě v Užhorodě na Katedře politologie a veřejné správy, v rámci Fakulty společenských věd, působí historici, kteří dotazovanému osobně říkali, že žádní Rusíni neexistují a že se jedná pouze o jakýsi folklór. (T. N., Praha)

Tam to prostě takhle je no, ale jako člověk se jako nediví, protože vono z toho (Rusínům) koukaj vopravdu jenom problémy, kdyby se někdo furt někdy veřejně hlásil, aspoň v některých oblastech. (T. N., Praha)

Další otázkou, která byla tomuto dotazovanému položena, byla následující: **Jaká je situace Rusínů na Slovensku a na Ukrajině v porovnání s minulostí?**

V dobách Rakouska-Uherska lidé, kteří žili na území Haliče, byli podle oficiálních statistik Rusíni. Na Podkarpatské Rusi a na východním Slovensku existovaly jakési tři směry, a to směr velkoruský, rusínský a ukrajinský, který se prý rekrutoval zejména z řad přistěhovalců z Haliče poté, co skončila Západoukrajinské lidová republika. Zásadní je také informace o tom, že Předlitavsko neboli Rakousko (a později Rakousko-Uhersko) byl jediný stát, ve kterém žili Rusíni nějakým způsobem pohromadě. (T. N., Praha)

Rakouská statistika neznala nějaké Ukrajince jo, ty měli prostě ve Lvově Rusíny a Poláky... a stejně tak jinde, ten dnešní Ivano-Frankivsk atd. (T. N., Praha)

Mezi světovými válkami bylo území, které Rusíni obývali rozdělné a zásadní zlom nastal po roce 1945, který s sebou přinesl fatální problémy jako například zákaz řeckokatolické církve a zejména to, že jedním okamžikem rusínská národnost oficiálně přestala existovat. Jediným státem, ve kterém po roce 1945 oficiálně Rusíni existovali, byla Jugoslávie. Ve Vojvodině tedy Rusíni dále existovali, ale všude jinde se z nich rázem stali Ukrajinci. Tyto politické procesy měly za následek to, že v těchto státech museli Rusíni po roce 1990 onu rusínskou národnost či rusínské hnutí budovat jakoby od znova. Rozdíly vidí dotazovaný hlavně v tom, zdali byl jeden či druhý stát úspěšnější v demokratizujících reformách. Podle jeho názoru Československo relativně úspěšnější, zatímco Ukrajina méně. (T. N., Praha)

Ukrajina však není jediným státem, ve kterém se Rusíni potýkají s problémy podobného charakteru. To demonstruje následující úryvek z rozhovoru. *Národnost je otázka volby no a na Ukrajině je s tímhle tím holt trošku potíž. Ale vono v Rumunsku je taky poměrně silná ukrajinizace. Fircek říkal, že když je tam sčítání lidu, tak když choděj ty komisaři, tak říkaj „A jste Ukrajina, žejo paní?“, „To né, já jsem Rusínka!“, „Ale né vy jste určitě Ukrajinka, my to víme a my to tady napíšeme jo.“* (T. N., Praha)

Signifikantní roli v jednotlivých státech hraje podpora menšin. V Maďarsku a v Chorvatsku existují menšinové samosprávy, a tudíž se k národnostním menšinám lidé hlásí (a to prý i když k těmto menšinám ani nepatří), jelikož to pro ně může znamenat určité ekonomické výhody. Na Slovensku sice menšinové samosprávy neexistují, nicméně v této zemi žije Rusínů relativně velký počet. Ukrajina tak zůstává jediným státem, kde Rusínům nepramení žádné výhody z toho, že by se ke své národnosti hlásili (což vlastně na

oficiální úrovni ani nemohou). Naopak to pro ně může znamenat spíše problémy (viz texty o tzv. politickém rusínství a perzekuci ze strany ukrajinské vlády). (T. N., Praha)

Další otázkou, která byla tomuto dotazovanému položena, byla následující: **Chtěl byste ještě něco dodat?**

Dotazovaný hovořil o tom, že na východním Slovensku po roce 1945 existovaly menšinové školy, nicméně se jednalo o školy ukrajinské. Důsledkem toho bylo, že Rusíni raději chodili do škol slovenských než do ukrajinských. Jelikož v dobách socialismu se lidé na Slovensku nemohli přihlásit k rusínské národnosti, hlásili se k národnosti slovenské raději než k ukrajinské. V důsledku toho, docházelo k asimilaci Rusínů s majoritní slovenskou populací. (T. N., Praha)

*Oni často říkali třeba „tak k čemu nám budou ty ukrajinský školy?“, tak se tím pádem radši přihlásili ke slovenský národnosti. No a pak je jasný, že když jich tam zase není tolik, a už někdy třeba v 50 letech se přihlásil ke slovenský národnosti, pak se nějak oženil/vdal s nějakým Slovákem nebo Českoslovákem teda a tím pádem se už pak k těm Rusínům nebo jakýkoliv tý národnosti nevraceli že jo. To je stejný jako kdyby nám řekli, chod'te do polský školy. **Takže si myslíte, že i třeba dochází i k nějaké asimilaci?** No, rozhodně. To tam podle mě bude určitě taky hrát roli. (T. N., Praha)*

Dotazovaný se domnívá, že zejména kvůli vojenskému konfliktu na východní Ukrajině, protestům na tzv. *Euromajdanu* a vývoji na Krymském poloostrově, se situace zhoršila také pro Rusíny na Podkarpátí. Důvodem mohou být prý obavy ukrajinské vlády z potenciálního rusínského separatismu. Podle pana T. N. toto Ukrajině nehrozí, nicméně ukrajinská vláda pravděpodobně nechce nic ponechat náhodě. (T. N., Praha)

Možná že nejhorsí to právě bylo po tom Euromajdanu v té poslední době jo. Protože samozřejmě Ukrajina přišla o Krym a o ten východ. Ale to mně to opravdu někteří říkali „Ně žádní Rusíni nejsou, nikdy nebyli.“. Samozřejmě Ukrajina měla potíž, a proto je ještě víc jako drala. Krym je poslední území, který se dostalo do Ukrajiny, to bylo za Chruščova. A další území, který se dostalo do Ukrajiny bylo Podkarpátí. Ukrajina je složená v podstatě z území, které spolu nemají nic moc společného. Pro ně je to, jako že by to mohlo být potenciálně nějakou hrozbou pro tu Ukrajinu, ale vono to nevypadá, protože to hnutí rusínský nikdy nebylo nějak silný. (T. N., Praha)

Podobnou výpověď podal také pan P. N., který se domnívá, že jedním z důvodů, proč ukrajinské autority neuznávají rusínskou národnost, jsou obavy z potenciálního separatismu. (P. N., Svidník)

Může být aj preto, pretože kdo sa na Ukrajině povie, že je Rusín, tak je označovaný za separatistu. To je tak jak teraz je tam vojna a ruský separatisti na východě, tak sú aj na západě. (P. N., Svidník)

Dotazovaný dále uvedl, že po rozpadu Sovětského svazu, se na Ukrajině konalo referendum, ve kterém většina obyvatel Podkarpatské Rusi projevila zájem o autonomii, nicméně tehdejší centrální vláda v Kyjevě tuto autonomii neschválila. Tento vývoj postupně vedl k tomu, že se Rusíni na území Zakarpatské oblasti asimilují s Ukrajinci, čemuž dle dotazovaného také napomáhá fakt, že Rusíni patří společně s Ukrajinci do kategorie východoslovanských národů. I přes to, že jazyk mají Rusíni a Ukrajinci v mnoha ohledech podobný, jedná se o dva samostatné národy. Dotazovaný zastává názor, že jsou-li Rusové, Bělorusové i Ukrajinci samostatnými národy, měli by také Rusíni být uznáni. (P. N., Svidník)

O výše zmíněném referendu se ve své publikaci zmiňuje také Ivan Pop. Prvního prosince roku 1991 se na Podkarpatsku konalo trojí referendum: o nezávislosti Ukrajiny, o samosprávě Zakarpatska a o vytvoření maďarského autonomního území. Za nezávislost Ukrajiny hlasovalo 92,59 % voličů, za samosprávné (autonomní) území se zvláštním statutem 78 % voličů a 81,4 % obyvatel Berehovského okresu hlasovalo pro vytvoření maďarského autonomního území. (Pop 2005:464)

Pátého a šestého března roku 1992 schválili zástupci oblastní rady na svém zasedání usnesení o zřízení Samosprávného území Zakarpatsko se zvláštním statutem. Dále odsouhlasili legalizaci rusínské národnosti, zřízení Berehovského maďarského autonomního okruhu s centrem ve městě Berehovo (Beregzász). Parlament Ukrajiny však potvrzení tohoto usnesení zamítl. (Pop 2005:464)

Šestnáctého až dvacátého pátého června roku 1992 schválil parlament Ukrajiny zákon o svobodné volbě národnosti občanů Ukrajiny. Dne dvacátého pátého června podepsal ukrajinský prezident L. Kravčuk schválený zákon. Zároveň vydal interní nařízení závazné pro všechny úřady, aby Rusíni byli i nadále registrováni jako Ukrajinci. (Pop 2005:464)

Signifikantní roli ve vývoji rusínské identity hraje také zlomový rok 1945, který s sebou přinesl zákaz řeckokatolické církve (viz kapitola Vliv náboženství na identitu Rusínů) a také oficiální zrušení rusínské národnosti jak v tehdejším Československu, tak v Sovětském svazu, jehož součástí byla Ukrajina. Dotazovaný T. N. přímo nazval tyto události politickými procesy, jak se ostatně čtenář může dočíst výše. Jedním ze zásadních poznatků z rozhovoru s panem T. N. je fakt, že důsledkem těchto politických procesů bylo to, že Rusíni po roce 1990 museli jaksí revitalizovat celé rusínské hnutí a vlastně samotnou rusínskou národnost. Čili jinými slovy rusínská národní identita prošla zásadními změnami po roce 1945 a poté také po zlomových letech 1989, 1990 a 1991.

Pokud má dojít k jakési komparaci obou zkoumaných států od počátku politických změn (souvisejících se Sametovou či, chceme-li Něžnou revolucí a s rozpadem sovětského svazu) a jejich vlivů na identitu tamějších Rusínů, hlavní rozdíl spočívá v politických prostředích těchto zemí. V práci je využíváno termínu „politická situace“. Porevoluční Československo je možné považovat za poněkud úspěšnější v demokratizujících reformách nežli Ukrajinu. Demokratické Slovensko nabízí své minoritě Rusínů mnohé výhody, kterými Rusíni ze Sousední Ukrajiny nedisponují.

Další z rozdílů do jisté míry plyne také z těchto výhod. Pro mnohé Rusíny na Slovensku je jejich národnost otázkou prestiže a něčeho, k čemu se rádi přihlásí, a navíc díky tomu mohou získávat také finanční prostředky. Ukrajinský stát Rusíny nepodporuje, a dokonce se v některých rozhovorech ukázalo, že lidé, kteří se „vehementně“ ke své rusínské národnosti hlásí, se tímto mohou vystavovat určitým problémům nebo se alespoň domnívají, že by se do určitých problémů mohli oni, případně jejich potomci dostat.

Jedním z těchto zmiňovaných problémů je označení určitých aktivit za tzv. politické rusínství. Tento pojem je používán ukrajinskou politickou a akademickou reprezentací pro rusínské „aktivisty“. Ukrajinská vláda se pravděpodobně snaží vyhnout jakýmkoliv potenciálním snahám o rusínský separatismus, a proto používá tohoto termínu. Nicméně v současné době se nezdá, že by Rusíni na Podkarpátí o jakýsi separatismus usilovali. Dotazovaní Rusíni za svůj cíl mnohdy považovali uznání Rusínů za oficiální národnost na Ukrajině.

Určitou podobností mezi situacemi na Slovensku a Ukrajině je trend asimilace rusínského obyvatelstva s majoritními populacemi (tj. se Slováky na Slovensku a s

Ukrajinci na Ukrajině). Na Ukrajině je od roku 1946 vystavována identita Rusínů vlivu politické situace v tom smyslu, že jsou tito lidé oficiálními orgány považováni za Ukrajince. Tato dlouhodobá situace či tento dlouhodobý politický proces mohou mít za následek to, že dnes samotní Rusíni se již nepovažují za Rusíny nýbrž za Ukrajince a v tomto případě také hovoříme o asimilaci.

Na Slovensku se po Něžné revoluci situace v tomto smyslu obrátila ve prospěch tamějších Rusínů, nicméně také v tomto státě k asimilaci Rusínů dochází. V tomto případě je možné znovu shrnout některé historické vlivy. Na Slovensku existovaly také po roce 1945 menšinové školy, nicméně rusínské školy chyběly a rusínská mládež na Slovensku proto byla nucena volit mezi minoritními školami ukrajinskými anebo majoritními slovenskými. Paralelně také měli tito lidé na výběr oficiálně se hlásit k národnosti ukrajinské nebo slovenské, nikoliv však k rusínské.

Vrátíme-li se k současné slovenské politické situaci, Rusíni v tomto státě, na rozdíl od Rusínů na Ukrajině, mají možnost angažovat se v politickém životě například v tom smyslu, že mohou skrze menšinové programy získávat finanční prostředky. Samozřejmě, že se mohou na politickém procesu podílet také Rusíni na Ukrajině, nicméně v tomto státě s nimi není jednáno jako s Rusíny, ale jako s Ukrajinci a také nemají možnost získat žádné finance na činnosti spojené s jakýmsi národním obrozením či hnutím.

Minulost, současnost a problémy, se kterými se Rusíni setkávají

V další části rozhovorů na Slovensku a na Ukrajině byly dotazovaným pokládány dvě otázky, které se zaměřovaly na jakousi komparaci současnosti s minulostí.

- **Jaká je situace Rusínů v porovnání s minulostí?**
- **Jak se Vám osobně žije v porovnání s minulostí?**

Posléze byl dotazovaným pokládán dotaz na problémy, se kterými se oni jakožto Rusíni setkávají. Rozhovory byly zakončovány otázkou, zdali by chtěli sami dotazovaní něco k probíraným tématům dodat.

- **S jakými problémy se setkáváte?**
- **Chtěl/a byste ještě něco dodat?**

Dotazovaný P. N. se domnívá, že národní uvědomění Rusínů na Slovensku je silnější nežli v minulosti, nicméně tito lidé museli s národním uvědomováním po tzv. Něžné revoluci jakoby začínat od znova. Obrozenecké snahy můžeme prý datovat již na počátek devatenáctého století, kdy v dobách Rakouska-Uherska působili buditelé jako Duchnovič, Pavlovič a další. Se vznikem Podkarpatské Rusi po první světové válce se prý zlepšila ekonomická situace tamějších Rusínů a také jejich životní podmínky. Tyto ekonomické změny mimo jiné umožnily to, že se Rusíni začali jaksi národně uvědomovat. (P. N., Svidník)

První rusínské spolky začaly vznikat podle pana P. N. ve Spojených státech amerických, jelikož kvůli špatné ekonomické situaci v rusínské domovině v devatenáctém a na začátku dvacátého století někteří Rusíni emigrovali do zámoří. (P. N., Svidník)

První takové ty spolky začaly vznikat v Americe, jak lidé... no tu bylo obrovská bída, to 19. století, začátek 20. století, odcházeli masově Ameriky, hej, když člověk, je jako biedný, stará se jen o to, aby se mohl najíst, že by mohl přežít, tak ho absolutně nezajímaly nějaké ty národní věci, no ale tam v té Americe se jim zlepšila ta životní úroveň, těm Rusínům, tak už měli i peníze a měli už potom více času přemýšlet aj o jiných věcech, než je to, co budu zítra jíst. (P. N., Svidník)

Také dotazovaný T. N. ve svém rozhovoru uvedl, že Rusíni, podobně jako všichni ostatní lidé, nejprve musí řešit svoji ekonomickou situaci a až posléze se mohou zamýšlet nad konceptem jejich národní identity. (T. N., Praha)

Jinými slovy řečeno, pro člověka, který má například jen minimální příjem a skutečně musí každý den přemýšlet nad tím, jak si obstará obživu, není prioritou řešení otázky jeho národní identity. Možná také z tohoto důvodu někteří dotazovaní odpovídali na otázku ohledně jejich života v porovnání s minulostí spíše komparací jejich ekonomické situace dnes a dříve.

V Československu došlo k rozvoji rusínské kultury a školství, nicméně po druhé světové válce s nástupem komunismu se ze všech rusínských škol staly školy ukrajinské. Rusíni v tomto období oficiálně přestali existovat. Po roce 1989 s příchodem demokracie na Slovensku se situace Rusínů v této zemi začala zlepšovat. Stále více lidí si prý uvědomuje, že jsou Rusíni, což je možné vyzorovat i na oficiálním sčítání obyvatel. Celkově se prý Rusínům na území dnešního Slovenska nikdy nedařilo tak dobře, jako je tomu dnes. (P. N., Svidník)

Participant J. P. uvedl, že v minulosti byla rusínská národnost potlačována a nyní mají Rusíni možnost bojovat za to, aby vynikli. Současná situace je pro Rusíny podle tohoto dotazovaného v porovnání s minulostí lepší. Kladně také pan P. hodnotí současnou životní

úroveň, která se prý oproti minulosti zvýšila. V oblasti rusínské národnosti se dotazovaný s žádnými problémy neseťkává. Dobu socialismu na Slovensku nehodnotil, jelikož se narodil až po tzv. Něžné revoluci, přičemž on sám se nikdy neseťkal s odsuzováním za to, že používá rusínský jazyk a praktikuje rusínské zvyky. (J. P., Medzilaborce)

Další z dotazovaných uvedla, že situace Rusínů v porovnání s minulostí je dnes na lepší úrovni, přičemž zmínila vyspělejší ekonomickou situaci. Jí samotné se však v porovnání s minulostí žije stejně. Také tato dotazovaná byla poměrně mladá a je možné předpokládat, že nezažila dobu socialismu na Slovensku. S žádnými problémy se prý neseťkává. (D. R., Medzilaborce)

Pan A. K. uvedl, že v minulosti nebylo oficiálně vyznačené, že je člověk Rusínem, ale byl označen za Ukrajince. Po roce 1989 bylo na Slovensku uzákoněné, že Rusíni disponují stejnými právy jako ostatní, dále také vlastním kodifikovaným jazykem a že jsou rovnoprávnou národností. Zmíněny také byly rusínské časopisy *Artos*, *Blahovisník* a *Rusyn*. Pan K. uvedl jeden problém, se kterým se v současnosti seťkává. Jedná se o jakési tendence potlačování rusínské národnosti. (A. K., Medzilaborce)

Nejlépe je možné ilustrovat tyto tendence přepisem části jeho rozhovoru.

S jakými problémy se seťkáváte?

Ta národnost byla tak jakože dozadu zatlačována...

Jako dnes ještě?

Ano jako dnes ještě. Jsou takové tendence, že se ta národnost tak jakože nepreferuje, ale je tak nějak do pozadí dávána.

A kdo to tak dělá nebo?

Podle mě to tak dělají některé kruhy. Byl takový problém s rozhlasovým vysíláním, jestli se bude vysílat rusínsky anebo jen ukrajinsky, a taky jestli bude festival ve Svidníku rusínsko-ukrajinský a teď je zvlášť rusínský festival a zvlášť festival Rusínů-Ukrajinců. Problémy byly a jsou, že trochu, jak kdyby to všechno šlo do pozadí... nerozvíjet to, ale více rozvíjet slovenský jazyk, lebo to je, hej, slovenský státní jazyk, takže takový mám pocit. (A. K., Medzilaborce)

Paní H. uvedla, že je složité porovnávat současnou situaci Rusínů se situací v minulostí, a to zejména protože v dobách socialismu na Slovensku rusínská národnost oficiálně neexistovala. Rusíni se prý hlásili buď k národnosti slovenské anebo k národnosti ukrajinské. V současné době je již situace odlišná. Rusíni sice mají možnost se ke své národnosti hlásit, ale podle této dotazované někteří Rusíni o tuto možnost jako by neměli zájem. V dnešní globalizované době velké množství Rusínů migruje a často dochází k asimilaci. Paní H. uvádí příklad, kdy se jedna rodina skládá až ze čtyř národností, přičemž potomci se v těchto

případech mnohdy již rusínsky neučí. Signifikantní roli prý hraje mateřský jazyk, kterým potomek hovoří. Paní H. osobně nějaké změny oproti minulosti nepocituje. Ani v minulosti jí prý nepřišlo, že by ona a Rusíni celkově byli nějakým způsobem diskriminováni. Co se současné situace týká, s žádnými problémy Rusínů se neseťkává. (J. H., Medzilaborce)

Dotazovaný M. P. se v rozhovoru také pokusil srovnat současnou situaci na Slovensku se situací v minulosti a uvedl, že také za socialismu Rusíni existovali, ale neměli možnost svoji rusínskou národnost oficiálně zmínit. Člověk byl nucen si zapsat národnost slovenskou nebo ukrajinskou, nicméně od padesátých let neexistoval žádný zákon, na základě, kterého by lidé mohli být perzekuováni kvůli tomu, že se nechtěli identifikovat ani jako Ukrajinci ani jako Slováci, ale jako Rusíni. Co se týká politické situace na Slovensku ve vztahu k Rusínům, pan P. problémy nevidí. Rusíni mají možnost být, kým chtějí. Mají své taneční soubory, vydavatelství či literaturu. Mají také možnost studovat vlastní jazyk, například v rámci Institutu rusínské kultury a jazyka. Jako problém shledává dotazovaný fakt, že Rusíni těchto svých výhod, kterými od Něžné revoluce disponují, nevyužívají racionálně a znovu je zmíněno tzv. etnolegionářství, kdy mnozí Rusíni jsou aktivní pouze proto, že za to mohou obdržet určité finanční prostředky. (M. P., Medzilaborce)

Tento dotazovaný vyjádřil obavu nad odchodem mladých Rusínů z regionu a také nad současným rusínským „vedením“, tj. jakými elitami rusínského hnutí, které nefunguje zcela ideálně. Pořádání všemožných kulturních akcí a vydávání časopisů prý není dostačující. Podporovat by se měli také rusínští vědci, profesori, doktoři, ekonomové, malíři, spisovatelé či dramatikové. Dotazovaný se zároveň domnívá, že při nadcházejícím sčítání obyvatelstva nebude počet Rusínů o mnoho vyšší. (M. P., Medzilaborce)

Já nepotřebuji momentálně nějakou ekonomickou pomoc od etnického fóra, ale jsou dědinky, ze kterých lidé odcházejí, protože nemají práci. No tak bojujte! Máme tam nějakého zástupce ve vládě, máme nějaký mezinárodní kongres. A ne pořád jen nějaké festivaly a tancovačky. Já se k tomu stavím tak skepticky a popravdě si ani nevážím té jejich aktivity, protože je to prostě taková etnolegionářská záležitost. (M. P., Medzilaborce)

Pan P. zastává názor, že proti pokračující asimilaci je nutné zabezpečit školství tak, aby se mladí lidé mohli učit v rusínském jazyce nejen na školách základních, ale také na středních školách a aby také bylo možné studovat například rusínskou filologii. (M. P., Medzilaborce)

Svůj rozhovor dotazovaný zakončil následujícími slovy. *Už od Marie Terezie až po současnost, větší výtobytky pro Rusíny, které máme teď... větší už nebudou.* (M. P., Medzilaborce)

Paní L. nevidí žádné rozdíly mezi stávající situací Rusínů a situací v minulosti. Jí samotné se prý žije stejně a s žádnými problémy se neseťkává. (L. L., Medzilaborce)

Participant J. Ch. si zásadních změn v situaci Rusínů na Slovensku nevšiml, pouze prý lidé dávají více najevo, že jsou rusínské národnosti. Jemu samotnému se prý lépe žilo v dobách socialismu. Ke konci rozhovoru pan Ch. zmínil také vystěhování Lemků v rámci operace Visla v roce 1947, k čemuž prý došlo zejména kvůli příslušníkům Ukrajinské povstalecké armády (UPA) neboli tzv. Banderovcům. (J. Ch., Medzilaborce)

Oni byli vystěhovaní, protože oni tam byli banderovci v celé té oblasti od Staré Lubovni až po Ukrajinu. To byla ta UPA. Oni chtěli samostatnost Ukrajiny. To jak u nás byl samostatný stát Slovensko, tak oni chtěli taky na Ukrajině. Hitler jim to slíbil. Oni tam bojovali po boku Němců proti Rusům, no a když viděli, že z toho nic není, tak začali bojovat jako partyzáni proti Němcům, ale i proti Rusům. A hlavně se zaměřili na Poláky. Oni zabíjeli Poláky... Ukrajince a Rusíny ne. Takže proto polská armáda vystěhovala ty Lemky. Aby oslabili tu UPU... ty Banderovce. (J. Ch., Medzilaborce)

Další z dotazovaných se zaměřila spíše na porovnání ekonomické situace Rusínů v minulosti a v současnosti. Dříve prý lidé pracovali zejména v zemědělství, zatímco dnes například ona pracuje jako podnikatelka. S žádnými problémy se neseťkává. (E. J., Medzilaborce)

Pan A. F. popisuje, že díky demokratickým změnám po Něžné revoluci se situace pro Rusíny na Slovensku zlepšila. Tito lidé mají možnost získávat finanční prostředky od ministerstva, od předsedy vlády a také od prešovského kraje. Zároveň Rusíni disponují právy a možnostmi, přičemž zásadní je právo na svobodu projevu. Současná situace však nepřináší pouze pozitiva. Rusíni jsou prý ve značné nevýhodě, jelikož práva, kterými v současnosti disponují, jako například právo na vlastní kulturu, jazyk, školství a podobně, jsou v dnešní globální době nedostačující. Díky vědeckotechnickému pokroku se přesouvá výroba, a tedy také pracovní příležitosti z oblastí, ve kterých Rusíni žijí, do větších center. V důsledku toho dochází k migraci rusínského obyvatelstva do velkých měst, jakými jsou například Nitra či Bratislava. Dotazovaný také zmínil obavu nad tím, že se mladí lidé neučí rusínský jazyk a v důsledku toho dochází k asimilaci rusínského obyvatelstva. Zároveň, jak již zaznělo také v jednom z předchozích rozhovorů, se dotazovaný domnívá, že nestačí vynakládat finanční prostředky pouze na hudební či taneční festivaly. (A. F., Medzilaborce)

Většina z dotazovaných na Slovensku uvedla, že se situace Rusínů v této zemi v porovnání s minulostí zlepšila. Co však na první pohled abstraktní spojení „situace Rusínů“

znamená? Část dotazovaných popisovala ekonomické podmínky Rusínů a někteří dotazovaní se zaměřili spíše na změny v národnostní otázce rusínského obyvatelstva.

U většiny výpovědí je buď možné nalézt přímo pojem zlepšení či jeho jiné tvary anebo z těchto výpovědí vyplývá, že se národnostní situace Rusínů zlepšila či dokonce, že je lepší než kdy dříve. Opakujícím se motivem bylo oficiální neuznávání rusínské národnosti v dobách socialismu, což se změnilo po roce 1989. Oproti minulosti disponuje rusínská národnostní menšina stejnými právy jako ostatní národnostní menšiny a také vlastním kodifikovaným jazykem. Podle některých dotazovaných se oproti minulosti zvýšilo národnostní povědomí této etnické minority.

Někteří dotazovaní zmínili zlepšení ekonomické situace rusínského obyvatelstva na Slovensku v porovnání s minulostí. Jedna z dotazovaných hovořila o tom, jak se v porovnání s minulostí proměnila náplň práce Rusínů a další z dotazovaných uvedl, že díky politickým změnám po roce 1989 mají Rusíni možnost získávat finanční prostředky od slovenského státu.

Jedna z dotazovaných uvedla, že si žádného rozdílu v situaci Rusínů v porovnání s minulostí nevšimá a jeden participant zmínil, že jemu samotnému se lépe žilo v dobách socialismu.

Někteří dotazovaní také hovořili o určitých problémech, se kterými se v současné době setkávají. Zmínit je možné tzv. etnolegionářství a neúčelné hospodaření rusínských organizací a spolků s finančními prostředky a jejich vynakládání. Dalším očividným problémem je také již rozebíraná asimilace rusínského obyvatelstva, se kterou se pojí například migrace Rusínů do velkých měst (urbanizace). Rusíni na Slovensku často také nevyužívají práv a výhod, kterých se jim od roku 1989 dostává. Zmínit je nutné také fakt, že část dotazovaných uvedla, se s žádnými problémy v oblasti rusínské národnosti neseťkávají.

Také na Ukrajině komparovali dotazovaní současnou a minulou situaci Rusínů a zmiňovali problémy, se kterými se setkávají. K. B. pokládá období československého státu za renesanci pro Rusíny. V této době prý Rusíni disponovali nejrozsáhlejšími možnostmi, přičemž zmiňuje až 465 škol a možnost výuky v češtině či rusínštině. Dále pak také hovořil o svobodných rusínských regionálních politických stranách, se kterými se mohli tito lidé účastnit svobodných voleb. S vypuknutím druhé světové války a obsazením Podkarpatské Rusi Maďarskem stále nedošlo k uzavření všech rusínských škol, a také v této době existovala Akademie rusínských věd. Problém však představoval tamější fašistický režim. Po druhé

světové válce se situace zásadně změnila, jelikož bylo zakázáno si při sčítání obyvatel vyplnit rusínskou národnost. (K. B., Mukačevo)

Po válce bylo zakázáno si psát rusínskou národnost, protože pro Stalina bylo výhodné, aby se z Rusínů stali Ukrajinci, a potom i díky tomu by mohl anektovat toto území (Podkarpatská Rus) a odtrhnout ho od Československa. A tak udělali narychlo takový sjezd, odhlasovali že, je nazvali Ukrajinci a připojili to do Sovětského svazu. Tehdy bylo zabráněno Rusínům, aby byli Rusíny. (K. B., Mukačevo)

Podkarpatská Rus byla prohlášena za Zakarpatskou Ukrajinu a vzápětí za Zakarpatskou oblast Ukrajiny. Rusíni, kteří protestovali, byli posíláni do pracovních táborů na Sibiři. Co se školství týká, existovaly pouze školy ukrajinské a ruské. V období před rozpadem Sovětského svazu začaly na Ukrajině vznikat první rusínské organizace a spolky, přičemž vyvstaly dvě otázky týkající se rusínského obyvatelstva. Zaprvé, zdali budou Rusíni uznáni za samostatnou národnost a za druhé, zdali bude Rusínům navracena určitá autonomie, přičemž hlasování proběhlo v rámci referenda dne prvního prosince roku 1991. V prvním referendu se prý hlasovalo o vytvoření Ukrajiny jako samostatného státu a ve druhém o určité autonomii pro Podkarpatskou Rus v rámci Ukrajiny, například ve smyslu jakési samosprávy. Pro autonomii bylo údajně 78 % obyvatel, avšak parlament tuto snahu neuznal a autonomie Podkarpatské Rusi umožněna nebyla. Rusíni na Ukrajině zároveň dodnes nejsou uznáni za samostatnou národnost. (K. B., Mukačevo)

Parlament to neuznal a tu autonomii té Podkarpatské Rusi nedal. Stále neuznal Rusíny samostatnou národnost. Podle zákonů Ukrajiny nemáme právo, podle konstituce Ukrajiny máme právo, podle mezinárodních zákonů máme právo. Je v tom všem ta politika... protože jestli Rusíny uznají, pokud jim bude dána ta autonomie jako ostatním národům, ale je třeba říct, že s tím budou ještě další problémy a další a další. Ostatní možná, ale Rusíny ne. (K. B., Mukačevo)

Dotazovaný také zmínil, že jedním z problémů, se kterými se setkává, je absence rusínských škol na Podkarpátí. Do nedávna prý existovaly alespoň tzv. nedělní školy, které fungovaly za podpory některých Rusínů, kteří emigrovali do Spojených států amerických a do Kanady, nicméně se však jednalo pouze o výuku trvající jednu hodinu týdně. Tyto soukromé školy již nefungují, jelikož byly financovány pomocí příspěvků a darů od soukromníků. Ukrajinská vláda rusínské školství nijak nepodporuje, a tudíž žádné oficiální školy s výukou v rusínštině na Ukrajině neexistují. Pan B. dokonce hovoří o jazykové diskriminaci, jelikož podle jeho názoru, nemají Rusíni stejná práva jako jiné národnosti. Dotazovaný se domnívá, že pro rusínskou minoritu na Ukrajině by bylo příznivé, kdyby Ukrajina více spolupracovala

s Evropskou unií a zaváděla demokratické změny. Zásadní je, aby byla podepsána charta jazyků národnostních menšin a hlavně, aby Rusíni disponovali takovými právy, kterými národnostní menšiny disponují v jiných evropských státech. Rusíni by podle pana B. měli být na Ukrajině uznáni za oficiální národnost, jako je tomu v jiných státech. Prozatím jsou však vládou považováni pouze za *sub-ethnos* ukrajinského národa. (K. B., Ukrajina)

Dotazovaný M. N. uvedl, že se Rusínům na Ukrajině žije v porovnání s minulostí hůře, nicméně tento trend se prý neobjevuje pouze v Podkarpátí, ale na celém území Ukrajiny. Lidé prý za prací jezdí do jiných států, jako například do České republiky, jelikož na Ukrajině je prý nižší platové ohodnocení a lidé se zde také setkávají s nedostatkem práce. O problémech Rusínů ve vztahu k jejich národnosti dotazovaný nehovořil, zmínil pouze, že problémy se vyskytují v současné době spíše na východě Ukrajiny v souvislosti s tamější válkou. Rusíni jakožto nekonfliktní národ prý naopak žádný konflikt či válečně střetnutí nechtějí. (M. N., Mukačevo)

Pan J. H. uvedl, že podobně jako dříve, také v dnešní době jsou Rusíni národem, který na Ukrajině není oficiálně uznán, přičemž ukrajinská vláda Rusíny považuje pouze za již zmiňovaný *sub-ethnos* ukrajinského národa. (J. H., Mukačevo)

Paní J. K. uvedla, že na Ukrajině se situace Rusínů oproti minulosti nezlepšila. Situace prý není ani zdaleka ideální. Po připojení Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu byly prý všechny rusínské školy převedeny na ruský či ukrajinský vyučovací jazyk. Ve větších městech jako například Užhorod či Mukačevo byly tyto školy převedeny na jazyk ruský a ve všech ostatních městech na jazyk ukrajinský. V současné době podle paní K. představuje základní problém pro Rusíny na Ukrajině fakt, že jejich národnost není vládou oficiálně uznána, což má za následek to, že rusínská mládež má strach označovat se za Rusíny. Mnozí Rusíni jsou oficiálně zapsáni jako Ukrajinci a k tomuto dochází již po několika generacích od roku 1946. Dotazovaná hovoří o třetí a čtvrté generaci. Viz část přepisu rozhovoru. (J. K., Mukačevo)

Protože oni jsou přepsaní na Ukrajince a už je to ta třetí, čtvrtá generace od roku 1946... talčej mu do hlavy „ty jsi Ukrajinec“ a on se najednou neumí rozhodnout, jestli je Rusín nebo Ukrajinec a má obavu, že když bude říkat, že je Rusín, že ho vyhoděj ze školy nebo z práce. Já nevím proč Ukrajinci nadávají na Rusy... Rusové jim darovali tu Podkarpatskou Rus a z Rusínů udělali Ukrajince. A teď Ukrajinci zakazují i ruskou střední školu. (J. K., Mukačevo)

Dotazovaná dále hovořila také o strategické poloze Podkarpátí, které je prý historicky jakousi pomyslnou bránou mezi „východem“ a „západem“, přičemž jako příklady byly

vedeny přesuny národů, koridory Moskva – Praha, Moskva – Budapešť, Moskva – Řím, Moskva – Vídeň, Moskva – Bělehrad, či tři významné železniční tratě postavené v druhé polovině devatenáctého století (1872) za bývalého Rakouska-Uherska. (J. K., Mukačevo)

Rusové vždy věděli, že tudy je cesta do Evropy... Moskva-Praha, Moskva-Budapešť, Moskva-Řím, Moskva-Vídeň, Moskva-Bělehrad... Tady jsou i tři významné železnice, postavené v druhé polovině 19. století v roce 1872, za Rakouska-uherska. Ty železniční tratě jsou funkční až dodnes. Není kratší cesta z východu na západ než přes nás, všechny plynovody, ropovody. Prostě to je strategické území. (J. K., Mukačevo)

Paní K. se na závěr rozhovoru zamýšlí nad budoucím vývojem situace, přičemž se domnívá, že o osudu Rusínů rozhodnou velké státy světa a zejména Evropy, jelikož milion Rusínů se prý jen těžko může postavit padesátimilionové Ukrajině. (J. K., Mukačevo)

Dotazovaný F. V. pozitivně hodnotil období Československa, kdy byl prezidentem Tomáš Garrigue Masaryk. Na Podkarpatské Rusi se prý zejména zlepšila ekonomická situace tamějších obyvatel. O tomto období hovoří pan V. jako o „zlatém čase“ pro rusínské obyvatelstvo. Současná situace prý není zcela ideální, přičemž jedním z problémů je absence rusínských masmédií, kterou způsobuje zejména fakt, že Rusíni nejsou na Ukrajině uznáni za oficiální národnost, a tudíž nemají možnost získat finanční prostředky od ukrajinského státu. Je zapotřebí dosáhnout toho, aby byli Rusíni na Ukrajině rozpoznáni za oficiální národnost, a tudíž měli stejný status, jaký mají na Ukrajině například Maďaři či Slováci. Od nového prezidenta Ukrajiny Volodymyra Zelenského si dotazovaný slibuje uznání Rusínů, které by podle jeho názoru některé problémy vyřešilo. Pan V. a někteří další Rusíni na Ukrajině, kteří jsou aktivní na poli rusínských spolků a organizací, si za svůj hlavní cíl pokládají propagandu rusínské identity, kultury a mentality. Takto činí zejména pomocí pořádání kulturních akcí a festivalů. (F. V., Mukačevo)

Na konci rozhovoru dotazovaný dodal několik poznámek. Nejprve zmínil, že on a další Rusíni na Ukrajině by si přáli, aby evropské státy aktivně spolupracovaly s vládou Ukrajiny ohledně uznání Rusínů jakožto samostatné národnosti. Rusíni na Ukrajině mají prý velmi dobré vztahy s Rusíny v sousedním Slovensku, které zároveň zmiňují při rozhovorech s ukrajinskou vládou jako jakýsi příklad, jelikož, jak je již v práci zmíněno, na Slovensku Rusíni uznáni jsou. (F. V., Mukačevo)

Následuje úryvek z rozhovoru s tímto dotazovaným. *Argument ukrajinské vlády je... „dobře v pořádku, tak jsou Rusíni, ale to jsou Rusíni-Ukrajinci“ a já říkám „stop, chlapi, moment, když se bavíme o těchto dvou národech, tak vy máte pravdu, protože když přišla komunistická vláda na Slovensku, tak tam oni nemohli udělat to, co se udělalo na Podkarpátí,*

zničit tu národnost Rusín a napsat jim Ukrajinci. Oni namísto toho měli takový postup, že napsali Rusín pomlčka Ukrajinec a tím pádem budeme ty Rusíny pomalu asimilovat. Zničit v hlavách lidí, že někdy byli Rusíni a že to všechno jsou jen Ukrajinci.“ Takže já té naší vládě říkám „tak dali jste zákon o dekomunizaci, tak dost toho říkání, že Rusíni jsou Ukrajinci, vždyť se připojíte k Evropě a tam se vám budou smát s takovými řeči.“ Lidí mají civilizaci... nejsme v 19. století. Už informace nestojí za těmi železnými dveřmi. Už každý ví, co je pravda a co pravda není. (F. V., Mukačevo)

Vzápětí bylo použito sondy, pomocí které bylo zjišťováno, zdali na Ukrajině skutečně dochází k asimilaci rusínského obyvatelstva, přičemž dotazovaný odpověděl, že ano. Výjimkou nejsou případy, kdy mladí lidé v Podkarpatí nevědí, kdo jsou to vlastně Rusíni, nicméně u lidí střední a starší generace se s těmito jevy neseťkává. Tito lidé se naopak již neobávají označovat se za Rusíny, jako tomu je v případě mladých lidí nebo ostatně jako tomu bývalo za dob Sovětského svazu. Situace se prý pomalým tempem mění. Dotazovaný uvedl, že rusínská mentalita, ale i kulturní projevy jako například rusínská hudba začínají být také mezi mladou generací populární. Tito lidé se o rusínskou kulturu zajímají například skrze sociální sítě (Facebook). Pan V. zastává názor, že je zapotřebí zaměřit se právě na mladou generaci Rusínů, jelikož starší generace jsou s rusínskou kulturou a mentalitou obeznámeni. (F. V., Mukačevo)

Pan V. se dle vlastních slov snaží jaksi distancovat od radikálních rusínských aktivistů, a naopak se domnívá, že úspěch tkví v účelné spolupráci s ukrajinskou vládou, což ostatně ilustruje také následující úryvek z jeho výpovědi. (F. V., Mukačevo)

Já kolem sebe shromažďuji intelektuály, kteří by mohlo dokázat vládě, že my jsme Evropané a ne barbaři. Oni to dělali moc radikálními řečmi. Člověk, co chce hlavou rozbít stěnu... to nejde. Je potřeba myslet dopředu. Ve vládě nejsou hloupí lidé. Nám se už podařilo trochu najít kontakt s vládou a jsou informace, že vláda už jinak nahlíží na naši generaci. Nějaké pobíhání po ulici a křičení o tom, že chtějí svojí zemi... no to je hloupost. Naše generace je generace lidí, kteří chtějí používat hlavu a porozumět si s vládou a docílit tak, abychom byli uznáni jako národnostní menšina. (F. V., Mukačevo)

Je jisté, že tento dotazovaný nahlíží do budoucnosti Rusínů na Ukrajině pozitivně, přičemž zmiňuje také plánované sčítání obyvatel, které by se mělo konat v roce 2022. Při sčítání obyvatel v roce 2001 bylo evidováno 150 000 příslušníků maďarské národnostní menšiny, zatímco jen asi 10 000 Rusínů. Pan V. se však domnívá, že počty Rusínů jsou vyšší a také, že převyšují počty na Ukrajině žijících Maďarů. (F. V., Mukačevo)

Komparace současné situace na Ukrajině se situací v minulosti přinesla některé odlišné poznatky, přičemž se ukazuje, že zásadní roli hraje vývoj politické situace v Podkarpátí od připojení tohoto území k Sovětskému svazu až dodnes.

Někteří dotazovaní velmi pozitivně hodnotili období tzv. první republiky, kdy byla Podkarpatská Rus součástí tehdejšího Československa, a to z důvodu vyspělé ekonomické situace či rozsáhlých možností, jako například možnosti výuky v rusínštině či možnosti zakládat rusínské regionální politické strany. Zásadní informací je fakt, že v tomto období stále na oficiální úrovni existovala rusínská národnost.

Jeden dotazovaný se domnívá, že v porovnání s minulostí je situace pro Rusíny horší. Jedna z dotazovaných také uvedla, že se situace oproti minulosti nezlepšila. V této výpovědi odkazuje na to, že ani po rozpadu Sovětského svazu se situace týkající se některých problémů nezlepšila. Poslední z dotázaných uvedl, že současná situace není zcela ideální.

Mezi problémy, se kterými se Rusíni na Ukrajině v současné době potýkají, patří například fakt, že Rusíni na Ukrajině nejsou oficiálně uznáni za samostatnou národnost. S tímto zásadním problémem souvisejí další problémy, jako například absence rusínských škol, jazyková diskriminace, nemožnost získávání finančních prostředků od ukrajinského státu, absence rusínských masmédií, či asimilace.

Je zřejmé, že mezi těmito zmíněnými problémy existuje příčinný vztah. Jelikož Rusíni na Ukrajině nejsou oficiálně uznáni za samostatnou národnost, nemají možnost získávat finanční prostředky, a tudíž například chybí rusínská média či přestala fungovat rusínská nedělní škola. Paralelně jelikož nejsou Rusíni oficiálně uznáni za samostatnou národnostní skupinu či menšinu, nemají také právo na vzdělání ve svém jazyce – rusínštině. Tyto problémy dále mohou vést až k asimilaci rusínské minority s majoritní ukrajinskou populací. Vzhledem k tomu, že tyto problémy přetrvávají nepřetržitě již od roku 1946, asimilace se jeví jako problém velice závažný. Kvůli diskriminaci rusínského obyvatelstva ze strany politické a akademické reprezentace dochází k tomu, že se někteří Rusíni obávají svoji rusínskou identitu propagovat či dokonce pouze zmiňovat / uvádět. Kvůli těmto faktorům si mnozí mladí lidé na Podkarpátí již nejsou vědomi svého rusínského původu či rusínské identity a již se identifikují jako Ukrajinci.

Závěr

Práce se v jedné ze svých částí snaží objasnit, kdo jsou to Rusíni, přičemž většina dotazovaných Rusínů zaujímá v této otázce poměrně jasné stanovisko. Rusíni jsou samostatným národem potažmo národností. Tato tvrzení podporuje některá místní a zahraniční literatura, nicméně je možné se setkat také s názory, především z řad ukrajinské politické a akademické reprezentace, které hovoří o tom, že Rusíni jsou pouhou podskupinou národa ukrajinského.

V obou zkoumaných státech Rusíni mnohdy odvozují svoji rusínskou národnost od svých rodičů a odkazují se také na určité území a další specifika. Jak na Slovensku, tak na Ukrajině jsou si mnozí Rusíni vědomi toho, že nejsou Ukrajinci a také, že se od této národnosti odlišují některými znaky.

Na základě terénního výzkumu se ukázalo, že identita slovenských a ukrajinských Rusínů se vyznačuje zejména jazykem, kulturou či náboženstvím. Toto však neznamená, že by tyto tři faktory byly identické v případě Rusínů v obou zemích.

Je jisté, že mezi Rusíny existují rozdíly v rámci náboženského vyznání. Je možné se setkat s Rusíny řeckokatolíky, pravoslavnými, římským katolíky, protestanty či s jedinci se zcela odlišným vyznáním. Rozdíly lze nalézat také v rusínském jazyce, a to například co se týká jednotlivých dialektů či v používání slov z jiných jazyků.

V práci je kladen důraz zejména na pojem kultura, přičemž velice záleží na způsobu jeho chápání. Ať již však čtenář chápe tento pojem jakkoliv, rozdíly v rusínské kultuře je možné spatřovat například v odlišnosti jednotlivých rusínských krojů. Kromě těchto krojů, jsou pro rusínskou identitu charakteristické určité tradice, hudba, písně, zvyky, folklór či jakési lidské vlastnosti. Někde na pomezí kultury a náboženství se nachází rusínská sakrální architektura v podobě řeckokatolických dřevěných kostelíků. Velmi oblíbené je také pořádání kulturních festivalů.

Samostatné kapitoly byly věnovány proměnným náboženství, kultura a rusínské spolky a organizace. Zkoumány jsou vztahy mezi současnou či minulou politickou situací v daném státě, těmito třemi proměnnými a identitou rusínského obyvatelstva. Jinými slovy v rámci této části výzkumu došlo k analýze vlivu politické situace na identitu Rusínů skrze náboženství, kulturu a rusínské spolky a organizace.

Náboženství hraje v životech Rusínů signifikantní roli a má vliv na identitu těchto lidí. Identitu rusínského obyvatelstva náboženství spolu s dalšími faktory utváří a formuje. Ukazuje se, že není velmi podstatné, zdali je dotyčný či dotyčná vyznání řeckokatolického,

pravoslavného či jiného. Daleko důležitější roli hrají zejména politická situace a proces ukrajinizace. Na Slovensku stejně tak jako na Podkarpatské Rusi byla řeckokatolická církev po druhé světové válce zakázána, což lze považovat za vliv tehdejší politické situace na identitu rusínského obyvatelstva. Stejně tak lze chápat také politická perzekuce řeckokatolických kněží.

Na Ukrajině se rusínští věřící setkávají s procesem tzv. ukrajinizace kyjevského patriarchátu pravoslavné církve, která spočívá v zavádění ukrajinštiny při kázáních. Tato ukrajinizace probíhá také v rámci řeckokatolické církve například v Užhorodě.

Jestliže je jazyk jedním z podstatných faktorů rusínské identity, pak také v tomto případě lze hovořit o vlivu současné politické situace na identitu Rusínů. Ukazuje se, že náboženství může v případě rusínského obyvatelstva ovlivňovat také identitu sociální či chceme-li společenskou, jelikož tito lidé berou velmi vážně autoritu kněze a církve jako takové.

V rámci terénního výzkumu bylo zjištěno, že identita Rusínů na Slovensku i na Ukrajině může být ovlivňována také skrze kulturu, přesněji řečeno skrze fenomény, které tito lidé za kulturu považují. Kultura je totiž jedním z faktorů, které Rusíny odlišuje od majoritních populací v zemích, ve kterých žijí, tj. od Slováků a od Ukrajinců. Může se jednat o písně, oblékání, tradice, folklór, festivaly, architekturu či jazyk.

Zásadním rozdílem je fakt, že Rusíni na Slovensku mohou na pořádání kulturních akcí získávat od státu finance, zatímco na Ukrajině touto možností nedisponují, jelikož Rusíni na Ukrajině nejsou na oficiální úrovni uznáni za samostatnou národnost. Pokud tedy kulturní akce mají vliv na identitu rusínského obyvatelstva, pozorujeme další vliv politických situací v obou státech.

Práce poskytuje výčet nejznámějších rusínských spolků a organizací působících na Slovensku a na Ukrajině. Při terénním výzkumu bylo zjištěno, že také rusínské spolky či organizace a jejich činnosti mají vliv na identitu Rusínů. Jedná se například o zvyšující se počty osob, které při sčítání obyvatel na Slovensku uvedly rusínskou národnost, dále také o mimoškolní výuku rusínského jazyka, či vydávání časopisů a jiné rusínské literatury.

Politické změny na území Slovenska a Podkarpatské Rusi měly za následek jakési obrození rusínského národního hnutí mimo jiné ve formě zakládání rusínských spolků a organizací. Jedná se zejména o tzv. Něžnou revoluci a o rozpad Sovětského svazu. Zásadní je opět fakt, že na Slovensku byli Rusíni v rámci těchto změn oficiálně uznáni za samostatnou národnost, zatímco na Ukrajině nikoliv. Podobně, jako je tomu v případě pořádání kulturních

akcí, rusínské spolky a organizace na Slovensku mají možnost získávat na své činnosti finanční prostředky od státu, zatímco na Ukrajině tato možnost neexistuje.

Jelikož rusínské spolky a organizace a jejich činnosti mají vliv na identitu Rusínů na Slovensku a na Ukrajině, potom to, zdali mohou či nemohou získávat finanční prostředky, představuje další příklad vlivu politických situací na Slovensku a na Ukrajině na identitu tamějších rusínských populací. Rusínské spolky na Ukrajině mohou být zakládány, nicméně se někdy musejí potýkat s politickou perzekucí. Otázkou zůstává, do jaké míry jsou jednotlivé rusínské spolky či organizace aktivní či funkční a do jaké míry jsou některé z nich pouhým prostředkem k získávání financí.

To, že ukrajinská vláda oficiálně neuznává Rusíny za samostatnou národnost, ovlivňuje tuto skupinu lidí a jejich identitu. Rusíni nemají právo na vzdělání ve svém jazyce. Rusínský jazyk není rozvíjen. Rusíni se v důsledku politické situace na Ukrajině asimilují s majoritní ukrajinskou populací. Tito lidé jsou považováni za Ukrajince či pouze za podskupinu ukrajinského národa, kterou ukrajinské elity nazývají pojmem *sub-ethnos*. Tato situace přetrvává od připojení Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu dodnes.

Proces tzv. ukrajinizace přesahuje hranice ukrajinského státu a má vliv na Rusíny také v dalších zemích, ve kterých žijí. Zmínit je možné například Srbsko.

Silný nacionalismus z ukrajinské strany také může negativně ovlivňovat identitu tamějších Rusínů. Těmto lidem je po léta opakováno, že nejsou Rusíny, nýbrž Ukrajinci.

Na Slovensku v současné době na rozdíl od Ukrajiny existují rusínské školy. Jedná se o dvě základní školy s výukou v rusínštině. Mladí Rusíni tedy mají možnost učit se v rusínském jazyce, což může mít vliv na to, aby tento jazyk nezapomněli. Toto je dalším vlivem politické situace na identitu Rusínů na Slovensku, v tomto případě skrze školství a jazyk. Otázkou zůstává, zdali je tento počet rusínských škol dostačující.

Za zásadní vliv politické situace na identitu Rusínů je také možné považovat přemístění až dvanácti tisíc Rusínů ze Slovenska na Ukrajinu v roce 1947. Politické procesy, jako například neuznávání rusínské národnosti měly v některých případech za následek fakt, že se Rusíni mnohdy obávali ke své identitě hlásit či používat rusínský jazyk.

Také na Slovensku dochází k asimilaci rusínského obyvatelstva s majoritní slovenskou populací, a to zejména z důvodu nepoužívání rusínského jazyka. Rusíni na Slovensku mají také právo na značení v rusínském jazyce, a to v obcích, kde jejich počet přesáhne určitou hranici. Jelikož hraje jazyk zásadní roli v identitě Rusínů, lze hovořit o dalším vlivu politické situace. V tomto případě je podstatné zejména také využívání cyrilice.

Za zásadní rozdíl mezi oběma státy je možné považovat zejména to, jak byly více či méně úspěšné v demokratizujících reformách po Něžné revoluci a rozpadu Sovětského svazu. Rusíni na Slovensku disponují jednoznačnou výhodou, jelikož jsou na oficiální úrovni uznáváni za samostatnou národnost, zatímco na Ukrajině nikoliv. Tyto politické situace mají vliv na identitu Rusínů a ukázalo se, že tato identita byla ovlivňována politickými situacemi také v historii.

Seznam použité literatury

Knihy:

- ALBA, Richard D. *Ethnic Identity: The Transformation of White America*. New Haven: Yale University Press, 1990. ISBN 9780300052213.
- BALEGA, Jurij. *Politické rusinstvo i budivnictvo Ukrajinskoj děržavi*. Užhorod: Vidavnictvo Gražda, 2003. ISBN 966-7112-56-X.
- BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. New York: Doubleday & Company, 1967. Anchor books. ISBN 0385058985.
- BOAS, Franz. *Race, Language and Culture*. New York: The Macmillan Company, 1940.
- BOURDIEU, Pierre. Identity and Representation. BOURDIEU, Pierre. *Language and Symbolic Power*. 2. Cambridge: Polity Press, 1992, s. 220-228. ISBN 0 7456 0097 2.
- BREAKWELL, Glynis M. Processes of Self-valuation: Efficacy and Estrangement.
BREAKWELL, Glynis M. *Social Psychology of Identity and the Self Concept*. London: Surrey University Press in association with Academic Press, 1992, s. 35-55. ISBN 9780121286859.
- BROMLEY, Y. V. *Očerki teorii etnosa [Essays on the theory of ethnos]*. Moscow: Nauka, 1983.
- BURKUT, Igor. *Rusinstvo: Minule i sučasnist*. Černovce: Vidavnictvo Prut, 2009. ISBN 978-966-560-519-5.
- CASTELLS, Manuel. *The Power of Identity*. St. Cambridge: Blackwell Publishers, 1997. ISBN 978-1-55786-874-9.
- CLIFFORD, James. "Introduction: Partial Truths", in Clifford, J and Marcus, G. ed., *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, 1986. ISBN 9780520057296.
- ERIKSEN, Thomas H. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-053-7.
- ERIKSEN, Thomas H. Ethnic Identity, National Identity, and Intergroup Conflict.
ASHMORE, Richard D., Lee JUSSIM a David WILDER. *Social Identity, Intergroup Conflict, and Conflict Reduction*. 3. New York: Oxford University Press, 2001, s. 42-68. ISBN 9780195350289.

- GEERTZ, Clifford. "Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight." *The Interpretation of Culture*. New York: Basic Books, 1973.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
- HOBSBAWM, Eric J. a Terence RANGER. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. ISBN 0 521 43773 3.
- KOKAISL, Petr. *Základy antropologie*. V Praze: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2007. ISBN 978-80-213-1722-2.
- KONEČNÝ, Stanislav. *Náčrt dejín karpatských Rusínov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, 2015. ISBN 978-80-555-1297-6.
- LIPINSKÝ, Ján. *Sabareflexia postavenia a vývoja Rusínov na Slovensku*. Róbert Vico-vydavateľstvo, 2002, 128 s. ISBN 80-89041-64-7.
- MAGOCSI, Paul R. *Chrbtom k horám*. Prešov: Universum, 2016. ISBN 978-80-89046-97-3.
- MAGOCSI, Paul R. *Národ odnikud: ilustrované dejiny karpatských Rusínů*. Užhorod: Vydavateľství V. Paďaka, 2014. ISBN 978-966-387-092-2.
- MAGOCSI, Paul R. *Rusíni a jejich vlast*. Praha: Česká expedice, 1996. Podkarpatská Rus. ISBN 80-85281-34-1.
- NANDA, Serena. *Cultural anthropology*. 3rd ed. Belmont, Calif.: Wadsworth Pub. Co., c1987. ISBN 9780534072483.
- PLIŠKOVÁ, Anna. *Language and National Identity: Rusyns South of Carpathians*. New York: Columbia University Press, 2009. ISBN 978-0-88033-646-8.
- POP, Ivan. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-237-6.
- RABINOW, Paul. *Reflections on fieldwork in Morocco*. Berkeley: University of California Press, c1977. ISBN 0-520-03450-3.
- RADCLIFFE-BROWN, Alfred R. "On Social Structure." *In Structure and Function in Primitive Society*. New York: Free Press, 1952.
- RUSINKO, Elaine. "We are all Warhol's children" : Andy and the Rusyns [online]. .. Pittsburgh: The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies, 2012 [cit. 2020-02-02]. ISBN 2163-839X. Dostupné z: <https://carlbeckpapers.pitt.edu/ojs/index.php/cbp/article/view/188/189>
- SOJA, Edward W. *Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions*. Los Angeles: Wiley-Blackwell, 2000, 462 s. ISBN 978-1-577-18001-2.

- TREVOR-ROPER, Hugh. The Invention of Tradition: The Highland Tradition of Scotland. HOBSBAWM, Eric J. a Terence RANGER. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983, s. 15-42. ISBN 0 521 43773 3.
- TYLOR, Edward B. "The Science of Culture." In *Primitive Culture*. London: John Murray, 1871.
- VIVANCO, Luis A. *Field Notes: a Guided Journal for Doing Anthropology*. Vermont: Oxford University Press, 2016. ISBN 978-0190642198.

Články:

- ALLAHAR, Anton L. The Politics of Ethnic Identity Construction. *Identity: an International Journal of Theory and Research* [online]. 2001, 1(3), 197-208 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/S1532706XID0103_01
- CERULO, Karen A. Identity Construction: New Issues, New Directions. *Annual Review of Sociology* [online]. 1997, 23(1), 385-409 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/228610212_Identity_Construction_New_Issues_New_Directions
- DELEON, Richard a Katherine C. NAFF. Identity Politics and Local Political Culture: The Politics of Gender, Race, Class and Religion in Comparative Perspective. *Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, Philadelphia Marriott Hotel, Philadelphia, PA* [online]. 2003, , 1-37 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/228956536_Identity_politics_and_local_political_culture_The_politics_of_gender_race_class_and_religion_in_comparative_perspective
- EPSTEIN, Gil S. Ethnic identity: a theoretical framework. *IZA Journal of Migration* [online]. 2015, 9(4), 1-11 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/277904953_Ethnic_identity_a_theoretical_framework
- GOLUBOVIĆ, Zagorka. An Anthropological Conceptualisation of Identity. *SYNTHESIS PHILOSOPHICA* [online]. 2010, 51(1), 25-43 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <http://www.hrfd.hr/?x=15&y=28&s=GOLUBOVI%20C4%86>
- KOKAISL, Petr. Co znamená být slovenským Rusínem?: Proměna etnické identity rusínské menšiny na Slovensku. *Historická sociologie* [online]. 2017, 8(2), 85-102 [cit. 2020-02-02]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/321626851_Co_znamena_byt_slovenskym_Rusynem_Promena_etnicke_identity_rusinske_mensiny_na_Slovensku_What_Does_it_Mean_to_Be_a_Slovakian_Ruthenian_A_Change_in_Ethnic_Identity_The_Ruthenian_Minority_in_Slovakia

KOKAISL, Petr. State-building in the Soviet Union and the Idea of the Uyghurs in Central Asia. *Asian Studies Review* [online]. 2020, **44**(1), 1-17 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/eprint/JDVT2XP2YAX6CXJDFG42/full?target=10.1080/10357823.2020.1738337>

KUZIO, Taras. The Rusyn Question in Ukraine: Sorting Out Fact From Fiction. *Canadian Review of Studies in Nationalism* [online]. 2005, **32**, 1-15 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/290576091_The_Rusyn_question_in_Ukraine_Sorting_out_fact_from_fiction

MARČUK, Vasyl a Natalija MARČUK. Etniční osoblyvosti rusyniv. *Etnos i kul'tura*. 2012, **8**(9), 22-27.

Akademické práce

KOVÁŘ, Jakub. *Vliv autonomie na rusínskou minoritu ve Vojvodině*. Praha, 2018. Bakalářská práce. Česká zemědělská univerzita v Praze. Vedoucí práce Petr Kokaisl.

Internetové zdroje

Ruthenian in Ukraine. Joshua Project [online]. Colorado Springs: Joshua Project, 2020 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: https://joshuaproject.net/people_groups/14601/UP

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov. Štatistický úrad Slovenskej republiky [online]. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://slovak.statistics.sk/>

Stránky Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Podkarpatská Rus [online]. Praha: Společnost přátel Podkarpatské Rusi, 2020 [cit. 2020-03-27]. Dostupné z: <https://www.podkarpatskarus.cz/>

Zakarpatská oblast. Státní statistický výbor Ukrajiny [online]. Státní statistický výbor Ukrajiny, 2004 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20090430050457/http://ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/zakarpattia/>